

Özcan ÇİÇEK

EMİN FEYZİ BEY'İN ŞUÂÂT
VE İLÂVE-İ ŞUÂÂT ADLI ESERLERİ

Hayatını “İllet ve zillet, gurbet ve kürbet, fakr û zarûret, makhûriyyet ve mağdûriyyet” sözleriyle özetleyen Emin Feyzi, âlim bir asker ve asker bir edip olarak tarihte yer edinmiştir. Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyet'in ilk yıllarına, II. Meşrutiyet'e şahitlik etmiş; Hindistan'dan Avrupa'ya uzanan yolculuğuna çok şey sığdırmıştır. Asıl adı Mehmet Emin olan şair, şiirlerinde Feyzi ismini mahlas olarak kullanmıştır.

Şiir, felsefe ve matematik alanında yazdığı eserleriyle Paris Beynelmilel Tarih Cemiyetine kabul edilen Emin Feyzi, Encumenî Edibanî Kurd adlı eseriyle de Kürt edebiyatının ilk modern antolojisinin derleyicisi olmuştur.

Sınırlı imkânlarıyla kitaplarını bastıran Emin Feyzi, yaşadığı dönemde büyük etki gösterememişse de İbnülemin Mahmut Kemal, Mehmet Emin Zeki Bey, Şeyh Rıza Talabani gibi dönemin önde gelen edebiyatçıların iltifatlarına mazhar olmuştur. İbnülemin “İlm ve fen ile maruf olan ekseri zevat ile hem ayar iken hali mechuliyet ve metrukiyette kalarak malumatından istifade olunamaması”na hayıflanır. Hayatının hemen her dönemini kaleme alan Emin Feyzi, 6 Mayıs 1929'da vefat eder.

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde şairin hayatı ve sanat anlayışı; ikinci bölümde şairin eserleri hakkında bilgiler; üçüncü bölümde şairin şiirlerinin biçim ve muhteva bakımından incelenmesi yer almaktadır. Son olarak da dördüncü bölümde de Şuâât ve İlâve-i Şuâât adlı şiir kitaplarının tam metni yer almaktadır.

EMİN FEYZİ BEY'İN ŞUÂÂT VE İLÂVE-İ ŞUÂÂT ADLI ESERLERİ

Özcan ÇİÇEK

Şarkiyat

BİLİM VE HİKMET VAKFI YAYINLARI

Şarkiyat

BİLİM VE HİKMET VAKFI YAYINLARI

Şarkiyat

BİLİM VE HİKMET VAKFI YAYINLARI

EMİN FEYZİ BEY'İN ŞUAÂT VE
İLÂVE-İ ŞUAÂT ADLI ESERLERİ

Özcan ÇİÇEK

Şarkiyat

BİLİM VE HİKMET VAKFI YAYINLARI

Diyarbakır 2023

Bu kitabın yayın hakkı Şarkiyat Bilim ve Hikmet Vakfı Yayınları'na aittir. Yayınevi ve yayıncısının izni olmaksızın çoğaltılamaz, kopyalanamaz ya da yayınlanamaz.

Emin Feyzi Bey'in Şuâât ve İlâve-i Şuâât Adlı Eserleri

Yazar: Özcan Çiçek

ISBN: 978-625-98843-3-2

© Şarkiyat Bilim ve Hikmet Vakfı Yayınları

E-Yayın/Aralık 2023, Diyarbakır

Tüm Hakkı Saklıdır

Editör: Mesut Arslan

Kapak ve Mizanpaj: Fuat İstemi

Şarkiyat Bilim ve Hikmet Vakfı Yayınları

Sertifika No: 52468

Mimar Sinan Cad. Aslan Apt. A Blok, Kat: 1, No: 2,

Yenişehir/DİYARBAKIR

<https://www.sarkiyat.org/>

sarkiyatvakfi@gmail.com

Özcan Çiçek; 1985 yılında Diyarbakır Kulp ilçesi Hêlîn köyünde dünyaya geldi. İlk, orta ve lise öğrenimini Adana’da tamamladı. 2006 yılında yerleştiği İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden 2011 yılında mezun oldu. 2013 yılında Mardin Artuklu Üniversitesi Kürt Dili ve Kültürü bölümünden “Di Seyahetnameya Ewliya Çelebîyî de Folkloru Kurdî” başlıklı çalışmasıyla tezsiz yüksek lisansını tamamladı. 2022 yılında Bitlis Eren Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden “Emin Feyzi Bey’in Şuâât ve İlave-i Şuâât eserleri” adlı tez çalışması ile tezli yüksek lisans eğitimini tamamladı. Evli ve bir çocuk babası olan Özcan Çiçek, 2013 yılından bu yana Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

Çalışmaları şunlardır:

“Di Seyahetnameya Ewliya Çelebîyî da Meletî”. (2019),
Kovara Folkloru Me, 1(2), 26-31.

“Di Seyahetnameya Ewliya Çelebîyî da Sêwaz”. (2020),
Kovara Folkloru Me, 2(5), 92-99.

“Bir Medeniyet Tasavvuru Olarak İslamcılık Akımı ve Muhammed Abduh” (2021). *I. Uusal Öğrenci Kongresi Medeniyet Tasavvuru*. Bitlis Eren Üniversitesi, 28-29 Mayıs 2021.

https://medeniyettasavvuru.beu.edu.tr/Dosyalar/Kongre_Program%C4%B1.pdf.

“Molla Halil Helehi’ye Ait bir Münacat Şerhi”. (2021).
Uluslararası Bitlis ve Yöresi Manevi Mimarları Sempozyumu Bildiri Kitabı, 282-299.

“Sabahattin Ali’nin Ses Hikâyesinde Yabancılaşma Teması.” (2022). *Eren*, 1(1), 79-89.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/eren/issue/73647/1191200>.

JI BO DAYÍKA MIN A AKÎNÊ Û JI BO EZÎZA DILÊ MÍN ESMAYÊ...

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	9
BİRİNCİ BÖLÜM	16
EMİN FEYZİ BEY'İN HAYATI VE SANATI	16
1.1. Hayatı.....	16
1.1.1. Doğumu ve Çocukluğu	16
1.1.2. Bağdat Yılları	17
1.1.3. İstanbul Yılları	18
1.1.4. Evliliği.....	18
1.1.5. Ordu Yılları	19
1.1.6. Ordudan Ayrılışı	20
1.1.7. Emekliliği	20
1.1.8. Hacc Seyahati.....	22
1.1.9. Avrupa Seyahati.....	24
1.1.10. Yaşlılık Yılları	26
1.1.11. Darülaceze dönemi	26
1.1.12. Ölümü.....	27
1.1.13. Mezarı	28
1.2. Sanatı	28
1.2.1. Fikri Yönü	28
1.2.2. Mizacı ve Karakteri	29
1.2.3. Emin Feyzi Bey'de Kimlik Çatışması	30
1.2.4. Emin Feyzi Bey'in Bilim ve Teknik Yönü	32
1.2.5. Edebi Yönü.....	32
1.2.6. Emin Feyzi Bey'in Jîn, Kurdistan ve Sebilürreşad Dergilerindeki Yazıları	34
1.2.6.1. Kurdistan Dergisi	35
1.2.6.2. Jîn Dergisi	36
1.2.6.3. Sebilürreşad Dergisi.....	37
1.2.7. Emin Feyzi Bey'in Etkilendiği Şairler	38
1.2.8. Emin Feyzi Bey'in Şiirlerinde Medhiye ve Nazire.....	41
İKİNCİ BÖLÜM	45
EMİN FEYZİ BEY'İN ESERLERİNİN TANITIMI	45
2. Eserleri.....	45
2.1. Şiirleri.....	45
2.1.1. Şuâât	45

2.1.2.	<i>İlâve-i Şuâât</i>	46
2.1.3.	<i>Encümen-i Edîbân-ı Kürd</i>	47
2.2.	<i>Araştırma – İnceleme</i>	48
2.2.1.	<i>İlim ve İrâde: Maddiyyun Mezhebinin Reddini Muhtevîdir</i>	48
2.2.2.	<i>İcmâl-i Netâyic (Muhtırâ-i Fünûn-i İ'dâdiyye)</i>	49
2.2.3.	<i>Hevâ-ı Nesîmî</i>	50
2.2.4.	<i>Tefrika-i Riyâziye</i>	50
2.2.5.	<i>Şuûn-ı Kürdistan</i>	50
2.2.6.	<i>Eser-i Hayat-ı Feyzi</i>	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM..... 52

EMİN FEYZİ BEY'İN ŞİİRLERİNDE ŞEKİL VE MUHTEVA 52

3.1.	<i>Şekil Özellikleri</i>	52
3.1.1.	<i>Şuâât</i>	52
3.1.1.1.	<i>Nazım Şekilleri</i>	52
3.1.1.2.	<i>Vezin</i>	52
3.1.1.3.	<i>Kafiye ve Redif</i>	53
3.1.2.	<i>İlâve-i Şuâât</i>	54
3.1.2.1.	<i>Nazım Şekilleri</i>	54
3.1.2.2.	<i>Vezin</i>	55
3.1.2.3.	<i>Kafiye ve Redif</i>	55
3.1.2.4.	<i>Dil ve Üslup</i>	55
3.2.	<i>Muhteva (İçerik)</i>	57
3.2.1.	<i>Emin Feyzi Bey'in Şiirlerinde Ayet ve Hadislerden İktibas</i>	57
3.2.2.	<i>Emin Feyzi'nin Şiirlerinde Eğitim</i>	58
3.2.3.	<i>Emin Feyzi Bey'in Şiirlerinde Vatanseverlik</i>	61
3.2.4.	<i>Emin Feyzi Bey'in Şiirlerinde Ordu – Devlet Anlayışı</i>	63
3.2.5.	<i>Emin Feyzi'nin Şiirlerinde Din ve Tasavvuf Algısı</i>	65
3.2.6.	<i>Emin Feyzi'nin Şiirlerinde Toplumsal Düşünce</i>	67
3.2.7.	<i>Emin Feyzi'nin Şiirlerinde Tabiat Algısı</i>	69
3.2.8.	<i>Emin Feyzi'nin Şiirlerinde Bireysellik</i>	71
3.2.9.	<i>Emin Feyzi'nin Şiirlerinde Aşk</i>	72
3.2.10.	<i>Emin Feyzi'nin Şiirlerinde Hikemîlik</i>	74
3.2.11.	<i>Emin Feyzi'nin Kürtçe ve Farsça Şiirleri</i>	76

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM..... 78

ŞUÂÂT VE İLÂVE-İ ŞUÂÂT'IN METNİ..... 78

4.1.	<i>METİN TESİSİNDE İZLENEN YOL</i>	78
4.2.	<i>METİN</i>	80
4.2.1.	<i>ŞUÂÂT</i>	80
	<i>Tazarru'</i>	80

<i>İsti'tâf</i>	83
<i>Cülûs-ı Cenâb-ı Pâdişâhî</i>	84
<i>Kumandan</i>	87
<i>Osmanlılık</i>	90
<i>Tab'-ı Bülend</i>	93
<i>İstifâde</i>	94
<i>Ey Nefis</i>	96
<i>Vech-i Hak</i>	97
<i>Esef</i>	98
<i>Muvaffakiyet</i>	101
<i>Hamîyyet</i>	103
<i>Hüsn-i Niyet</i>	105
<i>Edip</i>	107
<i>Mekteb</i>	109
<i>Ullûv-i Cenâb</i>	110
<i>Tebrîk</i>	113
<i>Mücâhede</i>	115
<i>İllet-i İşret</i>	117
<i>Seng-i Mezâr</i>	120
<i>Necâbet</i>	121
<i>Safvet-i Vicdân</i>	124
<i>Cemâl-i Fikret</i>	126
<i>Kahr-ı İntikam</i>	128
<i>Melâl-ı Hayât</i>	129
<i>İbret</i>	131
<i>Garez ü Hased</i>	132
<i>Meveddet</i>	133
<i>Hürriyet</i>	135
<i>Arîze-i Cevâbiyye</i>	137
<i>Kezâ</i>	139
<i>Top</i>	141
<i>Hayâl-i Hâl</i>	143
<i>Nevha-i Aşk</i>	145
<i>Gam-ı Eyyâm</i>	147
<i>Bedia</i>	149
<i>Nigâh-ı Nevâziş</i>	151
<i>Pertev-i Cemâl</i>	152
<i>Ruhsâr-ı Âl</i>	153
<i>Dide-i Fettân</i>	154
<i>Feryâd-ı Rûh</i>	156

<i>Dâğ-ı Hasret</i>	158
<i>Heykel-i Aşk</i>	159
<i>Rekâbet</i>	162
<i>Nazm-ı Dil-cû</i>	164
<i>Deryâ-yı Ummân</i>	166
<i>Mesâ-yı 'Îd</i>	168
<i>Şuûn-ı Kevn</i>	170
4.2.2. İLÂVE-i ŞUÂÂT	182
<i>Hâlim Perîşân</i>	183
<i>Mescid-i Âli</i>	186
<i>Şâkir Olmalı</i>	187
<i>Velînîmet</i>	188
<i>Zât u Sıfât-ı Mübârek</i>	189
<i>Maârif</i>	191
<i>Ahd-ı İstibdâd</i>	192
<i>Merdûd Söz</i>	195
<i>Şâir Şeyh Rızâ Efendi'ye Cevâb</i>	196
<i>Yine Müşârûn-ileyhe</i>	198
<i>Şair Tevfik Fikret</i>	199
<i>Bûy-i Dil-ârâ</i>	201
<i>Nâzlı Dilber</i>	202
<i>Vech-i Cemîl</i>	204
<i>Kilk-i Hüner</i>	205
<i>Sadâkatşîâr Bir Zât-ı Muhtereme</i>	206
<i>Kuvâ-yi Milliyye</i>	208
<i>Sulh-i Zafer</i>	210
<i>Hâl-i Ye's u Keder</i>	216
<i>Nâmûs u Edeb</i>	219
<i>Kıl Bana Lutf u inâyet</i>	220
SONUÇ	226
KAYNAKÇA	227
SÖZLÜK	231

GİRİŞ

İslamiyet'in etkisinde ilk ürünlerini 11. yüzyılda vermeye başlayan klasik Türk edebiyatı, özellikle 13. yüzyıldan itibaren Anadolu sahasında gelişip yaygınlaşmıştır. “Yüksek Zümre edebiyatı, Divan edebiyatı, Klasik edebiyat” gibi adlarla anılan bu edebiyat: “Arapça ve Farsça örnekleri verilmiş olan İslam uygarlığı estetik yapısını esas alarak oluşturulan edebi geleneğin adıdır” (İsen, Horato 2020: 73). Osmanlı sahasında bu estetik sanat anlayışının oluşmasını sağlayan temel unsur Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleridir.

Başlangıçta Arap edebiyatı ile şekil bulan ve Fars edebiyatı ile olgunlaşma evresine ulaşan bu edebi anlayış, Osmanlı sahasında zirveye ulaşmıştır. 13. yüzyılda Mevlânâ, Ahmed Fakih, Hoca Dehhani, Âşık Paşa ile başlayıp sonraki yüzyıllarda yerleşik bir gelenek halini almıştır. 16. yüzyılda Fuzulî'den 19. yüzyılda Enderunlu Vasıf'a kadar şairler, bu edebi anlayış ile eserler vermişlerdir.

Divan edebiyatı, din ve tasavvuf anlayışı etrafında şekillenen bir edebiyattır. Divan şairleri, şiirlerinde mutlak hakikatin peşine düşmüş, görünenin ardındaki görünmeyene ulaşmaya çalışmışlardır. “Bu düşünce onları geçici olandan kalıcı olana, gerçekten gerçeküstüne yöneltmiştir” (Horata, 2020: 15). Dolayısıyla edebiyat da ferdi olandan bu irreal olan duyguya doğru evrilmiştir. Bireysel zevk ve duyuş ile şiir yazan klasik şairler, coşkun bir dille, soyut ve ideal güzellik peşinde olmuşlardır.” *Güzelliğin ve dolayısıyla aşk duygusunun en çok işlendiği şiirler ise gazellerdir*” (Macit, 2020: 68). Popüler bir nazım şekline dönüşen gazel, klasik şairlerin maharetlerini sergiledikleri nazım şekli olmuştur. Mecaz ve istiareler büyük yer tutmuş, beyit bütünlüğü esas alınmıştır. Mazmun kalıplar kullanılmış, edebi

sanatlara bolca yer verilerek divan şiiri dar evrenden çıkarılmaya çalışılmıştır.

19. yüzyıl klasik edebiyat için sonun başlangıcı olur. Kendine özgü üslup, estetik anlayışı ve imaj dünyası ile geniş coğrafyada asırlar boyu bir geleneğe dönüşerek varlığını sürdüren divan edebiyatı, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren eski imajını kaybetmeye yüz tutmuştur. Zira: “19. yüzyıl klasik edebiyatın kendini yenileyemediği ve güçlü temsilciler çıkaramadığı yüzyıl olur” (Gariper, 2009: 46). Her alanda Batı’yı takip etmenin zorunlu bir hâl aldığı Tanzimat Döneminde “Şiirdeki başkaldırmalar divan şiirinin sahneden çekilmesine” (Kurdakul, 1992: 22) neden olmuştur. Tanzimat ile dönüşüme uğrayan şiirde yenilenme yoluna gidilmiş, devrim niteliğinde değişimler yaşanmıştır. Öncülüğünü Şinasi’nin yaptığı bu değişimlerden biri de kaside sahasında meydana gelmiştir.

Kasidenin padişaha sunulduğu divan edebiyatı geleneğini Şinasi, medeniyet resulü diye nitelendirdiği Mustafa Reşit Paşa’ya sunarak kırmıştır. Şinasi’nin yaptığı asıl yenilik, şiire akıl kavramını dâhil etmiş olmasıdır. Divan şairlerinin aşk yoluyla ulaşmak istedikleri Allah’a, Şinasi akıl yoluyla ulaşmaya çalışmıştır. Şinasi’de görülen mutlak varlığı sorgulama biçimi, beraberinde sade bir dil anlayışını da ortaya koymuştur. Şinasi’nin şiirde öncülük ettiği bu değişim, akıl, medeniyet, adalet, hürriyet gibi yeni kavramları beraberinde getirmiş, dilde sadeleşme çalışmalarının da yolunu açmıştır. Ayrıca, şiirin muhtevasında ve nazım şekillerinin değişmesinde de etkili olmuştur. Bu dönemde, “Dönemin hâkim anlayışı gereği bazı şairlerimiz, eskiyi çok iyi bilmelerine rağmen eskiyi kötölemiş ve ondan kaçmışlardır” (Hardal, 2013: 2).

Özellikle Şinasi’nin Avrupa ile teması sonucu Batı edebiyatı, Türk edebiyatı üzerinde hemen her alanda hızla etkili

olmaya başlamıştır. Divan şiirinde popüler olan İran klasikleri, Tanzimat ile birlikte yerini Fransız edebiyatına bırakmaya başlamıştır. Fransız edebiyatının “*esinlenme kaynağı ve taklit örneği olarak*” (Lewis, 1993:136) esas alındığı bu dönem şiirinde hem içerik hem söyleyiş hem de hitap ettiği kitle yönüyle değişimler meydana gelmiştir.

“*Tanzimat Fermanı’nın ilânı ile Batı kültür ve medeniyetine yönelme, daha doğrusu devletin önderliğinde batılılaşma yolu açılmış bulunuyordu*” (Çalışkan, 2016: 89). Bu durum Osmanlı aydınının yüzünü Batı kültür ve edebiyatına çevirmesine neden olmuş, eski-yeni çatışmasının da önünün açmıştır. Uzun bir zaman devam eden bu ikili çatışma, kaynaklara “Zemzeme-Demdeme” olarak geçen Recaizade Mahmut Ekrem ve Muallim Naci ile zirveye çıkmıştır. Naci’nin *Kısm-ı Edebî*’de çıkan “Gark-ı Nur” redifli şiiri, dönemin edebi çevresince çok beğeni toplamış ancak Recaizade Ekrem ile de çatışmanın başlangıcı olmuştur. Muallim Naci’nin “Ateşpare”, “Şerare” ve “Fürûzân” şiirlerinde gazel, şarkı, rubai gibi divan şiiri nazım şekillerinin yanında yine klasik şiire ait olan “şarab”, “meyhane” gibi unsurları şiirlerinde kullanması, şöhretini arttırırken yeni edebiyat savunucularını da rahatsız etmeye başlamıştır. Muallim Naci’deki bu geriye dönüş, Ekrem ile tartışmalarına zemin hazırlamıştır. Çatışmanın ilerlemesi ve kişisel bir husumete dönüşmesi sonucu devletin duruma müdahil olmasına neden olmuş, *Demdeme*’ye yasak gelmesiyle tartışma son bulmuştur. Metin merkezli kuramsal bir tartışma olmaktan ziyade kişisel bir boyutta kalan bu tartışmanın olumlu yanı tartışmanın geniş bir kesime yayılmış olmasıdır da denilebilir.

Tanzimat ile başlayan divan edebiyatı karşıtlığı, her geçen gün yayılarak artmıştır. Divan edebiyatı biçim ve üslubuyla şiir yazmak isteyen şairler, eskiyi diriltmeye çalışmakla suçlanmış,

adeta klasik tarzda şiir yazmak günah sayılmıştır. Nitekim Namık Kemal, eski dava arkadaşı Ziya Paşa'yı eski edebiyatı hortlatmakla suçlamıştır. Hatta Namık Kemal, eski edebiyata yönelişi: “gençlik için meyhane açmak kadar zararlı” (Uçman, 2014: 126) olarak görmüştür. Ancak bütün bu baskı ve eleştirilere rağmen bu geleneği sürdürmek isteyen, bu geleneğin biçim ve üslubuyla şiir yazan şairlerde olmuştur. Bu şairlerden biri olan Emin Feyzi, bu anlayışı şiirlerinde devam ettirmiştir.

Emin Feyzi: “İlk şiir kitabı olan Şuâât'ı divan şiiri protokol geleneğine uygun olarak tertip etmiştir. Eserin ilk şiiri olan Tazarru', murabba nazım şekliyle yazılmış olup Allah'a yakarışı ifade eder. İkinci şiir, olan İsti'faf ise gazel nazım şekliyle yazılmıştır. Şair, bu şiirde de Hz. Muhammed'den yardım talebinde bulunur. Protokol sıralamasının son halkasını oluşturan üçüncü şiir ise V. Mehmed Reşad'ın cülûsu üzerine Bağdat'ta yazılmış olan “Cülûs-ı Cenâb-ı Pâdişâhî” isimli bir gazeldir. Protokol bu üçüncü şiirle sona erer” (Alper, 2021: 1115).

Şuâât adlı eserinde eski şiir geleneğine ve klasik şairlere olan tabiiyetini “Hayâl- i Hal” adlı şiirde şu dizelerle dile getirir:

Tâbiim şairlere bahs-ı gül u gül-zârda;

İmtisâl etmem fakat vasf-ı cemâl-i yârda.

Medh ederler her eserde rû-yi yârı hâl ile

Zevk-i rûhânî tecellî etmez ol âsârda.

Emin Feyzi'nin şiiri, Servetifünun, I. Meşrutiyet, II. Meşrutiyet ve Milli Edebiyat Dönemi arasını kapsayan bir dönemdir. Bu dönemde divan edebiyatına, aruz ölçüsüne rağbetin az olmasına ve toplum için sanat anlayışı hâkim olmasına rağmen Emin Feyzi, aruzu şiirlerinde kullanmış, edebi sanatlara yer vermiş, kapalı bir anlatımla sanat için sanat anlayışına uygun

nitelikte şiirler yazmıştır. Ancak Emin Feyzi, her ne kadar divan şiiri şekil özellikleri ile şiirler kaleme alsada Şinasi ve özellikle de Namık Kemal'in başlatmış oldukları toplumcu edebiyata, toplumsal meselelere, dönemin siyasi gerçeğine de uzak kalmamıştır. Şiirlerinde dönemin şartlarını da göz önünde bulundurarak istibdat, hürriyet, Millî Mücadele, Kuvâ-yi Milliyye gibi toplumsal meselelere yer vermiş, toplum için sanat anlayışı ile hareket etmekten geri durmamıştır.

Hayatının büyük bir kısmı askeri okullarda ve orduda geçen Emin Feyzi Bey'in şiir anlayışını besleyen bir diğer unsur da Süleymaniye ekolu olarak da bilinen Baban emirliğinin kültürel atmosferidir. Emin Feyzi Bey'in şiir dünyası üzerinde büyük bir paya sahip olan Süleymaniye ekolunu bilmek, onun şiir poetikasını anlamak adına yerinde olacaktır.

Baban Emirliğinin (1649-1850) yönetim merkezi olan Süleymaniye, "1784 yılında Emir İbrahim Paşa tarafından kurulur. Emir İbrahim Paşa, şehre babasının adı olan Süleyman ismini vererek burayı merkez yapar" (Adak, 2015: 345). Böylece Süleymaniye şehri, merkez olması dolayısıyla da eğitim, kültür ve sanat alanında öne çıkmaya başlamıştır. Burada Kürtçenin Soran lehçesinde eğitim veren medreseler kurulmuş ve bu medreseler Baban emirleri tarafından himaye edilmiştir. Yeni bir edebiyatın başlangıcı olan ve iki asır boyunca devam eden bu gelenek, Emirlik yıkıldıktan sonra da uzunca bir süre devam edegelmiştir. Şair Nalî ile başlayan ve zamanla bir edebi ekole dönüşen bu edebiyat, daha sonra Emin Feyzi Bey üzerinde büyük etki bırakmıştır. "Nitekim kaleme aldığı *Encumenî Edîbanî Kurd, Şuûn-ı Kürdistan* gibi eserleri ile *Mütareke* döneminde *Jîn ve Kürdistan* dergileri için kaleme aldığı makalelerinin temel konuları bu emirlik ile emirliğin bulunduğu bölgede yetişen şairler olduğu görülür" (Baykuşak, 2022: 10). Dolayısıyla Emin Feyzi

Bey'in şiir dünyasının arka planını oluşturan ana unsur bu emirliğin edebi ve kültürel atmosferi olmuştur.

Şiir, felsefe ve matematik alanında yazdığı eserleriyle Paris Beynelmîlel Tarih Cemiyetine kabul edilen Emin Feyzi, Osmanlı ordusunda miralay (albay) rütbesine sahip şair, aydın bir kişidir. Her ne kadar asıl mesleği askerlik olsa da şiir, edebiyat ve felsefe ile uğraşmış hatta edebiyat ve matematik ile iştiğal ettiğinden vazifesini ihmal ettiğİ gerekçesiyle zorunlu olarak emekli edilmiştir.

Osmanlı devleti için bir modernleşme dönemi olan 19. yüzyılda devleti çöküşten kurtarmak ve güçlendirmek için yapılan reformlar, ıslahat hareketleri, devlet eliyle ve çoğunlukla da askeri alanda yapılmıştır. Bu sebeple çok sayıda askeri lise ve harp okulları açılmış, bu askeri okullarda subaylar yetiştirilmiştir. Askeri okullarda yetişen bu subaylardan biri olan Emin Feyzi'nin orduya katıldığı dönem, Osmanlı'nın birçok alanda zor zamanlar yaşadığı bir dönemdir. XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlı'da başlayan toprak kayıpları sosyal hayatı da olumsuz etkilemiştir. Yenilgiler ve gerileme, Osmanlı aydın ve bürokratlarını yeni çözüm arayışlarına sevk etmiştir. Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi aydınların öncülüğünde başlatılan aydınlanmacı hareketi benimseyenlerden biri de Emin Feyzi'dir.

Dönemin sosyal, siyasi olaylarına ve fikri cereyanlarına kayıtsız kalmayan Emin Feyzi, eserlerinde bunu sıkça dile getirmiştir. Mehmet Akif ve Tevfik Fikret gibi Emin Feyzi de Osmanlı'nın içinde bulunduğu bu makûs ortamdan asıl çıkış yolunun eğitim olduğuna inanmış ve "Maârîf" şiirinde bunu şu dizelerle dile getirmiştir:

Maârîfdir eden envâr-ı 'adl ü re'feti tezyîd;

Maârîfdir cihândan zulmet-i cehli eden teb'îd.

Emin Feyzi, yaşadığı dönemde büyük etki gösterememiş, hak ettiği ilgiye mazhar olamamıştır. Bu durumu bazı sebeplere bağlamak mümkündür. Gerek sağlık problemleri gerekse de ekonomik koşullar, kitaplarını basma fırsatına engel olmuştur. Eserlerinin basılıp yayımlanamaması, bu edebi dehanın bilim ve edebiyat sahasında yeterince tanınmamasına neden olmuştur. Bir diğer önemli neden de dağıtmaları için para verdiği Ermeni ve İranlı neşriyatçıların kitapları kâğıt niyetine kilo ile satıp dağıtmı yapmamış olmalarıdır. Ancak tüm bu olumsuzluklara rağmen Emin Feyzi, İbnülemin Mahmut Kemal, Mehmet Emin Zeki Bey, Şeyh Rıza Talabani gibi dönemin önde gelen edebiyatçılarından iltifatlarına mazhar olmuş bir sanatçıdır. Bu da onun bu sahadaki başarısını ortaya koyma adına önemli bir faktördür.

Dönemin edebiyat duayeni olarak kabul edilen İbnülemin Mahmut Kemal, Emin Feyzi'yi: *“ilm ve fen ile maruf olan ekseri zevat ile hem ayar iken hali mechuliyet ve metrukiyetde kalarak malumatından istifade olunamaması, bahusus- bir silsile’i nekbet teşkil eden- eyyam-ı hayatının feci bir neticeye müncer olması her suretle şayâni teessüfdür.”* (İnal, 1969: 431) diyerek onun edebi yönünü metheder.

BİRİNCİ BÖLÜM

EMİN FEYZİ BEY'İN HAYATI VE SANATI

1.1. Hayatı

1.1.1. Doğumu ve Çocukluğu

“Eser-i Hayat-ı Feyzi: Esef-i Zamân-ı Mazî” adlı eserde kendi tarihçe-i hayatını bütün ayrıntılarıyla veren Emin Feyzi Bey'in asıl adı Mehmet Emin'dir. Feyzi ismini mahlas olarak kullanmıştır. 1862 yılında, o dönem Osmanlı sınırları içerisinde bulunan Musul vilayetine bağlı Süleymaniye kasabasının Goyje mahallesinde doğmuştur. Ailesinin geçmişi hakkında verdiği bilgiler sınırlı olmakla birlikte babası kasaba ahalisinden Derviş Abdülkadir Ağa, onun da babası Mustafa Ağa'dır. Çocukluğundan itibaren gerek geçirdiği çeşitli kazalar, hastalıklar gerekse aile bireylerinin ölüm haberleri, acılı bir hayat geçirmesine neden olmuştur. Çocukluğunda yaşadığı ilk elim kazayı şöyle dile getirir: “Zaman-ı sabavetim hep azab ve ıztırab ile geçti. Şöyle ki: Üç ya da dört yaşında iken bir akşam odamızın içinde koşuyordum, kazâen zemîn ateş-dânına düşdüm. Sağ ayağım tamamiyle yandı, o ayağımı kaldırıp can havliyle diğer ayağımı attım o da yandı.” (Emin Feyzi, 1924: 4-5). Bu elim kazanın acısı daha tam geçmez iken gaz lambası üzerine dökülür ve bu sefer de sol ayağı diz hizasına kadar yanar. Bu acı olayı şöyle dile getirir: “Bir kere daha öyle bir ocağın kenarında otururken petrolle dolu olan bir lamba yine kaza eseri olarak devrilip ateşe döküldü, ben yakın bulunup kaçmaya vakit bulamadığımdan hâsıl olan şiddetli alevle sol ayağım diz hizasına kadar yandı” (Emin Feyzi, 1924: 5).

Yine çocuk yaşlarda iken bir gün bir tay ayağının üzerinden geçerek ayak parmaklarını ezmiştir. Bu olayı hatıratında şu sözlerle dile getiri: “Keza küçük yaşında iken bir gün

bütün sür'atiyle yanımdan geçen bir tay sağ ayağımı basub parmaklarımı ezmekle hâsil olan yaranın âlâmiyle bir hayli günler muazzeb oldum" (Emin Feyzi, 1924: 5). Mithat Paşa'nın Bağdat valiliği sırasında Süleymaniye'de açılan iptidai mektebinde okula başlayan Emin Feyzi, burada Kur'ân-i Kerim ve Farsça öğrenir.

"İkinci öğretmenim" dediği Şeyh Nesimi Efendi'nin, eğitim hayatına çok fazla katkısı olmuştur. Emin Feyzi, hayatı boyunca çok fazla sağlık problemi yaşamıştır. Birkaç defa tifo, lekeli humma gibi çeşitli hastalıklar geçirmiş, bu yüzden de sık sık hava değişim için Süleymaniye, Bağdat, İstanbul ve hatta Avrupa'ya kadar uzanan bir ömür yolculuğu yapmıştır. Yaşadığı sağlık sorunları nedeniyle derslerden sürekli geri kalsa da çalışmaktan asla vazgeçmemiş ve imtihanlarını daima başarıyla vermiştir. Asıl mesleği askerlik olan Emin Feyzi, bilim ve edebiyat ile de yakından ilgilenmiş, ölümünün ardından bu alanda pek çok eser bırakmıştır. Çeşitli görevlerden sonra 1904 yılında Hindistan üzerinden hacca giderek hac vazifesini ifa etmiş ve ardından 1908 yılında kaymakamlık görevini yürütmüştür.

1.1.2. Bağdat Yılları

İptidai mektebindeki tahsilini tamamladıktan sonra 9 Haziran 1875 tarihinde bir belge ile askeri okula kaydolmak amacıyla Bağdat'a gider. Bağdat'ta hastalık peşini bırakmaz ve sürekli hastalanıp hava değişimi için Süleymaniye'ye dönmek zorunda kalır. Burada da çalışmaktan geri durmaz, büyük bir azimle imtihanlarını vaktinde ve başarıyla verir. Öyle ki bu vesileyle taltif dahi edilir. Taltif olayını ise şöyle anlatır: *"İ'dâdiye üçüncü senesinde virdiğim imtihânın mükemmeliyeti hasebiyle bir ceb saatiyle mükâfât idildim. Dördüncü senede bir daha hastalandım. Hastalık hâliyle berâber kezâ güzelce imtihân virerek ustunc takımı mükâfâtıyla taltif idildim"* (Emin Feyzi, 1924: 8).

Burada geçirdiği dört yıllık eğitimden sonra mevsimin sıcak olması ve sağlık açısından sefere elverişli olmaması nedeniyle yaz mevsimini Bağdat'ta geçirip 20 Eylül 1880'de Halep üzerinden İstanbul'a doğru sefere çıkar.

1.1.3. İstanbul Yılları

İki aylık zorlu bir yolculuktan sonra Kasım 1880'de İstanbul'a varan Emin Feyzi, mektebe vardığında topçu istihkâm mektebinin olduğu mühendishanenin dersleri başlamış ve Emin Feyzi bu derslerden hayli geri kalmıştır: *"Rüfekamdan geri kalmamak için geceyi gündüze katarak ve daha doğrusu gayret belâsıyla kendime eziyet vererek iktisâb-ı malûmât idebildim. Mükemmel de imtihan virdim"* (Emin Feyzi, 1924: 9). İmtihanlardan başarıyla geçer ancak bu defa hayat onu başka acılarla imtihan eder. İstanbul'da olduğu sırada validesinin ölüm haberini alır. Dördüncü sınıfta iken hastalık peşini bırakmaz ve doktorlar kansızlık olduğunu söylerler ancak o sinir bozuklukları yaşamaya başlar. Zorlu geçen okul yıllarından sonra teğmen olarak göreve başlar ve aynı yıl içinde Haziran 1883'te üsteğmen rütbesini alarak okuldan mezun olur.

1.1.4. Evliliği

27 yaşında evlilik kurumu ile tanışan Emin Feyzi, Dönemine göre geç sayılabilecek bir yaşta evlenmesine rağmen evlilikten beklediği muradı alamamıştır. Büyük bir borçla altına girdiği bu yükün kendisine uygun olmadığını gören Emin Feyzi, bir müddet sonra boşanmış ve hayatı boyunca da bir daha evlenmemiştir. Evlilik ile ilgili olarak hatıratında: *"Üç dört seneden berü teşkîl-i âile ümîdiyle tehhül için sarf eylediğim mesâtinin o sûretle elîm bir âkibete müncerr olması mücib-i meyûsiyyet olub zâten evlilik bâr-ı girânı çekmeğe kendim de tahammül göremediğimden nihâyete kadar zaîf akrabâmın idârelerini temîne vakf-ı vücûd iderek bîkâr kalmağı tasâmim itdim. Bu azmimi kemâl-i sebâtla muhâfaza idebildim"* (Emin Feyzi,

1924: 15) diyerek bir daha evlenmemeye karar vermiş ve ömrünün sonuna kadar bekâr yaşamıştır.

1.1.5. Ordu Yılları

Emin Feyzi'nin subay olarak orduya katıldığı dönem, Osmanlı'nın askeri alanda zor zamanlar yaşadığı bir dönemdir. XVIII. Yüzyıldan itibaren başlayan toprak kayıpları, savaş yenilgileri, beraberinde ekonomik ve sosyal hayatı da olumsuz etkilemiştir. Batı karşısında alınan yenilgiler ve gerileme, Osmanlı yönetimini, "*Sürüp giden askeri mağlubiyetler ve toprak kayıpları, Osmanlıları Batının askeri üstünlüğünün altında yatan amilleri aramaya teşvik etti*" (Taş, 2002:88). Bu çözüm arayışının ilk adımlarından biri olarak Batı'yı daha yakından tanımak, dünyada meydana gelen değişimi yakalamak ve buna ayak uydurabilmek amacıyla Avrupa'ya elçiler göndermek olmuştur. "*Festen bandoya kadar bazı şekilci reformların*" (Çelik, 1991: 3) yanında Batı tarzına uygun nitelikte Mühendishane-i Berri Hümayun ve Mühendishane-i Bahr-i Hümayun, Mızıka-ı Hümayun Mektebi, Mekteb-i Ulum-i Harbiye gibi o günün koşullarında modern denilebilecek askeri okullar açılmış ve bu okullarda eğitim vermek amacıyla Avrupa'dan subaylar getirilmiştir. Bu dönemin modern eğitim kurumlarından mezun olanlardan biri de Emin Feyzi'dir.

Emin Feyzi, Bağdat Askerî İdâdisindeki askerî lise eğitimini başarıyla sonuçlandırdıktan hemen sonra Osmanlı Devleti'nin pâyitahtı İstanbul'a gider. Yukarıda da zikredildiği gibi Batı tarzına uygun nitelikte eğitim veren, dönemin güzide askerî okullarından olan ve III. Selim döneminden itibaren istihkâm ve topçu subayı yetiştiren Mühendishâne-i Berr-i Hümayûn'a kaydolar. Askerî eğitiminin ardından Temmuz 1882'de mülâzım-ı evvel (teğmen) rütbesiyle topçu subayı olarak mezun olur.

Beyoğlu'nda Kâin İhtiyat Topçu Alayı Almanyalı Risto Paşa'nın himayesindeki eğitim bölüklerinden birinde göreve başlar. Kışın başlaması ve hastalığının yeniden peyda olması nedeniyle tekrar Bağdat'a döner. Hava değişimi için gittiği Bağdat'ta Askerî Rüştîye öğretmeni olarak görevlendirilir. Burada Askerî Rüştîye ile Mülkiye Rüştîyesinde dil bilimi, Osmanlı Türkçesi derslerinin yanında matematik ve coğrafya öğretmenliği de yapar. Askeri öğretmenlik görevini başarıyla ifa eden Emin Feyzi, 2 Mayıs 1887 tarihinde yüzbaşı rütbesi ile taltif olunur. 1891 yılında tekrar İstanbul'a döner. İstanbul'da bulunduğu sırada askeri okullarda başta Osmanlı Türkçesi olmak üzere çeşitli branşlarda dersler vermeye devam eder.

1.1.6. Ordudan Ayrılışı

Askerlik mesleği ile birlikte edebi faaliyetlerden de geri kalmayan, askerlik mesleği kadar şiir ve edebiyatı da çok seven, "*âlim bir asker ve asker bir edip*" (Sadini, 2012: 17) olan Emin Feyzi, 1893 yılında altıncı ordu komutanı merhum Recep Paşa'nın müracaatıyla kolağası rütbesiyle Bağdat askeri rüştîyesine müdür olarak atanır. Musul'da bulunan Otuz Beşinci Sahra Topçu Alayı Komutanlığına Miralaylığı görevinde iken ilk defa Musul'da topçu alayını teşkil eder. Ancak çeşitli nedenlerle bu görevi uzun sürmez ve görevden alınır. Bunun üzerine İstanbul'a gelmeyi düşündüğü sırada yakın dostu Süleyman Nazif, Musul'a vali olarak atanır. Süleyman Nazif, kendisinin de belediye mühendisliğinde çalışmasını teklif eder. Dört ay kadar bu görevi ifa eden Emin Feyzi, daha sonra bu görevden istifa edip İstanbul'a gelir.

1.1.7. Emekliliği

Emin Feyzi, askerlik mesleği kadar şiir, edebiyat ve matematiğe de gönül vermiş ve hayatın önemli bir parçası saymıştır. O, edebiyatın büyük bir hayal gücü, matematiğin de

büyük bir zekâ işi olduğunu bu ikisini bir arada ifa edebilmek için de üstün bir yeteneğe sahip olmak gerektiğini düşünür. Bu konu ile ilgili olarak da hatıratında şunları ifade eder: *“Edebiyat tasvirattan, riyaziyat ise hakikatten ibarettir. Böyle birbirine mubayen iki ilmi âlî de ibraz-ı malumat etmek için şedid bir zekâyâ, fevkalade bir fikr û fetanete haml olunmak lazım gelirken bunu da bu dakikayı düşünmeye düşmanın vicdanı müsaid olmamıştır”* (Emin Feyzi.1924: 25).

Edebiyat ve matematiğe olan ilgisi, çok sevdiği askerlik mesleğinden ayrılmasına neden olmuştur. Hakkında: *“edebiyat ve Riyaziyye ile iştigal ve vazifede ihmal isnadiyle”* yazılan bir rapor sonucu 14 Mayıs 1913 tarihinde emekliye sevk edilir. Kendisi bu olayı hatıratında şöyle dile getirir: *“Alayda vazifeye mübaşeretinden itibaren açığa çıkarılıncaya kadar geçen beş altı ay içinde büyük bir manevra ya da harekât-ı seferiye vuku’ bulmadı. Ve kışla meydanında yeovmiye icra olunan bir iki saatlik adi ta’lim ile cereyandan ibaret olan bazı evrak muamelatında ise tecviz-i kusur varid hatır olmayacağı tabiidir”* (Emin Feyzi, 1924: 23). Emekliye ayrılmasının hakkaniyetli olmadığını düşünen Emin Feyzi, bunu haketmediğini hatıratına şu sözlerle dile getirir: *“Şu kadar var ki zaman-ı istibdada Bağdat gibi bir yerde emsalimin zevk û sefa ile hâlî vakitleri ben kitap mutaalasına hasr û tahsis etmiştim. Müzevvir ve münafık kimselerin gizli işaretle aleyhimde medar-ı istinad ittihaz ettikleri te’liflerim o mutâalalrın mahsulüdür”* (Emin Feyzi, 1924: 25).

Emin Feyzi, Bu duruma itiraz etmek düşüncesiyle sadrazam makamı başta olmak üzere çeşitli makamlara arz-ı hâl etse de herhangi bir sonuç alamaz ve İstanbul’a gelir. Ancak İstanbul’da gelince kendisiyle emsal durumda olan başka subayları da görür ve edebiyatın bahane olduğunu anlar ve sonrasında bunu: *“tekaüdü bir emr-i umumi olduğunu ve benim için gösterilen şeyler hep bahane ve esbab-ı zahireden ibaret olup sebab-i*

hakiki ise herkesin gittiği yola gitmek mecburiyeti olduğunu anladım" (Emin Feyzi, 1924: 71) diyerek hak aramaktan vazgeçer. Çünkü emekliye ayrılan sadece o değildir. Emekliye ay(ı)rılma olayının arka planını Erik Jan Zürcher şöyle ifade eder: *"Ocak 1914 Edirne'nin kurtuluşunun kahramanlarından Enver Bey, iki kez terfi ettirilerek paşa unvanını alır ve Harbiye Nazır yapılır. Enver Paşa, atanır atanmaz ordunun esaslı şekilde yeniden düzenlenmesine girişti. Yaşlı subayların büyük bir kısmı tasfiye edildi"* (Zürcher, 2000: 176).

1.1.8. Hacc Seyahati

Hayatının büyük bir kısmı hastalık, eziyet ve çile ile geçirmiş olan Emin Feyzi, orduda görev yaptığı dönemlerde hastalığı nedeniyle sık sık hava değişimi almıştır. Bu hava değişimi iznini de genellikle Bağdat ve Süleymaniye'de geçirmiştir. Yine bir hastalık nedeniyle Bağdat'a avdet ettiği sırada Bağdat yakınlarındaki kâin bağların ağaçlarını saymakla görevli memür heyetine reis olarak tayin olunur. Burada gösterdiği başarı ve hazineye kazandırdığı kâr nedeniyle orduya ve vilayete bağlı hizmetlerinden dolayı hastalık döneminde kesilen on beş maaşının beşi kendisine iade edilir. Bunu fırsat olarak değerlendiren Emin Feyzi Bey, bu parayla hac yolculuğuna çıkar. Bağdat'tan yola çıkan Emin Feyzi, bir İngiliz posta vapuruyla Basra üzerinden Bombay'a ulaşır. Bombay'da bir İngiliz askeri ile arasındaki şu diyalog onun ne kadar hamiyetperver bir Osmanlı insanı olduğunu da kanıttır:

"Bombayda vapurdan çıkınca rüsûmât muâyene memûru bulunan bir İngiliz kılıcımı almak istedi. Vermedim. Tercümân vâsıtasıyla iknâkârâne birtakım sözler söyledi dinlemedim. Rüsûmât müdürü zannettiğim diğer bir İngilizin yanına götürdü. O zât hüviyyetimi ve oraya sebab-i vürûdümü öğrenüb kaydettikten sonra aramızda şu sûretle bir mükâleme cereyân eyledi:

- Buradan çıkacağınız vakt kılıcınız size iâde ve o vakte kadar hüsn-i muhâfazasına dikkat olunacaktır. İsterseniz sened de viririz.
- Hâcet yok sözünüze itîmâdım var.
- Ya tereddüdünüze sebep ne olabilir.
- Ben zâbitim. Husûsan binbaşiyım bir zâbit muhârebede mağlûb olmadıkca kılıcını ecnebî bir devlet memûrine teslîm itmez.
- Biz Osmânlı Devletinin muhibbîyiz. Düşman değiliz. Arada gâlib ve mağlûb da yoktur.
- Öyle ise muhibbî bulunduğunuz bir devletin zâbitinden kılıc almağa ne ihtiyâcınız vardır.
- Nizâmımız öyledir. Ve şimdiye kadar gelen zâbitânının cümlesi kılıclarını virdiler.
- Herkes nefsinden mesûldür. Ben onların gitdiği bir yola gitmeğe kendimi mecbûr görmem hem eğer nizâmınız benim şehrinize girmeme mâni' ise vapura 'avdetime müsâ'ade idiniz.
- O hiç olmaz.
- O halde siz de eşyâyı zâtiyyemin cümlesini alabilirsiniz. Ancak devletimin şerefini temsîl idüb yed-i emânetime mevdu bulunan kılıcımı aslâ veremem. Hem ben bu kılıcla kimseye bir fenâlık idecek değilim. Ve merâsim-i askeriyyeden değil merâsim-i dîniyyeden olan hacc-ı şerîf ifâsına gideceğimden sokaklarda kılıçlı gezmeğe ihtiyâcım yoktur kılıc sizde kalacağına bedel (Madam Pure) mahallesinde misâfir olduğum Kırtâsîzâde Abdürrezzâk Çelebînin hânesinde mahfûz kalırsa bundan size ne zarar tevellüd idecektir.

Artık sözlerimi makûl görmesinden midir yoksa hânesinde misâfir bulunduğım zâtın kendilerince marûf olmasından mıdır kılıcımı alıb gitmekliğime müsâade etdi.” (Emin Feyzi, 1924: 42).

Haccı genel olarak insanın kendi halini Allah'a arz ettiği, manevi bir rahatlığa ulaştığı yer olarak gören Emin Feyzi'ye göre hacc: *“İnsân dâmân-ı cebelde kâ'in havuzun kenarında akşama kadar durub da deryâ-yı füyûzâtının cûş ü hurûşunu görmelidir. Gizli gizli ahlarla söz ü güdâz derûnini hâlikine îsâl iden tövbe-kârânun muharrik ve şevk-engîz olan galeyân-ı sıdk ve safvetlerini seyr itmeli ki 'uluviyyet-i İslâmiyyenin derecesini takdîr idebilsin. Benim mevâkîfım işte o havuzun kenarı gibidir”* (Emin Feyzi, 1924: 48) diyerek haccın manevi havasını tasvir eder.

Çileyle dolu geçmiş bir ömrün en keyifli ve bahtiyar günleri olarak gördüğü Hacc seyahati boyunca bütün bedensel ve ruhsal hastalıklardan sıyrıldığını şu ifadelerle belirtir: *“O birkaç sâatlik tavakkufun her dakîkası ömrümün bir yâdigâr-ı şevk ve şâdîsidir. Arafâta münharifü'l-mizâc olarak çıkmış idim. Vücûdumda aslâ marazdan eser olmadığı hâlde avdetimi görmekle nasıl şükr-güzâr olayım”* (Emin Feyzi, 1924: 48). Mekke'de kırk gün kaldıktan ve oranın manevi feyzinden istifade ettikten sonra Medine'ye geçer ve orada da geçirdiği sekiz günlük ziyaretten sonra Hacc'dan ayrılır. Mısır ve Filistin üzerinden tekrar Bağdat'a döner.

1.1.9. Avrupa Seyahati

Emin Feyzi, emekli olduktan bir süre sonra hem seyahat hem de tedavi için 30 Haziran 1914'te Avrupa'ya gitmeye karar verir. Edirne, Sofya, Belgrad, Budapeşte üzerinden Viyana'ya geçer. Avrupa'da üniversiteleri, müzeleri, adliye saraylarını, akademi binalarını, tiyatro ve kilise binalarını gezer.

Avrupa'da kaldığı otel defterlerine kendisini mühendis olarak kaydettiğini belirten Emin Feyzi, bunun nedenini de hatıralarında şöyle açıklar: *“mühendishâne mektebinden neşet itdiğimden Avrupa'da oteller defterine ismimi mühendis kayd itdiriyordum. Çünkü aksî takdîrinde hükûmete bir işim düşse haklı olmağla berâber ecnebîlerin bir Osmânlı mîrâlâyını isticvâb itdik dimelerine sebeb olmuş olurdum. Bu ise vicdânımın arzu itmediği bir şeydi”* (Emin Feyzi, 1924: 75).

Emin Feyzi vatansever bir insandır. Askeri kimliğinden dolayı Osmanlı kimliğine olumsuz bir intibah oluşturmamak adına azami gayret göstermiştir. Viyana'da on üç gün kaldıktan sonra 13 Temmuz 1914'te İsviçre üzerinden Paris'e geçer. Paris'te henüz üç gün geçmiş iken İstanbul'da seferberlik ilanı haberini alır almaz İstanbul'a dönmenin yollarını arar. Ancak askeri sevkiyat sebebiyle imkân bulamayınca Paris'te bir müddet daha kalmaya mecbur olur. Bu süre zarfında Paris'te müzehaneleri (savaş nedeniyle kapalı oldukları için sadece dışarıdan), tiyatro binalarını, kütüphaneleri, hayvanat bahçelerini gezer.

Avrupa'da gezdiği sırada fes yerine yanında götürdüğü şapka ile gezmek zorunda kalmıştır. Bunun gerekçesini de şöyle açıklar hatıratında: *“Başımdaki fes vakt ve hâl sebebiyle nazar-ı gayz ü gazabı celb itmek mülâhazasına ve ba'zı Osmânlı tebası tarafından vukû bulan ihtârâta binâen, fesi çıkarub ihtiyâten götürmüş olduğum kalpâğı giydim ve üç dört gün onunla gezdim”* (Emin Feyzi, 1924: 79).

Avrupa gezisinde de kaderin kendisini yanlış bir zamanda Avrupa'ya sevk ettiğini düşünüp üzüntüsünü şu dizelerle dile getirir. *“Hayli seneden beri zevk ü sefaya inhimaklarıyla harp fikrinden uzak kalmış olan Fransızlar için Paris mezar kesildi. Kader öyle bir zamanda beni Avrupa'ya sevk ettiğinden dolayı nasıl mükedder olmayayım”* (Emin Feyzi, 1924: 79). Paris'ten sonra Marsilya'ya

geçen Emin Feyzi, deniz yoluyla yaptığı 11 günlük yolculuktan sonra 13 Ağustos 1914'te İstanbul'a varır. Böylesi çetin bir savaşta Paris'te birçok Osmanlı vatandaşı gibi kalabileceksen tehlikeli bir yolculuğu göze alarak İstanbul'a gelir. Hatıratında bundan şöyle bahseder: *“Böyle bir harp zamanında yalnız bir iki yüz Osmanlı vatandaşı için öyle bir sefer ihtiyar etmeyeceği pek bedihi idi. Paris'te kalan sair Osmanlı vatandaşı gibi bende orada bir vech-i maişet bulup kalabilirdim. Fakat buna vicdanım kail olmazdı olmadı da. Hamiyet-i millîyem bir an evvel avdeti emrediyordu, avdet ettim”* (Emin Feyzi, 1924: 83).

1.1.10. Yaşlılık Yılları

Hayatını: *“İllet ve zillet, gurbet ve kürbet, fakr û zarûret, makhûriyyet ve mağdûriyyet”* sözleriyle özetleyen Emin Feyzi'ye göre, kader ona talihsizlik yüzünü göstermek için onu dünyaya getirmiştir. Zira altmış dokuz senelik hayatı çeşitli sıkıntılar, acılar, elim kazalar içinde geçmiştir. Mükerreren eşyaları çalınmış, tedavi için Avrupa'ya gitse de savaş zamanına denk geldiği için doktoru yerinde bulamamış ve tedavi olmadan geri gelmiştir. Üsküdar'da bir handa ikamet ettiği dönemlerde çoğu zaman doktora gidecek parası olmadığı için tedavi olamamıştır. Bir ara Bakırköy Emrazı Akliye hastanesinde kalan Emin Feyzi, daha sonra Darülaceze'ye geçmiş ve ölünceye kadar da orada kalmıştır.

1.1.11. Darülaceze dönemi

Tüm aile fertlerini yitiren Emin Feyzi, ömrünü yalnızlık ve hastalıklarla geçirmiştir. Hastalığı ağırlaşınca önce Bakırköy Emrazı Akliye hastanesine oradan da 23 Haziran 1928 yılında darülacezeye sevk edilmiştir.

Emin Feyzi Bey'in darülaceze kayıt bilgileri aşağıda belirtildiği şekildedir:

“Kayd nümerosu: 33415

Târîh-i Dühûlu: 23 Haziran 928

Sinni: 66

Târîh-i Hurûcu: -

Târîh-i Vefâtı: 6 Mayıs 1929

Esâmi: Musul’da iken beş sene mukaddem İstanbul’a gelüb ve şimdiye kadar hastahânelerde yatdığını ifâde eden mîrâlây-ı mütekaid Emin Feyzi Bey bin Abdülkadir

Mahall-i Vürûdu: Emrâz-ı Akliyye ser-tabâbetinin 20 Haziran 928 târîh ve 946 nümerolu tezkiresile gelmiştir. Maâş cüzdanı, sened-i resmi, nüfus tezkiresi, tatbîk mührü 23 Haziran 928 târîhli ve 224 nümerolu tezkire ile muhâsebeye verilmiştir.

Sanatı: -

Memleketi: Süleymaniye

Mülâhaza: Felci nisfi tularemi uyumlu” (Bozkurt & Arslan, 2022: 157)

1.1.12. Ölümü

Hayatı boyunca kanaatkâr bir yaşam sürdüren Emin Feyzi, hayatında, lüks yaşamaktan uzak durmuş, maaşının büyük çoğunluğu ile kitaplarını neşretmeye çalışmıştır. Zorlu geçen bir ömrün ardından 6 Mayıs 1929 tarihinde İstanbul’da vefat etmiştir. Ömrünü yalnızlık ve kimsesizlik içinde geçiren Emin Feyzi, ölümünde bile yalnız olacağını düşünüp bu durumu şu dizelerle dile getirmiştir:

Ben ölünce fâciât-ı dehre cismim ağlasın

Cismimin kalmaz vücûdu bari resmim ağlasın.

Zor koşullar altında ve yapayalnız bu dünyadan göçüp giden Emin Feyzi'nin ölümü üzerine İbnülemin Mahmut Kemal, şunları söyler: *"Dünyada saâdet yüzü görmeyen bu bedbaht âdemi; Cenabı Hak, ukbada mazharı saâdet buyursun"* (İnal, 1969: 431).

1.1.13. Mezarı

Hasta, yalnız ve çileli bir ömrün ardından birbirinden kıymetli eserler geride bırakarak sessiz ve kimsesiz bir şekilde ebediyete göçen Emin Feyzi'nin Mezarı, Okmeydanı civarında bulunan Darülaceze yakınındaki Okçular Tekkesi civarındadır. Kulaksız mezarlığı olarak da anılan bu mezarlık *"kayıp bir şehri andırmaktadır. Ortasından geçen yol mezarlığı ikiye bölmüş, beraberinde pek çok mezarı yok etmiştir. Eski mezarların üzerine yenileri yapılmış, tarihi mezar taşları ya kaldırım taşı olmuş ya betona gömülmüş ya da bir kenara atılmıştır. Zamanında bu mezar taşlarının bir envanterini çıkarmak da kimsenin aklına gelmemiştir. Konuştuğumuz mezarlık görevlileri, mezar kayıtlarının 1950'lerden başladığını belirttiler. Dolayısıyla burada Emin Feyzi'nin mezarını bulmak samanlıkta iğne aramaktan daha zordur"* (Bozkurt & Arslan, 2022: 156).

1.2. Sanatı

1.2.1. Fikri Yönü

Şair ve asker kimliğinin yanında felsefe, astronomi, teoloji, harita gibi alanlarda da fikir sahibi ve aydın bir kişi olan Emin Feyzi'nin manzum ve mensur türünde yazılmış eserleri vardır. Mensur türünde kaleme aldığı son eseri olan *Eser-i Hayat-ı Feyzi* adlı eserinde zorlu geçen yaşamının kişiliği ve mizacını nasıl oluşturduğunu da satır aralarında görmek mümkündür.

1.2.2. Mizacı ve Karakteri

Mizaç, Bir sanatçının hayata ve nesnelere bakışını belirleyip şekillendiren en temel dinamiktir. Korkmaz'a göre bir sanatçıyı, *"dünyanın üzerine yürüten de dünyayı kendi üzerine kışkırtan da yaratıcı şizofren olarak tanımlayabileceğimiz sanatçının mizacıdır"* (Korkmaz,2009:132). Dolayısıyla sanatçı, sıra dışı bir yaşamın sonucu olarak kendini var etmiştir.

Küçük yaştan itibaren yaşadığı kazalar, etrafındaki sevdiklerini kaybetmesi, erken yaşta aileden uzak kalması, memleket hasreti ve ömür boyu yaşadığı sağlık problemleri Emin Feyzi'nin hem ruh halini hem edebi kişiliğini büyük ölçüde etkilemiştir. Nitekim kendisi hatıratında hayatını şu cümlelerle özetler: *"İllet ve zillet, gurbet ve kürbet, fakr û zarûret, makhûriyyet ve mağduriyet. Cilve-i kader bu ahvâlin cümlesini bana gösterdi. Zannolunur ki masâ'ib göstermek için beni dünyaya getirmiştir"* (Emin Feyzi, 1924: 98). Emin Feyzi'nin bu ruh hali onu daha fazla hassas, kırılmalı ve duyarlı bir kişiliğe dönüştürür: *"Kendisine ve çevresine duyarlılığını artırır, felsefe ve hikmet konularına ilgi duymasına katkı sağlar ve sanatçı, bu alanlarda eserler telif eder. Şiirlerinde de sözü edilen konulara temas eden örnekler sıkça görülür"* (Alper, 2021: 1113). Emin Feyzi bu halet-i ruhiyesini şu dizelerle ifade eder:

Fikrim perîşân hâlim perîşân,

Ey Rabb-ı zî-şân sen merhamet kıl.

Derd u kederle geçdi zamânım;

Erhem binâ der vird-i zebânım;

1.2.3. Emin Feyzi Bey'de Kimlik Çatışması

İnsanda kimlik arayışı ve kendini tanımlama ihtiyacı tarih boyunca hissedilen bir duygu olmuştur. İnsanlık, bu ihtiyacını önce kendisi gibi olmayanlarla karşılaşarak farklı ögeler üzerinden kendini tanımaya ve keşfetmeye başlayarak gidermeye çalışmıştır. Bu anlamda öncelikle: *“Şair ve yazarların benliklerini oluşturan kaynakları temel dinamikler açısından değerlendirmek önemlidir. Hele bu kişiler bir milletin önde gelenlerinden, o milletin kimliğinin pekişmesinde katkı sunanlardan ise bu zorunlu bir iş haline gelir. Türk edebiyatında şair ve yazarların kimlik seçimleri ve buna bağlı olarak benlik tanımları zaman zaman tartışma konusu olmuştur”* (Koç, 2021: 186). Kimlik seçimi ve benlik tanımı noktasında çelişkiler yaşayan Emin Feyzi de bu tartışmaların odağında yer alan bir şair olmuştur.

Ulusçuluk akımı ile birlikte daha çok ilgi odağı olmaya başlayan kimlik kavramı konusunda net bir tanım olmamakla beraber kimlik, en basit ifadesi ile: *“Bir şeyin ne ve kim olduğu, kendisini nasıl tanımladığı; başkalarından nasıl ayırt edip benzerleri ile nasıl benzeşim kurduğu, ya da başkaları tarafından nasıl tanımlandığı”* (Parekh, akt: Şahin, 2013: 44) şeklindedir.

1789 Fransız Devrimi ile ortaya çıkan milliyetçilik fikri, çok uluslu bir yapıya sahip Osmanlı devleti için bir bölünüp parçalanma anlamı taşımaktadır. Bu nedenle de devlet adamları ve aydınların temel kaygısı, bu parçalanma ve dağılmanın önüne geçebilmektir. Bunun siyasi adımı olarak da merkezi otoriteyi yeniden sağlamak, fikrîsel adımı da buna bağlı olarak Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük gibi kolektif kimlikler taşıyan fikir akımları ortaya atmak olmuştur.

Emin Feyzi'nin şair kimliği ile karşımıza çıktığı dönem, başkent İstanbul'da siyasal fikir cereyanlarının ön planda olduğu bir dönemdir. Özellikle Tanzimat Dönemi'nde üst bir kimlik

niteliği taşıyan Osmanlılık, II. Abdülhamid'in tahta geçmesiyle İslamcı bir kimliğe evrilmiştir. Said Nursi, Ziya Gökalp, Abdullah Cevdet, Şemsettin Sami, Mehmet Akif gibi dönem aydınları üzerinde etkili olan Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük gibi kolektif kimlikler, Emin Feyzi'de de kendisini göstermektedir.

Kolektif kimliklerin şekillendirdiği geleneksel toplum yapısında toplumsal bütünleşmenin çimentosu olarak kabul edilen kültürel benzerlik, sosyal bütünleşmede önemli bir rol oynamıştır” (Özdil, 2017: 395). Nitekim Emin Feyzi'nin Avrupa seyahati sırasında Viyana'da bir müze salonunda III. Mustafa'nın mührünün bir müze salonunda teşhir edildiğini görmesi kendisini derinden etkilemiştir. Bir dönem dünya siyasetinde tek söz sahibi olan Osmanlı'nın, Aziz-i vakt iken zamanla zelil bir duruma düşmesi ve Osmanlıya ait birçok savaş alet ve edevatının netice-i mağlubiyet sayılarak bir müzede sergilenmesini büyük bir üzüntü ile karşılamıştır.

Yine gittiği Avrupa ülkelerinde kendisini mühendis olarak tanıtmasının sebebini yabancıların *“bir Osmanlı subayını sorguya çektik”* demelerinin önünü almak olduğunu ifade etmesi, onun Osmanlı'nın ortak kültür ve değerlerine olan bağlılığının dolayısıyla da Osmanlılık kimliğinin de önemli bir ifadesidir. Emin Feyzi hem Türk edebiyatı hem de Kürt edebiyatı çevrelerince benimsenmiş, az sayıda da olsa üzerine bilimsel makaleler yazılmış bir şair ve fikir adamıdır. Emin Feyzi'nin kolektif kimlik içinde yer alan etnik kimliği de tartışma konusu olmuştur. Bir yandan Kuvâ-yi Milliye, Mustafa Kemal ve Kurtuluş Savaşı'na dair şiirler kaleme alarak Sevr Antlaşması'nı destekleyenleri sert bir dille eleştiren bir Emin Feyzi var iken diğer yandan İstanbul'da açılan Kürt Teali Cemiyeti'ne üye olan bir Emin Feyzi ile karşılaşmaktayız. Emin Feyzi, bu cemiyetin yayın organı ve bağımsız bir devlet politikası izleyen Jîn ve Kürdistan dergilerinde

Kürtlerin kökeni, yaşadıkları coğrafya, dil ve edebiyatları hakkında çeşitli yazılar yayınlamıştır. Hatıratında bahsettiği bu yönü, onun bir diğer kimlik olan ulusal kimliğine işaret etmektedir.

1.2.4. Emin Feyzi Bey'in Bilim ve Teknik Yönü

Üretken bir kişi olan Emin Feyzi, şiir, edebiyat, matematik kadar jeodezi (yerölçüm), kartografya gibi harita mühendisliği alanında da bilgi sahibidir. Avrupa seyahatinden aktardığı bir anektodu, dönemindeki bilim ve teknik gelişmeleri takip etmesi ve bu sahadaki bilgisini ortaya koyması adına önem taşımaktadır. Bir polis memuru ile arasında geçen diyalog vasıtasıyla mühendisliği hakkında şu bilgiyi aktarır:

- *"Bu haritayı niçin taşıyorsunuz?"*

- *Şehirde gezerken rehber ittihâz etmek için. Siz haritadan anlar mısınız?*

- *Hem haritadan anlarım hem de bu haritadan daha a'lâsını tersîm idebilirim. (Filân) sokakda tramvay var iken bu haritada gösterilmemiştir demek ki nâkısıdır.*

- *Siz hendese bilir misiniz?*

- *Yalnız hendese değil, coğrafya, hikmet, heyet, makina gibi daha birçok fenler de bilirim"* (Emin Feyzi, 1924: 73).

1.2.5. Edebi Yönü

Emin Feyzi, hatıratında şiir yazmaya ilk ne zaman başladığına dair bilgi vermez. Zamanla kendine has bir çizgi oluşturan Emin Feyzi, çocukluk yıllarından itibaren Arapça ve Farsça öğrenmiş, askeri okuldayken çok başarılı bir kişilik sergilemiştir. Mensur bir tarzda yazdığı hatıratında bile çok edebi bir üslup kullanmış, yer yer şiirsel cümleler kullanmaktan geri

durmamıştır. O elem dolu hayatına tek çare olarak yazmayı görmüş ve bunu da hatıratında şöyle dile getirmiştir: “*Kalbim, rûhum âlâm-ı günüyye ile mecrûh iken âvân-ı tekâ’üdümde ’atâletle bir o kadar daha muztarib olmamak için medâr-ı teselli olabilecek bir meşgûliyyet aramak îcâb itdi. Mutâla’a-i ketebden daha münâsib bir iş bulamadım*” (Emin Feyzi, 1924: 94). Hayatın meşakatlerine yazarak karşı koyan Emin Feyzi için yazmak, kederli ruhuna adeta tedavi aracı olmuştur.

“*Okumaya ve yazmaya olan arzusuna yalnızlık, hastalıklar, mağduriyet ve çilelerle geçen bir ömür de eklenince derdini, kederini, aynı zamanda fikirlerini ve inançlarını şiire dökmesi kaçınılmaz olmuştur*” (Arslan, 2022: 17). Yazmaya olan bu merakı ve iştiyakını ise hatıratında şöyle izah eder: “*Ne bundan dolayı ruhen duçar olduğum (büyük pederinin vefatı) tesir ne de mezkûr vazifelerde rast geldiğim ta’ab-ı cismânî kitâb te’lîfi husûsunda öteden berü taşımakda olduğum ’azm ve niyetime mâni’ olmadı. Kendimi yüzbaşılık ta’yîniyle idâre iderek ve bütün ma’ âşâtımı Îrânî ve Ermenî matba’alarına virerek mü’ellefâtımdan iki kitâbımın tab’ ve neşrine muvaffak oldum*” (Emin Feyzi, 1924: 16). Asıl mesleği askerlik olan Emin Feyzi, buna rağmen edebiyattan, sanattan ve hatta yazmaktan uzak durmamış ve üretken bir yazar olmuştur. İbnülemin Mahmut Kemal İnal, onun bu üretkenliği ile ilgili olarak: “*ilm ve fen ile maruf olan ekseri zevat ile hemâyar iken hali mechuliyet ve metrukiyetde kalarak malumatından istifade olunamaması, bahusus- bir silsile’i neket teşkil eden eyyamı hayatının feci bir neticeye müncer olması her suretle şayanı teessüfdür*” (İnal, 1969: 431) diyerek Emin Feyzi Bey’in edebiyat çevresince bilinmemesinden üzüntü ile bahseder.

Zorluk, çile ve hastalıklarla geçen hayatına rağmen çok kıymetli eserler geride bırakan Emin Feyzi’nin şairliğinden mukerreren övgüyle bahsedilmiştir. İbnülemin Mahmut Kemal,

Emin Feyzi'nin şairliği ile ilgili şunları söyler: “*Emin Feyzi Bey, Süleyman Nazif merhumun delaleti ile birkaç kerre evime geldi, eserlerinden birer nüsha getirdi. Gayet müeddeb, mütedeyyin, mütevazı, mütefennin, edib bir zat idi. Müteaddid mes'eleden bahsetdik, hebsinde liyakatını gösterdi. Gergüglü şair Şeyh Rıza'nın müddet- i medide meclisine devam ve edebiyatça istifade etdiğini söyledi*” (İnal, 1969: 430).

Emin Feyzi'nin edebi kişiliğinden övgüyle bahsedenlerden biri de onun gibi asker kökenli Mehmet Emin Zeki Bey'dir. Zeki Bey, *Meşahir-i Kurd u Kurdistan* adlı eserinde Emin Feyzi Bey'den: “*Milletine karşı gayretli bir insandı. Bilim ve edebiyatla ilgili çalışmalar yaptı. Çapı küçük ama anlamı büyük kimi eserler bıraktı*” (Zeki, 1998:113) diyerek bahseder. Zeki Bey: “*şiir konusunda üstün bir yere sahip olan Emin Feyzi Bey'i takdir edenlerden biri de meşhur Kürt hiciv şair Şeyh Rıza Talabani*” (Zeki, 1998: 113) olduğunu ifade eder.

Mesut Arslan'ın belirttiğine göre: “*Emin Feyzi'nin yazdığı mektuplara Şeyh Rıza'nın cevap olarak gönderdiği iki Kürtçe şiir Encumenî Edîbanî Kurd'de yer almaktadır. Ayrıca Şeyh Rıza'nın Türkçe divanında Emin Feyzi için yazdığı bir dörtlük de vardır:*

Üstâd-ı sühan pîr-i sühan mîr-i sühansın

Hallâk-ı meânî denilen var ise sensin

Ey kân-ı kemâlât Emîn Feyzî Efendi

Mecmua-yı hulûk Hasan hulûk Hüseyinsin” (Akt. Arslan, 2022: 22).

1.2.6. Emin Feyzi Bey'in *Jîn, Kurdistan ve Sebilürreşad* Dergilerindeki Yazıları

Emin Feyzi, Kürt Teali Cemiyeti'ne üye olduktan sonra cemiyetin yayın organları olan *Jîn* ve *Kurdistan* dergilerinde

genelde Kürtlerle özelde ise Baban Kürtleri ile ilgili çeşitli konularda yazılar kaleme almıştır.

1.2.6.1. *Kurdistan Dergisi*

Basın hayatına İstanbul'da 30 Ocak 1919 tarihinde başlamıştır. Haftalık bir yayın olan dergi, Kürt Teali Cemiyeti'nin yayın organlarından. Derginin yayın dili Kürtçe ve Osmanlı Türkçesi'dir. Derginin ilk sayısında yayın politikası hakkında: “*Siyaset dışında her konu mevzubahistir ve her dil ile haftada bir defa neşrolunur mecmuadır*” yazılmış ve 5. sayıdan itibaren bu ibare değiştirilerek “*Siyasi, içtimai ve ilmi olarak haftada bir defa neşrolunur müstakil fikir mecmuası*” (Veroj, 2021: 214) ibaresi yazılmıştır. Derginin toplam kaç sayı çıktığı tam olarak bilinmemektedir ancak son olarak 19. sayısı mevcuttur. Derginin yazar ve şairleri arasında Arvasizade Mehmet Şefik, Abdürrahim Rahmi, Abdullah Cevdet, Şeyh Süleyman el-Hâlidî ve Emin Feyzi gibi isimler yer almıştır.

Emin Feyzi, *Kurdistan* dergisinde, “Bedbaht Kurdistan 1-2-3”, “Ermeni Azalmamış Çoğalmıştır”, “Meb’ûsânın Hâl ve Şânları”, “Kürtler Hangi Unsurdandırlar” başlıkları ile Kürtlerin dil, tarih ve aktüel sorunları hakkında yazılar kaleme almıştır. Örneğin, “Bedbaht Kurdistan” ve “Kürtler Hangi Unsurdandırlar” başlıklı yazılarında Kürtlerin kadim tarih içindeki yerini genel bir çerçeve ile çizmeye çalışmıştır:

Kürd ismi nereden gelmiştir?

Vuku’ât ve ihbârât-ı mâziyye şehâdetiyle ve Calinos gibi bir hekim-i zî-vukufun mestûr sahâyif-i kütüb olan: (Şecâ’at Kürdlerdedir) kaol-i meşhûru delâletiyle sâbit ve müberhen olduğu üzere şecâ’at ve besâlet Kürdlüğün başlıca hevâsından ve medâr-ı imtiyâz olacak meziyyâtındandır. Ma’a-hazâ ba’z[ı] kimselerin zann itdikleri gibi Kürd

ismi bahâdır veya pehliwân ma'nâsına olan (Kürd) lafz-ı Fârisîsinden mu'arreb değildir. Fakat bunun 'aksine ya'nî Îrânın akvâm-ı sâ'iresi meyânında ibrâz-ı şecâ'at idenler Kürdlere teşbih makânında Kürd ismiyle yâd olunub git gide bu sûret isti'mâl-i ta'ammüm iderek nihâyet iktidâr-ı cismânîye mâlik 'umûm yiğit kimselere Kürd tesmiye olunmuş ve o meyânda kâf-ı 'Arabînin kâf-ı Fârisîye münkâlîb olmuş olmasına ihtimâl virilebilir. Kürd ismi ümerâ-yı 'Arabdan 'Ömer ve Bin 'Âmir nâm zâtın isminden menkul olduğunu söyleyenlerin de ictihâdları gayr-ı sahîhdir. Kürd ismi Asûrlîler tarafından virilmiş olan (Urdûhû) isminden me'hûz ve müştakktır (Tüm yazıların çevrimyazısı için bkz. Bozkurt & Arslan, 2022: 127-141).

1.2.6.2. Jîn Dergisi

Basın hayatına 1918'de İstanbul'da başlayan *Jîn* dergisi, toplamda 25 sayı yayımlanmıştır. Osmanlı Türkçesi ve Kürtçe ile yayın yapan dergide Kürtçenin Kurmanci ve Sorani lehçesi kullanılmıştır. Derginin genel amacı birinci sayısında "Uzun yüzyıllardan beri ihmal edilen Kürd'ün tarihsel yaşamına, ulusal haklarına, edebiyat ve sosyolojisine ilişkin yayında bulunmak" (Bozarslan, 1985: 202) olarak açıklamıştır. Mütareke dönemi yayınları olan *Jîn* ve *Kurdistan* dergilerinin yeni sayılarının ilanı ve yine Kürt Teali Cemiyeti'nin beyannameleri Mevlanzade Rıfat'ın çıkardığı *Serbestî* gazetesinde ve Said Molla'nın *Türkçe İstanbul* gazetesinde de yayımlanmıştır (Arslan, 2016, 456-459).

Emin Feyzi de *Jîn* dergisinin 23 ve 25. sayılarında mensubu olduğu Baban Kürtlerinin savaş, ilim ve sanat alanındaki yeteneklerine dair yazılar kaleme almıştır:

Baban Kürdlerinin bazı-i himmetleri birer gürz-i şecaat, sine-i hamiyetleri birer siper-i satvettir. Bunlar buldukları muharebâtın hiçbirinde icab-ı gayret ve besaleti îfada kusur etmemiş olan akvamın birincilerindedir. Denilebilir ki Baban paşalarının zîr-i hükmünde

bulunmuş olan Süleymaniye ve tabîi mülhakatı, altıyüz seneden beri mühacemât-ı şarkiyeye karşı yıkılmak bilmez bir istihkâm mesabesinde idi. Sultan Selim- i Evvel'in Çaldıran muzafferiyetinde ve bilhassa Sultan Murad-ı Rabı'nın Bağdad'ı feth-ü istirdadında, himaye-i şan-ü şeref için en ziyade cansiperlik eden, Süleymaniyeliler yani Baban Kürdleridir. Bu ulviyetler, hep Müslümanlık ve Kürdlük cevherlerinin şa'saa-i istidâdları eseridir. Asr-ı ahîrde dahi atîk Altıncı Ordunun en güzîde askerleri Süleymaniyelilerden ibaret idi (Tüm yazıların çevrimyazısı için bknz. Bozarslan, 1988: V, 967-968, 1037-1039).

1.2.6.3. *Sebilürreşad Dergisi*

Ebu'I-Ula Zeynelabidin ve H. Eşref Edib Fergan tarafından 14 Ağustos 1908 tarihinde *Sırat-ı Müstakim* adıyla yayım hayatına başlayan dergi, ilk sayılarında II. Abdülhamid rejimine sert eleştiriler yöneltmiş, İttihat ve Terakki yönetimini destekleyen bir tavır içinde yer almıştır. Kuruluşundan itibaren Türkiye fikir ve düşünce hayatına büyük katkılar sunan dergi, Ebu'I-Ula Zeynelabidin'in müderris profesör olması nedeniyle yönetim Eşref Edib'e geçmiştir. Dergi, *Sırat-ı Müstakim* adıyla: “yedi cilt tutan ilk 182 sayıdan sonra 24 Şubat 1327'de (8 Mart 1912) çıkan 183. sayıdan itibaren formatını büyük oranda koruyarak *Sebilürreşâd* adıyla yayımını sürdürmüştür” (Efe, 2009: 251). İsim değişikliğiyle ilgili 182. sayıda yer alan notta, “Aynı mesleği daha etraflı bir surette takip etmek üzere *Sebilürreşâd* unvanı altında intişar edecektir” açıklaması yapılmıştır.

Derginin yazarları arasında başta Mehmet Akif olmak üzere Eşref Edib, Babanzade Ahmet Naim, Ferit Kam, Tâhirü'l Mevlevî, Ayaz İshakî, Aksekili Ahmet Hamdi, Şemsettin Günaltay, Manastırlı İsmail Hakkı, Bursalı Mehmet Tahir, Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu ve Mithat Cemal gibi isimler yer almıştır.

Emin Feyzi Bey'in "Arsa-i Arafat" başlıklı bir yazısı derginin, 26 Şubat 1926 tarihli 460. sayısında yayımlanmıştır. Emin Feyzi bu yazısında, dünyanın farklı yerlerinden gelen hacıların, Hac ve Arafat ziyaretlerini duygulu ve coşkulu bir dille anlatır. Bu olay aynı zamanda Emin Feyzi'nin hatıratında da yer almaktadır (Bozkurt & Arslan, 2022: 90-92).

1.2.7. Emin Feyzi Bey'in Etkilendiği Şairler

Emin Feyzi'nin etkilendiği şairlerin başında Şeyh Rıza Talabani gelir. Şeyh Rıza, "Güzel konuşmasıyla, hazır cevaplılığıyla ve garip nükteleriyle renkli bir kişilik" (Kadir, 2013: 4) olması yönüyle Emin Feyzi üzerinde etkiler bırakmıştır. "Şair Şeyh Rıza Efendi'ye Cevap" adlı şiirinde Şeyh Rıza'nın kendisinden ve şairliğinden övgüyle bahseder:

Vâsıl oldu destime eşârmuz;

Pek güzeldir menhec-i efkârmuz.

Çünkü geldi izzet û ikbâl ile

Nâme-i manzum kıymettârmuz.

Siz beni pek çok senâ itmişdiniz;

İşte oldum bende minnetdarınız.

Pek hatadır sizlere şâir demek

Sihirdir çünkü bütün âsârmuz

Emin Feyzi, İbnülemin Mahmut Kemal ile görüşmesinde Şeyh Rıza'nın edebi kişiliği hakkında şunları ifade eder: "Letâifi eş'arı İnan'a, Hindistan'a kadar intişar etmişdir. Hele Musul dâhilinde kıymetşinas-i edeb olubda onun eş'arından mahfuzatı olmayan yok

gibidir. Şiirlerini mükerreren tashih etmek ve yazmak, bozmak bilmezdi. Ekseriya bilbedahe şiir söyler.” (İnal, 1969: 1477)

Emin Feyzi’yi etkileyen bir diğer şair de dönemin ön plana çıkan en gür sesli şairi, Namık Kemal’dir. Cemil Meriç’in “Başlangıçtır” (Meriç, 1993: 115) dediği Namık Kemal gerek şairliği gerek düşünceleri yönüyle birçok şair gibi Emin Feyzi Bey üzerinde de büyük bir te’sir bırakmıştır.

Şuâât adlı eserinde yer alan ve istibdat yönetimini eleştirdiği “Hürriyyet” adlı şiirinde, Namık Kemal’in dil ve üslubunun etkisi görülmektedir. Namık Kemal’in ölümü üzerine kaleme aldığı “Esef” adlı şiirinde Kemal’in ilim ve fazilet yönüyle topluma önderlik, halka hizmet ettiğini ifade ederek şu dizelerle onu över:

Ey mürüvvet pişe ey sahib-himem,

Fahr iderdi ilm û fazlınla ümem,

En vefi bir hâdim-i millet idin;

En safi bir sâhib-i himmet idin.

Şiirin devamında da onun, zamanın büyük bir filozofu olduğunu söyler:

En büyük bir feylesof-ı âsr idin;

İlm ü hikmetçe ferâd-i dehr idin

Emin Feyzi, Namık Kemal’i sadece bir filozof veyahut bir bilge olarak değil aynı zamanda münevver bir şair olarak da görür ve onun şairliğini şu sözlerle över:

Her sözün bir sihr idi amma helâl;

Nazm û nesrin revnâk-ı Akd u leâl.

Nazmın ve nesrin birer cevher, sözlerinin ise “Sihri Helâl” olduğunu ifade ederken onun gür sesi, cesareti, vefa ve gayret ile vicdan ehline örnek olduğunu ifade eder.

Tanzimat şairleri içinde Emin Feyzi’ye tesir eden bir diğer önemli şair de eski- yeni çatışmasında eski şiirin savunucusu konumunda olan Muallim Naci olmuştur. “Türkçe’nin aruzla uyumu konusunda Muallim Nâcî’nin şiirlerinde dikkat ettiği belâgatın temel unsurlarından “selâset” ve “vüzûh” hususiyetleri, onun takipçilerini de etkilemiştir” (Alper, 2021: 1117). Nitekim Muallim Naci’nin Fikret başta olmak üzere kendinden sonraki birçok şairi etkilediği de bir gerçektir. Tanpınar bu konuda şunları söyler: “Tevfik Fikret, İsmail Safa, Nâbizade Nâzım gibi şairlerin nazmında gördüğümüz olgunluk, ustalık doğrudan doğruya Nâci’de başlar. Fikret’te Nâci’yi adım adım takip eden hatta onu tamamlayan mısralar vardır” (Tanpınar, 2010: 539).

Şiirlerinde aruz ölçüsünü başarıyla kullanan Emin Feyzi, üslup yönüyle Muallim Naci’ye benzemeye çalışmış ve onun bir bir gazelini, “Vech-i Hak” ismiyle tanzir etmiştir:

Şâir-i nâzik-edânın etse bir kerre zuhûr

Pertev-i fikri eder levh-i beyânı gark-ı nûr.

Emin Feyzi, “eserlerini daha çok I. Meşrûtiyet, İstibdat ve II. Meşrûtiyet dönemlerinde oluşturur” (Alper, 2021: 1111). Bu dönemin önde gelen şairlerinden biri de Tevfik Fikret’tir. İstibdat dönemi nedeniyle bireysel bir duyuşla, sanatsal kaygıyı ön planda tutarak şiirler kaleme alan Fikret, Emin Feyzi üzerinde etkili olmuştur. “Şair Tevfik Fikret” adlı şiirinde Fikret’ten şu övgülerle bahseder:

Bâzu-yı iktizâ-yı kader oldu cilveger,

Âldı götürdü Fikret'i fart-ı şitâb ile.

Geldikçe yâda himmeti hüsn-ü tabîati

Cân u dil ağlıyor elem u ıztırâb ile.

Fahreylesin kemâl u hünerim yeom-i haşre dek;

Evsaf-ı ber-güzide-i âlî-cenâb ile.

1.2.8. Emin Feyzi Bey'in Şiirlerinde Medhiye ve Nazire

Kasidenin övgüye dayalı bölümü olan medhiyeler, klasik edebiyatta önemli bir yer tutarken Tanzimat ve sonrasında yalakalık yapma, çıkar amaçlı kullanma, “*el etek öpme ya da bahşiş alma*” (Arslan, 2022: 17) amaçlı görüldüğü için dışlanmış ve şahsa özel medhiye geleneği terk edilmiştir. Emin Feyzi, bu görüşe karşı çıkarak sevdiği kişilere şiir yazmayı sürdürmüştür.

Emin Feyzi, İstanbul Kuleli Askerî İdâdisinde kitabet öğretmenliği yaptığı sırada kendisini destekleyen Altıncı Ordu Kumandanı Recep Paşa'nın aracılığıyla 1892'de kolağası rütbesiyle Bağdat Askerî Rüşdiyesi müdürü olarak görevlendirilir. Bir sene sonra yine aynı paşanın desteği ve aracılığı ile Bağdat Topçu Alayı Binbaşılığına terfi eder. Kendisine hâmilik yapan Müşir Recep Paşa için kaleme aldığı “Hamiyyet” şiirinde ondan büyük bir övgüyle bahseder:

Müşîr Paşa dururken kimse bakmaz çarh-ı gerdûna;

Onun lutfu müreccahdır hezârân sihri u efsûna.

Cihâna gelmemiş öyle Müşîr-i mekremet pîrâ;

Onun her lutfu benzer âdetâ bir dürr-i meknûna.

Baban hanedanı eşrafından Hamdi Paşa için kaleme aldığı "Ulüv-i Cenâb" şiirinde Hamdi Paşa'yı övmeye sanat ve kalemin yetmeyeceğini ifade eder:

Medhini yazmağa yok kilik-i hünerde tâkat;

Meğer imdâd ede lutf u kerem-i Rabbânî.

...

Daver-i mülk-i kerem Hazreti Hamdî Paşa

Görmemiş çeşm-i felek zâtına misl u sâni

Methiyelerinde mübalağa sanatına çok fazla yer veren Emin Feyzi, Mîr Muhammed Abidin Bey'den övgüyle bahseder. "Safvet-i Vicdan" şiirinde, Mir Muhammed'i, din nurunun kaynağı olan şems-i kemale benzetir.

Görmek istersen cihânda menba-ı envâr-ı dîn,

Gel de gör şems-i kemâl-i Mîr Muhammed Âbidîn.

"Necabet" adlı şiirinde ise Mir Muhammed'i Şam'da benzersiz bir hüner kaynağı olarak gördüğünü ifade eder:

Gerçi çok fazl u hüner menbaidır hutta-i Şam,

Âbidîn Beg gibi yok onda hunermend u zarîf.

Nakşibendi meşayihından Süleymaniyeli Osman Efendi için kaleme aldığı "Tab'-ı Bülend" adlı şiirinde:

Cihânı ser-be-ser müstağrak-ı nûr-u hükm eyler

Tulu' ettikçe şems-i tal'at-i Osmân Osmânî

diyerek cihan nurun parlaklığının kaynağının şeyhin nurundan geldiğini ifade eder.

Kadiriyye tarikatının kurucusu olan Şeyh Abdülkadir Geylani ithafen yazdığı “Gavs-ı Geylani” şiirinde ondan övgü ile bahsederek ona intisap ettiğini ifade eder:

Görmeyen yokdur cihânda feyz-i Abdulkâdir'i,

Ol sebebtendir ki oldum bende-i hâk-ı deri.

“Divan şiirinde şairler, ustalıklarını ortaya koymak amacıyla takdir ettikleri bir şairin, beğendikleri şiirlerine aynı vezin ve kafiye de olmak şartıyla nazire yazarlar” (Harmancı, 99: 33). Emin Feyzi de divan şiirinde yaygın olan nazire geleneğine uyararak Tanzimat sanatçılarından Muallim Naci'nin *Tercüman-ı Hakikat* gazetesindeki “Kısm-ı edebi” (Demir, 2010: 178) bölümünde yayımlanan “Gark-ı Nûr” redifli gazeline “Vech-i Hak” başlığıyla bir nazire yazmıştır.

Gark-ı Nûr:

Çok mudur mihrinden olduysa süveydâ gark-ı nûr

Sen kesildim ben ne var olsam ser-â-pâ gark-ı nûr

Vech-i Hak:

Kurs-ı hurşîd eyler aktâr-ı cihânı gark-ı nûr;

Vech-i Hak eyler zemîn u âsumânı gark-ı nûr.

Emin Feyzi'nin yazdığı nazire toplamda altı beyitten oluşur. Şiirin son beyitinde:

Şâir-i nâzik-edânın etse bir kerre zuhûr

Pertev-i fikri eder levh-i beyânı gark-ı nûr.

diyerek Muallim Naci'yi hürmetle övdüğü görülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

EMİN FEYZİ BEY'İN ESERLERİNİN TANITIMI

Sanat Yaşamla uyumsuzluğun, kendini ifade edememenin, varolmanın dayanılmaz ağırlığı altında ezilen ruhların sığınadır. *“Başarısız bir evlilik, hastalıklar, kimsesizlik, yoksulluk ve mağduriyetler yaşayan Emin Feyzi'nin kendini var ettiği temel alan yazı ve matbuattır”* (Baykuşak, 2022: 14). Çok yönlü ve üretken bir yazar olan Emin Feyzi, *“Eser-i Hayat-ı Feyzi: Esef-i Zaman-ı Mâzî”* adlı otobiyografik eserinde hayatı, sanatı ve yapıtları hakkında ayrıntılı bilgiler verir. Şiir, inceleme, biyografi, felsefe, matematik, coğrafya ve eğitime dair malumat sahibi Emin Feyzi, şair ve askeri kimliğinin yanında öğretmen bir kimliğe de sahiptir.

Hatıratında eserlerinin mahiyeti hakkında da malumat veren Emin Feyzi'nin eserlerini, şiir ve Araştırma-İnceleme şeklinde olmak üzere iki kategoride değerlendirmek mümkündür.

2. Eserleri

Hem askeri hem de edebi anlamda çok başarılı ve üretken bir kişiliğe sahip Emin Feyzi, iki şiir, bir antoloji, bir hatıra ve beş de araştırma olmak üzere toplamda 9 eser yazmıştır.

2.1. Şiirleri

2.1.1. Şuâât

Arapça bir kelime olan ve sözlük anlamı, *“ışınlar, parıltı, ışık hüzmeleri”* (Develioğlu, 2020: 1169) manasına gelen *Şuâât*, Emin Feyzi'nin ilk şiir kitabıdır. Eser, İstanbul'da Nişan Babikyan Matbaası'nda 1327/1911 yılında neşredilmiştir. Toplam 110 sayfadan oluşan eserin kapağında müellif /yazar künyesi olarak

“Topçu Miralaylarından Emîn Feyzî” ibaresi yer alır. *Şuâât*, şairin 1887 ile 1910 yılları arasındaki 23 yıllık zaman zarfında yazdığı şiirleri içerir. *Şuâât* adlı eserde 47 adet şiir başlığı bulunmaktadır. Bu şiirlerin bazıları dördlük nazım birimi ile bazıları ise beyit nazım birimi ile yazılmışlardır. Şiirlerinin tamamı aruz ölçüsü ile yazılmıştır. *Şuâât* adlı eserde hem bireysel hem de toplumsal konular yer almaktadır. Şair, şiirlerine klasik şiir geleneğine uyarak başlamıştır. Şiirlerinin hemen sağ alt köşesine şiirin yazılış yeri ve tarih kaydını düşmeyi ihmal etmemiştir.

Emin Feyzi'nin *Şuâât* adlı eseri, Yasemin ALPER tarafından 2021 yılında “Emîn Feyzî ve Şu'â'ât” başlıklı makalede Latin harflerine aktarılmıştır. Bu çalışma söz konusu makale ile mukayese edilmiş olup daha ayrıntılı bir çalışma elde edilmeye çalışılmıştır.

2.1.2. *Îlâve-i Şuâât*

Eserlerini Osmanlı Türkçesiyle yazan Emin Feyzi, *Îlâve-i Şuâât* eserinin kapağı üzerine şu notu düşer: “*Şuâât* ismiyle evvelce neşrolunan risalenin lahikasıdır.” Lahika kelime anlamı olarak bir yazının sonuna iliştirilen ek demektir. Buradan da anlaşılacağı üzere bu eser *Şuâât* adlı şiir kitabının devamı niteliğindedir.

Eser, 1341/1925 yılında İstanbul'da Necm-i İstikbal Matbaası'nda basılmıştır. Eser toplamda 48 sayfadan oluşur. Kitapta toplam 43 şiir bulunmaktadır. Bunların bazıları dördlük bazıları beyit şeklinde yazılmıştır. Ancak beyit şeklinde olanların bir kısmı tek beyitten oluşan şiirlerdir.

Îlâve-i Şuâât, klasik şiir geleneğine uygun şekilde “Ya Allah” ve “Ya Resulullah” şiirleriyle başlar. Ancak Emin Feyzi'nin şiiri ne tam eskidir ne de tam yenidir denebilir. “*Şiiri daha çok yeni ila eski arasında gidip gelen bir tarzdadır*” (Totonji, 2020: 183).

Eserinin sonunda herhangi bir yazım ve noktalama hatası olmuşsa şayet bunun da içindeki ıstıraptan geldiğini belirterek okuyucudan affını ister:

Eger inşâ u imlâ em harâb est

Sebeb în est ki dil der ıztırab est.

2.1.3. Encümen-i Edîbân-ı Kürd

Encümen-i Edîbân-ı Kürd (Kürt Edebiyatçılar Topluluğu) Osmanlı döneminde basılan Kürtçe kitaplardandır. Eser, Arap harfleri ile 1339/1920 yılında İstanbul'da Tercüman-ı Hakikat Matbaası'nda basılmıştır (Arslan, 2014: 119). Eser, Kürtçenin Sorani Lehçesi ile şiir yazan şairlerin şiirlerinin toplanması ile oluşan bir antolojidir. "Bu yüzden antolojide yer alan şairler, Baban emirliğinin kontrolündeki Süleymaniye ve civarındaki bölgede doğmuş şairler(dır)" (Işık, 2012: 61).

Emin Feyzi, antolojisinde modern Kürt şiirinin öncüsü sayılan Hacı Kadir-i Koyî'ye (Arslan, 2016a: 91-94) yer vermemiştir. Oysa Koyî'nin vefat ettiği 1897 yılında Emin Feyzi 35 yaşında idi; ismini duymamış olamazdı. Buna rağmen onun şiirlerini eseri almamıştı çünkü o bu derlemesine "sadece Baban bölgesi şairlerinin şiirlerini almıştır. Ancak o diğer Kürt şairlerinden de haberdardır. Nitekim yazılarında Ehmedê Xanî'nin ve Melayê Cizîrî'nin adları geçmektedir. Bu da onun Kürtçeyi bütün lehçeleriyle okuyabildiğini, klasik Kürt edebiyatından haberdar olduğunu göstermesi bakımından önemlidir" (Arslan, 2022: 21).

Eser toplamda 142 sayfadan oluşmaktadır. Eserde yer alan şairlerden bazıları şunlardır: Molla Hıdır (Nâlî), Mevlâna Ziyaeddin Şeyh Halid, Seyyid Abdurrahim (Mevlevî), Şeyh Rıza

Talabani, Ahmed-i Gor, Kürdi, Molla Salih, (Âhî), Hicf, Sâlim... Ayrıca antolojide yer verilen şairler hakkında kısa biyografik bilgiler de bulunmaktadır. Kitabın kapağında “*mîr-i mûmâyileyh yekike le mütekâidîn-i umûr-ı askeriye ve le havas- ı Süleymaniye*” ifadesi yer almaktadır ki Emin Feyzi bununla “*Süleymaniye’li bir Kürt ve emekli bir Osmanlı subayı olduğunu ifade ediyor*” (Işık, 2012: 61).

2.2. Araştırma – İnceleme

2.2.1. İlim ve İrade: Maddiyyun Mezhebinin Reddini Muhtevîdir

Eser-i Hayat-ı Feyzi’de:” *mâddiyyûn mesleğini delâ’il-i ‘akliyye ve fenniyye ile redd ve ibtâl yolunda (‘İlim ve İrade) nâmıyla bir kitâb telîf iderek onunla hakîkî diyânet ve evsâf-ı ulûhiyyeti isbâta muvaffak oldum*” (Emin Feyzi, 1924: 94) diye söz ettiği bu eserde fizik ile metafizik arasında bir ilişki kurmaya çalışır. Eserleri arsında en fazla öne çıkan ve en ilgi görenidir. Eser 1923 yılında tamamlanmış ancak maddi imkânsızlıklar yüzünden basılamamıştır. 1926 yılında ölümünden birkaç yıl önce basılabiliştir. Eser daha sonra fetva verilmesi için dönemin Şeyhülislam makamına sunulmuştur. Bu eserden dolayı dönemin Şeyhülislam makamı kendisini tebrik etmiştir (Şeyhülislamlık makamının Emin Feyzi’yi tebrik metni için bkz. Bozkurt & Arslan, 2022: 124).

Eser, Batıda Büchner, Agust Comte gibi isimlerin öncülüğünde başlayan ve Tanzimat sonrası, Abdullah Cevdet, Beşir Fuat, Celal Nuri gibi Osmanlı aydınları arasında yaygınlaşmayan başlayan pozitivist fikirlere karşı bir eleştiri mahiyetini taşır. Nitekim Emin Feyzi, *İlim ve İrade* adlı eserin sebep-i te’lifi için şunları söyler: “*Maddiyyûn dâ’ima fen ve tecrübeye binâ’en ma’lûmât etmek isterler. Hükemâ-yı sâ’irenin efkâr ve mutâla’âtlarını netâyic-i fenniyyeden değildir diyerek red ederler. Ulemâ-yı din ve e’imme-i müctehidînin edvâr ve âsâr-ı mesâ’ilerinden bî-haber*

olanlarla, kuvve-i fikr ve fetâneti henüz ağır mebhasları tahlile müsâid bir devreye yetişmemiş olanlar, fen lafzının sihriye pek çabuk mağlub olurlar. Bu sebebden maddiyyun efkâr ve âsârına karşı dâ'ima teyakkuz ve hatalı cihetlerini hakikat-bîn gözlere göstermek niyyet- i hâlisesiyle şu risaleyi yazarak derya-yı ma'ârif-i İslamiyye'ye bir katre daha ilâve ettim" (Emin Feyzi, 2012: 29).

15 başlıktan oluşan *İlim ve İrade*, "Meşrutiyet yıllarında yükselişe geçen popüler materyalizm tartışmalarının erken Cumhuriyet'e bir yansıma niteliğindedir" (Emin Feyzi, 2012: 18).

2.2.2. İcmâl-i Netâyic (Muhtırâ-i Fünûn-i İ'dâdiyye)

Adından da anlaşılacağı üzere daha çok ders kitabı niteliğinde olan bu eser, askeri okullardaki öğrenciler için kaleme alınmıştır. Eser, 1308/1891'de Karabet Matbaası'nda basılmıştır. Eserin bir nüshası Erzurum Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege bölümünde 0113103 demirbaş numarası ile yer almaktadır. Emin Feyzi, bu eseri Babanzade Davud Bey adına imzalamıştır. Aynı zamanda bir matematik öğretmeni olan Emin Feyzi, bu eseri için hatıratında şunları söyler:

"İcmâl-i Netâyic'in mekâtib-i askeriyeye şâkirdânı elinde bulundurulması kavâid-i azîmeyi mûcib olacağı meclis-i Maârif-i askerîce tasdik olundu. Bu bâbda mezûniyyet virilmesi de taht-ı karâra alındığı hâlde karâr-ı vâki' emirle neşr ve ta'mîm idilmediğinden kitâb istihkakı derecesinde intişâre meydan bulamadı. Beherinden iki bin ki cemen dört bin nüsha kitâbın bir kısmını rüfeka ve asdikaya hediye tarîkiyle takdîm ve taksîm itdîm. Bâki kalan kısm-ı azamîde yed-i emânetlerine tevdi eylediğim İrânî ve Ermenî kitâbcıları ve sâ'irleri tarafından bâd-i hevâ dinilecek derecede ucuz fi'âtla satılarak bedelleri kendileri tarafından ekl ve bel' idildi" (Emin Feyzi, 1924: 18).

Eserin önemini “*mükemmel bir fûnûn muhtırası olub bütün fûnûn-ı i’dâdiyyeyi hülâsa tarîkiyle câmi’ olmağla herkese nef’ ü fâidesi âşikârdır*” (Emin Feyzi, 1924: 18) şeklinde açıklar.

2.2.3. Hevâ-ı Nesîmî

Askeri maaşla geçinip kitaplarını kendi imkânlarıyla basan Emin Feyzi, *Hevâ-yı Nesîmî* adlı eserinde havanın insan tabiatı üzerindeki hikmet (dini), sağlık ve psikolojik boyutunu irdeler. Hatta “*Bir yönüyle hikmet’i sorgulayan ve bunu yine modern yaklaşımlarla açıklamaya çalışan bir Emin Feyzi görürüz*” (Totonji, 2020: 189) de denilebilir.

2.2.4. Tefrika-i Riyâziye

Askeri bir mühendis olan Emin Feyzi, bu eserinde matematik biliminin bazı kurallarını izah etmeye çalışmıştır. Bu eseri için hatıratında şu elemli ifadelere yer verir: “*En büyük te’essürüm şundandır ki satmak için nezdlerine emânet itdiğim kitâbcı ’Acemlerle Ermeniler o kitâbları ehl ve erbâbına satacak yerde okka ile Yahûdîlere satmışlar. Yahûdîler de iki binden ziyâde olan o güzel kitâbları gaybûbetimden bi’l-istifâde yırtub yırtub ip ve kîseye tahvîl itmışlerdir. Te’sîr-i hüsn-i tâli ’ikbâli seyr idik*” (Emin Feyzi, 1924: 22).

2.2.5. Şuûn-ı Kürdistan

Sözlüklerde genel olarak şuûn kelimesi “*hadiseler, olaylar, yeni çıkan işler*” (Develioğlu, 2020: 1171) anlamlarında kullanılır. Eser genelde Kürdistan’ın, özeldede ise Baban hükümetinin ve Baban Kürtlerinin genel durumları ve tarihleri hakkında bilgi vermektedir. Eserin dili Türkçedir ancak bu kitap basılı olarak elde yoktur; Emin Feyzi’nin kayıp eserlerindedir.

Emin Feyzi, Kürtlerin soyunun Medlere dayandığını belirtir. Medlerin yaşadığı bölgede Kürtlerin hüküm sürdüğünü şu

ifadelerle dile getirir: “Milattan 400 sene önce askerler Medya taraflarına gitmiş ve büyük mağlubiyetle perişan bir halde geri dönerek seyahatnamesini yazmış olan Yunan ricâlinden Eksenefon bugün bahsi edilen bölgenin Diyarbakır ve Harput ve diğer yerlerin her tarafında “Kürduh” adı verilen bir kavme mensup ahaliye rast geldiğini beyan ediyor. Karduh ise Kürt’ten başka bir şey olmadığı malumdur. Hazar Denizi ile Basra Körfezi arasında Kürdistan ismiyle müsemma bir kıta arazinin mevcudiyeti inkâr edilemez. Medyanın Kürdistan’dan başka bir şey olduğunu iddia etmek Kürdistan’ın mevcudiyetini inkâr etmektir. Hâsılı Medya, Kürdistan olduğu gibi Medler dahi Kürtlerdir” (Akt: Koç, 2018: 148).

2.2.6. Eser-i Hayat-ı Feyzi

Tam adı *Eser-i Hayat-ı Feyzi: Esef-i Zaman-ı Mâzî*’dir. Emin Feyzi’nin, hayatına dair her şeyi tüm ayrıntılarıyla dile getirdiği otobiyografik eseridir. Denilebilir ki bu eserde Emin Feyzi’ye dair kaleme alınmayan tek husus onun ölümü olmuştur. Çalışmamızda Emin Feyzi’nin hayatı hakkındaki tüm malumatın kaynağı mezkûr eserdir. Eser, Necm-i İstikbal Matbaası’nda 1340/1924 yılında basılmıştır. Bu eser yakın zamanda Emin Feyzi’ye dair pek çok belge ile beraber hem çevrimyazı hem de günümüz Türkçesi ile yayımlanmıştır (bknz. Bozkurt & Arslan, 2022).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EMİN FEYZİ BEY'İN ŞİİRLERİNDE ŞEKİL VE MUHTEVA

3.1. Şekil Özellikleri

Vezinli, kafiyeli konuşmaktan hoşlanan Emin Feyzi'nin toplamda iki şiir kitabı bulunmaktadır. *Şuâât* adlı kitapta kırk yedi, *İlâve-i Şuâât* adlı kitapta ise kırk üç adet şiir bulunmaktadır. Şiirlerinde nazım birimi olarak beyit, dörtlük ve bent nazım birimlerini kullanmıştır.

3.1.1. Şuâât

3.1.1.1. Nazım Şekilleri

Şuâât adlı şiir kitabında nazım şekillerinin çoğunluğunu gazeller oluşturmaktadır. Eserde; gazel, mesnevi, murabba, muhammes, müseddes, kıta, rubai ve sone olmak üzere toplam sekiz adet nazım şekli kullanılmıştır. Bunlardan 32'si gazel 5'i mesnevi, 2'si murabba, 2'si müseddes, 2'si muhammes, 1'i rubai, 1'i sone ve 2'si de kıta nazım şekli ile yazılmıştır.

Şuâât kitabında beyit nazım birimi ile yazılan şiir sayısı otuz yedi, bentlerle yazılan şiir sayısı da on adettir. Ayrıca Emin Feyzi, "Heykel-i Aşk" adlı şiirini, Servetifünun Dönemi'nde Türk edebiyatında kullanılmaya başlanan Sone nazım şekli ile kaleme almıştır.

3.1.1.2. Vezin

Aruz vezninin gözden düştüğü ve hecenin itibar kazandığı bir dönemde aruzla şiir yazan şairlerden biri de Emin Feyzi'dir. Şiirlerine bakıldığında aruza hâkim olduğu ve aruzu şiirlerine

başarıyla uyguladığı görülmektedir. *Şuâât* adlı şiir kitabında “on (10) farklı aruz kalıbını” (Aper, 2021: 1123) kullanan Emin Feyzi, bütün şiirlerini aruz vezni ile yazmıştır.

3.1.1.3. Kafiye ve Redif

Emin Feyzi, kafiyeli konuşmaktan, ahenkli söz söylemekten çok hoşlanan bir şairdir. Bu tavrını Şiirlerine de yansıtan şair, ahenkli söyleyişe dikkat etmiş, şiirlerinde redif ve kafiye uyumuna önem vermiştir. Bu rediflerden bazıları birleşik kelime ya da tamlama şeklinde kullanılmıştır. Örneğin “kerem kıl”, belâ-yı hailiz ve i'tisafa hailiz, pek yazık, gark-ı nur” gibi.

Şuâât kitabında çeşitli nazım biçimleri ve vezinlerde toplam 47 adet şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerin 32'si gazel, 2'si kıta, 1'i murabba, 2'si muhammes, 1'i müseddes, 5'i mesnevi nazım biçiminde yazılmıştır. *Eserde “bendlerle yazılmış ancak herhangi bir nazım biçimiyle tanımlanamayan”* (Alper, 2021: 1111) Hürriyet, Top, Heykel-i Aşk ve Rekabet olmak üzere toplamda 4 adet şiir bulunmaktadır. Bunlardan *Hürriyet* şiiri yedi bendden oluşur. Murabba nazım şekliyle yazılmış olsa da kafiye şemasında bir düzen yoktur. İlk bendi *aaxa* diğer bendler ise *bbxa/ ccxa/ ddxal eexal/ ffxa / ggxa* şeklinde kafiyelenmiştir. “Top” adlı şiir dört bentten oluşmaktadır. İlk iki bendi altışar son iki bendi dörder mısradan oluşur. Şiirin kafiye şeması *abbcca/ deeffd/ ghhg / iii* şeklindedir. “Heykel-i Aşk” adlı şiir daha çok sone nazım biçimi ile sarmal kafiye şeklindedir. Toplamda 8 bendden oluşur. Şiirin kafiyelenişi, *abba/ cddcl effel ghhg/ iii/ jkkj/ lmm/noon/* şeklindedir. Rekabet şiiri de rubai nazım şekliyle kaleme alınmış ancak rubailer tek dörtlükten oluşurken söz konusu şiir toplamda beş bendden oluşmaktadır.

3.1.2. İlâve-i Şuâât

3.1.2.1. Nazım Şekilleri

Şuâât adlı esere ek olarak İstanbul'da basılmıştır. Şuâât 'ta olduğu gibi bu eserde de şiirlerin çoğu gazel nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Eserde; gazel, mesnevi, murabba, kıta, rubai ve triyole olmak üzere toplam altı (6) adet nazım şekli kullanılmıştır. Bunlardan 8'i gazel 5'i kıta, 5'i mesnevi, 1'si murabba, 7'si rubai ve 1'i de triyole nazım şekli ile yazılmıştır. Bunlar dışında 16 adet şiir ise mısra-i âzâde nazım şekliyle yazılmıştır.

İlâve-i Şuâât adlı şiir kitabında beyit nazım birimi ile yazılan şiir sayısı otuz dört, bent şeklinde yazılan şiir sayısı ise dokuzdur. Bent nazım şekliyle yazılan "Hâlim Perişan" adlı şiir ise triyole nazım şekliyle yazılmıştır. Şiir, uzunluk itibariyle triyole nazım şekline birebir uymasa da kafiyeleniş yönüyle benzerlik göstermektedir. Ayrıca bu şiir biçimsel yönden Tevfik Fikret'in "Yağmur" şiirini anımsatmaktadır. "*Fikret, kendi içinde bir bütünlüğe sahip olan Yağmur şiirini de yeni bir nazım şeklinde yazmıştır. Beş mısralık bir bölümle başlayan şiir, on bir beytin ardından tek bir mısra ile son bulur. Şiirdeki nazım şekli, doğu edebiyatında olmadığı gibi batı edebiyatının nazım şekillerinde de yoktur*" (Özen, 2015: 260). Emin Feyzi'nin "Hâlim Perîşân" adlı şiiri de nazım şekli yönüyle alışlagelmişin dışına çıkmıştır. Şiir ne halk edebiyatı ne de divan şiiri özelliği gösterir. Hatta denilebilir ki bu şekilde bir tasnif ne Doğu ne de Batı edebiyatında mevcuttur. Cem Dilçin'in tasnifiyle "*karışık düzenli biçimler*" (Dilçin, 2005: 383) şeklindedir. Şiir, beyitle başlar, ardından dörtlük gelir ve en son yine beyitle tamamlanır. Bu şiir, "*Şairin, şekil yönünden de farklı arayışlar içinde olduğunu, bu yönüyle orijinal ve yenilikçi bir tavır ortaya koyma*" (Alper, 2021: 1112) çabasında olduğunu da düşündürmektedir.

3.1.2.2. Vezin

Emin Feyzi, *İlâve-i Şuâât* adlı şiir kitabında 13 farklı aruz kalıbı kullandığı görülmektedir.

3.1.2.3. Kafiye ve Redif

Emin Feyzi, şiirlerinde ahengi kafiye redifle sağlamıştır. Akıcı bir dille şiirlerini kaleme alan şair, genellikle tam kafiye kullanmıştır. Ek biçiminde redif kullanmakla beraber kelime biçiminde redifler kullandığı şiirler de vardır. Mısra-i âzâde şiirlerinde ise redife yer vermediği görülmektedir.

İlâve-i Şuâât adlı şiir kitabında geleneksel şiir formuna riayet etmekle birlikte kafiye örgüsünün herhangi bir nazım biçimiyle örtüşmediği şiirleri de vardır. Şair, içinde bulunduğu dönemin de yaygın atmosferine uyarak bazı şiirlerinde daha çok serbest nazma temayül etmiştir. Sıra dışı bir şekilde yazılan şiirlerinden bir tanesi de "Hâlim Perîşân" adlı şiirdir. Bu şiirin kafiye şeması *ab/ ccdb/ eeff/ gg/ hhl/jjul/ ii/ kl/ mmmnn/ ooop/ rb* şeklindedir. Sözü edilen şiir, altı beyit ve beşer mısralık üç bendden oluşmaktadır. Beyit ile başlayıp beyitle de tamamlanan şiirin, ilk iki bendi "triyole" nazım biçimine uygun olsa da şiir kendine özgü bir kafiye örgüsüyle devam etmektedir.

3.1.2.4. Dil ve Üslup

Emin Feyzi'nin şiirlerini yazdığı dönem, aruz ölçüsünün etkisinin büyük oranda azaldığı, hecenin revaçta olduğu bir dönemdir. Ayrıca Tanzimat sanatçıları ile başlayan dilde sadeleşme hareketi, bu dönemde iyice olgunlaşmış, edebiyatta mahalli söylem ön plana çıkmıştır. Buna mukabil aruz ile şiir yazmaya ve divan edebiyatı üslubunu sürdürmeye devam eden

şairler de vardır. Bahsi geçen bu şairlerden biri de Emin Feyzi'dir. Feyzi, sanatlı, kafiylei bir dil kullanmış, Arapça ve Farsça kelime ve terkiplere bolca yer vermiştir. Aruzu şiirlerinde başarıyla uygulayan şair, edebi sanatlara da bolca yer vermiştir. Recep Paşa'nın Bağdad'ı ziyareti üzerine kaleme aldığı "Muvaffakiyet" şiirinde Dicle'nin Bağdad içindeki doğal akışını Recep Paşa'nın gelişine bağlayarak hüsn-i talîl sanatını kullanmıştır

Şehr-i Bağdad'ı ziyâretten murâdı Dicle'nin

Hep Recep Paşa'dan etmekdir füyûzât iltimâs.

"İllet-i İşret" şiirinde:

Mey nedir? Mînâ nedir? Sâğar nedir?

Kim demiş bunlardır esbab-ı sürûr?

hem tekrar hem de istifham sanatını kullanmıştır. Söz konusu şiirin devamında:

Bâde-i telh eylemez şîrîn mezâk;

Kâse-i semden şifâ etmez zuhûr.

bâde-telh, kâse- sem, şifa gibi sözcükler yoluyla tenasüp sanatı kullanılmıştır.

"Yine Müşârün-ileyhe" şiirinde:

Çıksa kabrinden Aristo eylese best-i makâl

Şeyhe karşı ilminden dem vurmağa bulamaz mecâl.

Aristo'ya atıfta bulunarak telmih sanatını kullanmıştır.

Örneklerden de anlaşılacağı üzere Emin Feyzi, şiirlerinde

edebi sanatlara yer vermiş, sanatsal ve estetik bir dil kullanmıştır. Bununla birlikte sosyal konuları ağırlıkta işlediği İlâve-i Şuâât eserinde ise daha sade bir dil kullandığı görülmektedir.

3.2. Muhteva (İçerik)

3.2.1. Emin Feyzi Bey'in Şiirlerinde Ayet ve Hadislerden İktibas

Mütedeyyin bir kimliğe sahip Emin Feyzi, şiirlerinde ayet ve hadislerden iktibas etmiştir. *İlâve-i Şuâât*'ta yer alan "İnfak" şiiri, Âl-i İmran suresinin 92. Ayetinde geçen infak kavramına telmihtir.

Sail iz cae beynen ferzuku;

Len tenalu'l-birra hattâ tunfiku

Nefk kökünden türetilen infâk kelimesi, sözlükte: "bitirmek, yok etmek; yoksul düşmek" (Çağrı, 2000: 289) anlamına gelse de Kur'anî bir terim olarak: "Allah'ın hoşnutluğunu elde etme amacıyla kişinin kendi servetinden harcama yapması, muhtaçlara aynî ve nakdî yardımında bulunması" (Çağrı, 2000: 289) demektir. Dolayısıyla zekât başta olmak üzere gönüllü olarak paylaşılan her şey, yapılan her hayır infakı içerir. "Önceki ayetlerle birlikte değerlendirildiğinde imandan sonra infakın geldiği görülecektir" (İslamoğlu, 2016: 118). Emin Feyzi de bu ayeti referans alarak infakın sosyal hayattaki işlevine ve önemine işaret eder.

Emin Feyzi'nin iktibas ettiği ayetlerden biri de Necm suresinin 39. Ayetidir.

İlâve- i Şuâât'ta yer alan "Olma Münkir" şiirinde: "Ve şüphesiz ki, insan için kendi çalıştığından başkası yoktur." (Bilmen, 2020: 526)

mealindeki ayete şu dizelerle telmih yapar:

Olma münkir etme bunda iddia:

(Leyse lil insani illa ma se'â)

Söz konusu ayetten yola çıkarak Emin Feyzi de kişi her neye sahip olursa ancak kendi azmi ve çabası ile sahip olacağını vurgular.

Emin Feyzi, şiirlerinde ayetlerle birlikte hadislere de yer vermiştir. Aynı zamanda bir öğretmen de olan Emin Feyzi, özellikle eğitim, ilim gibi konulara çok fazla ehemmiyet vermiştir. Hz. Peygamberin “İlim Çin’de de olsa ona tâlip olun. Çünkü ilim her Müslümana farzdır.” (Özbek, 2015: 253) mealindeki hadisini de kendine şiar edinen şair, “Maârif” adlı şiirinde bunu şu dizelerle dile getirir:

Maârif nerede olsa farz olur tahsile gitmek;

Hadis-ı ttlebü’l- ilm eder bu hikmeti teyîd.

3.2.2. Emin Feyzi’nin Şiirlerinde Eğitim

Emin Feyzi, hayatı boyunca ilim-irfan ile iştigal etmiş bir insandır. Okul yılları dışında da orduda görev yaptığı sıralarda Osmanlıca, Fransızca, coğrafya, matematik alanlarında dersler vermiştir. Ayrıca emekliye ayrıldıktan sonra kısmen tercüme faaliyetlerinde bulunmuş, “Hayvânât-i Mâ’iyye” adıyla *târîh-i tabî’îye* dâ’ir kısmen tercüme olmak üzere bir risâle de kaleme almış, harita ve mühendislik alanında kendini geliştirmiştir.

Emin Feyzi, eğitimi üç temel aşamaya ayırır. Bunların başına da ders kitabını koyar. Ona göre bir ders materyali öğrencinin anlayabileceği bir sadeliğe sahip olmalı. İkinci sıraya

dersin konusunu koyar. Ona göre bir sınıfın en az yarısı konuyu tam anlamadan yeni bir konuya geçilmemelidir. Üçüncü sraya da ders sonunda yapılacak olan sınavı koyar. Ve ona göre sınav, her türlü bireysel duygulardan uzak, bağımsız ve adil hazırlanmalı, sorular kolaydan zora doğru sorulmalıdır. Bu görüşlerini hatıratında şu şekilde dile getirir: “Senelerce *ma’ârif mesleğinde vukû bulan tecrübelerimden istintâc idebildiğim ba’zı kavâ'id-i tahsîliyyeyi burada muhtasarca beyân itmek isterim şöyle ki: esâsât-ı tahsîliyye üçdür (te'lîf) (tedrîs) (imtihân).*

Te'lîf – Kitâblar ders kitâbı, mütâla'a kitâbı, muhtıra, kâmûs nâmlarıyla dört nev' üzre te'lîf olunmalıdır. Bir kitâb her ne nev'den olursa olsun 'ibârâtı selîs ve hocasız yalnız mütâla'a ile anlaşılacak kadar müfid ve sehlü'l-fehm olmalıdır.

Tedrîs – Yevmiye virilen derslerin mikdârı vasat isti'dâdda bulunan şâkirdin dâ'ire-i iktidârını tecâvüz etmemelidir ve sınıfın hîç olmazsa nısfı bir dersi tamamıyla öğrendiği anlaşılmadıkça diğer ders verilmemelidir.

İmtihân – İmtihânlarda mümeyyizlerin, hocaların, talebe hakkında muâmeleleri ve su'âl sormaları her dürlü hissiyyât-ı şahsiyye te'sîrâtından âzâde olmalıdır. İmtihâna kolay suâl bed' olunmalıdır. (Emin Feyzi, 1924: 33).

Emin Feyzi'nin dile getirdiği anlaşılabilirlik sorununu, Mehmet Akif'te de görmekteyiz. Akif, okulda işlenen eğitimin çocukların düzeyine uygun olmadığını düşünür ve bunu Sırat-ı Müstakim dergisinde şu sözlerle tenkid eder: “Çocukların, akşam sabah götürüp getirdikleri kitapları, lütfen bir kere gözden geçirsinler; bir kere de çocuklara okudukları şeyleri sorsunlar. Görecekler, anlayacaklar ki biçare yavrucaklar hiçbir şey anlamıyorlar; beyinlerindeki malumatı emanet para gibi taşıyıp duruyorlar! Yazık değil mi? Biz sersem olduk diye

çocuklarımızı da mutlaka kendimize mi benzetmeliyiz” (Akt. Şenbalcı, 2009: 67).

Emin Feyzi'nin önem verdiği konuların başında eğitim gelir. O da Fikret ve Akif gibi kurtuluş reçetesinin ancak eğitimle olacağına inanır ve bunu “Maârif” şiirinde şu dizelerle ifade eder:

Maârifdir eden envâr-ı adl ü re'feti tezyîd;

Maârifdir cihândan zulmet-i cehli eden teb'îd.

Maârif olduğu yerde cehâlet pâyidâr olmaz;

Cehâlet girdiği yerde fenâlıklar eder tevlîd.

“Sulh-i Zafer” şiirinin sonunda gençlere; savaşın zaferle bittiğini müjdeledikten sonra asıl işimizin şimdi başladığını söyler. Özellikle sanat ve eğitim ile ilgilenmeleri gerektiğini nasihat eder ve şiiri şu dizelerle tamamlar:

Şimdi sevinsin çocuklar kızlar;

Ağlamasınlar yetim öksüzler.

Çünkü en elzem kesb-i hünerdir;

Beyhude şeyden sarf-ı nazardır.

Emin Feyzi'ye göre çağın asıl savaşı ilim, irfan, sanat ve kültür savaşıdır. Bu savaşın yegâne kurtuluş yolunun da yine eğitim ve sanat olduğunu “Sulh-i Zafer” şiirinde şu dizelerle dile getirir:

Sanat marifet lazımdır şimdi

Tezyid-i irfân vaktidir şimdi.

3.2.3. Emin Feyzi Bey'in Şiirlerinde Vatanseverlik

Her yönüyle vatansever bir insan olan Emin Feyzi, hayatının sonuna kadar bu ilke üzerine yaşamış ve bunu şiirlerine de yansıtmıştır. Özellikle de “Osmanlılık” başlığını attığı şiiriyle ideal bir Osmanlı vatanseverinin profilini de çizmiş olur:

Sanmayın bi sebeb ceng û cidâle mailiz;

Hak yolunda her ne söylense mukarrer ka'îliz;

Avnı Hak'la rütbe-i sabr û sebâta nailiz;

Dergeh-i Haktan niyâz-ı rahmet eyler sâ'îliz;

Düşmana karşı gelince bir belaya hailiz

Maksad-ı erbab-ı cevır û 'itisâfa ha'îliz.

I. Dünya Savaşı sonrası imzalanan Sevr Antlaşmasını “kabul edilemez bulan” Emin Feyzi (Arslan, 2022: 20), Millî Mücadele Dönemi'ni yakından takip etmiştir. “Megali idea sloganıyla devletin topraklarına yönelik talepte bulunan” (Dönmez, 2016: 526) Yunanlılara karşı verilen zafer üzerine “Sulh-i Zafer” şiirini kaleme almıştır. Şiirin girişinde:

Ferahnâk eden diyârımızda

Güller biterdi gül-zârımızda.

Sabr u sükkûnet şehrhâhemizdi,

Sıdk u selâmet dilhâhemizdi

beyitleri ile Anadolu'yu mutluluk veren ferahnak bir bahar tablosuyla çizer. Ardından bu tabloyu bozmak isteyen içerdeki işbirlikçilerin ve düşmanın teşebbüslerini:

Hudûdu geçti bir süürü haydûd;

Hıyânet etti gürûh-ı merdûd.

Yahşi değıildi kasdı yamândı;

Fikri pek hâin-i bî-imândı

beyitleri ile tel'in ederek düşmanın kötü emellerini vurgular. Vatanın bağımsızlığı tehlikeye girdiğı ve şehitlerin ruhunun feryat ettiği anda maddi- manevi tüm kuvvetimizle vatana himmetin farz olduğunu bu beyitlerle ifade eder:

Rûh-ı şehîdân feryâda geldi;

Lutf-ı peygamber imdâda geldi

Farz oldu bize ebrâz-ı himmet;

Vatan uğrunda eylemek hidmet.

Gayret hamiiyyet kaynadı coştı;

Nisvân u sibyan hep harbe koştı.

Mustafa Kemal'in öncülüğünde çocuk, yaşlı, kadın far ketmeksizin herkesin vatan yolunda bu teşebbüse karşı koyduğunu dile

getirdikten sonra Mustafa Kemal'in diliyle bayrağa seslenir:

Ey şânlı bayrak sallan şerefle;

Düşman mahvolsun derd u esefle.

Şiirin devamında bu savaşın büyük bir cihad olduğunu ve bu cihadın da zaferle hitama erdiğini belirtir:

Cihâd-ı azam hitâma erdi;

Millet-i İslâm merâma erdi.

Şiirin devamında ise artık bu zaferi sanatla eğitimle taçlandırmak ve beyhude eylemlerden kaçınıp vatani kalkındırmak için çalışmak gerektiğini belirtir.

3.2.4. Emin Feyzi Bey'in Şiirlerinde Ordu – Devlet Anlayışı

İnsan kendini var eden yaşantılarının mahsulüdür. Dolayısıyla bir yazar ya da şairin yazdıkları da kendi yaşantısından bağımsız düşünülemez. “Bir yazarı anlayabilmek için sadece onun hayatının kronolojik çizgisinin bilinmesi yeterli değildir. Yazarı anlamak için yaşadığı dönem, yetiştiği çevre, mensubu olduğu millet, uğraştığı meslek, aldığı eğitim” (Acehan, 2015: 6) eserin anlaşılması adına önemli noktaları oluştururlar. Hayatının uzun bir kısmı orduda geçmiş, asker kökenli bir şair olan Emin Feyzi de askeri konularda, ordu için olmazsa olmaz olan tüfek, top gibi konularda şiirler kaleme almıştır.

“Tüfeng” adlı şiirinde insanın önce tüfeği icat ettiğini sonra bu icadı da yine insana bir zulüm aracı olara kullanmasını şu dizelerle eleştirir:

Gör tûfengi nasıl âdeme bî-dâd etti

Kendi öldürdü yine kendisi feryâd etti.

Emin Feyzi'ye göre zulmeden de zulüm gören de ve bu duruma adalet yok deyip şikâyet eden de yine insanın kendisidir.

Kendisi de topçu sınıfından olan Emin Feyzi, top üzerine bir şiir kaleme almıştır. Topu daha iyi ifade edebilmek için kelime ve sembollerle birlikte ses, renk, müzik ve hareketi de metnin dokusuna yerleştirmiştir. “Bombaların şimşek gibi çakması, gülle ve tüfeklerden çıkan mermilerin hızı, yaylım ateşi” (Çelik, 2003: 94) gibi unsurları kullanarak insanları adeta helak korkusuna hazırlar.

Bir berk-i cân-gudâz ile bir ra'd-ı heol-nâk,

Bir dehşet-i zemîn ile bir âfet-i zamân,

Bir lerziş-i musîbet u bir havf-ı bî-emân,

Gökler zemîne sâikalar yağdırır gibi,

Volkan fezâya âteşini püskürür gibi,

İnsânlara tehiyye eder varta-i helâk

Şiirin bütününde topun patlama sesi ve patlama sonucu oluşan manzarayı mahşeri andıran bir üslupla tasvir eden şair, şiirin sonunda şiddeti icra edenin, yeryüzünü altüst edip etrafı cehenneme çevirenin top olduğunu söyleyerek şiirini tamamlar.

Mondros Mütarekesinin ardından Anadolu'da işgal hareketleri hızla yayılmaya başlamıştır. Bu işgallere karşı “Hiçbir emir komuta zincirine bağlı olmadan halk tarafından teşkil edilen” (Kalyoncuoğlu, 2011: 446) Kuvâ-yi Milliyye birlikleri, düzenli ordunun kurulmasına kadar etkili olmuştur. İşgal hareketleri

yayıldıkça Kuvâ-yi Milliye birlikleri de bu işgallere karşı koyma amacıyla Anadolu'da yayılmaya başlamışlardır. Kısıtlı koşullar altında yürütülen bu süreç gerek sığağı sığağına gerekse de sonraki yıllarda birçok şiir, roman, hikâye gibi edebi türlere konu olmuştur. Söz konusu eserler arasında Emin Feyzi'nin "Kuvâ-yi Milliye" adlı şiiri de yer almaktadır.

Emin Feyzi, şiire Kuvâ-yi Milliye'yi, devletin hâmesi şeklinde tanımlayarak başlar:

Bir kemâl-i bî-misâli âleme ibrâz eden;

Hâmi-i bünyân-ı devlet Kuvâ-yi milliyedir.

Kurtuluş Savaşı'nı konu alan şiir, Millî Mücadele'yi ve Kuvâ-yi Milliye hareketini, onun düşmana karşı başarılı direnişini şiirsel bir kurgu biçiminde anlatır:

Düşman-ı bed-mâyeyi bir hamlede mahveyledi;

Esdikâ-yı dine bu bir hidmet-i fiiliyyedir.

Şair, son beyitte bu âlî kuvvetin yeryüzünde payidar kalması için dua ederek şiiri tamamlar:

Pâyidâr etsin cihânda Hak o âlî kuvveti

Çünkü hıfz-ı mülk için bir 'illet-i asliyyedir.

3.2.5. Emin Feyzi'nin Şiirlerinde Din ve Tasavvuf Algısı

Mütedeyyin bir kimliğe sahip Emin Feyzi'nin, şiirlerinde Allah'a tam bir tevekkülle teslim olduğunu görmekteyiz. Hem Şuâât hem de İlâve-i Şuâât şiirlerinde Allah'a dua ve tazarru ile başlar. Ayrıca şiirlerinde dini- tasavvufi öğelere sık sık yer verdiği

görülmektedir. "İlk vahyin Hira Dağ'ında gelmesi, Hz. Musa'ya nurlu ağacın Tur Dağ'ında görünmesi dolayısıyla divan şiirinde yücelik ve kutsiyet" (Şentürk, 2009: 535) atfedilen dağ metaforunu Emin Feyzi de kullanmaktadır. "Heykel-i Aşk" şiirinde:

Şu cebel muhbir-i tabiatdır;

Bize târih-i kâinat okuyor

Hâdisât-ı cihânı bildiriyor

Tabakâtı kitâb-ı hikmetdir

diyerek dağ, tabiatın bir habercisi, kainat tarihinde meydana gelen hadiseleri insana aktaran hikmet kitabının bir parçası olarak gördüğünü belirtmektedir.

Emin Feyzi, şiirlerinde insanları dürüst ve hak yoluna sarılmaya davet eder.

"İllet-i İşret" şiirinde:

Cem dahi olsan felek câmın kırar;

Müstefid etmez seni kibr u gurûr.

diyerek dünyanın aldattıcı zevklerine kapılmamayı, mal ve mülk hırsıyla kibirli olmamayı tavsiye eder. Söz konusu şiirin devamında şair, içkinin insana lezzet veremeyeceğini, bu lezzetin aldattıcı olduğunu şu dizelerle ifade eder:

Aklını gâib eden korkak olur;

Mey içüb medhûş olan olmaz cesûr.

Bâde-i telh eylemez şîrîn mezâk;

Kâse-i semden şifâ etmez zuhur

diyerek içkinin verdiği lezzeti, zehirli kâsede şifa aramaya benzetir. Şair “Seng-i Mezar” adlı şiirde bu durumdan kurtuluş yolunun ancak şaraptan uzak kalmakla olabileceğini şu dizelerle ifade eder:

Şarâb-ı nâbdan mehcûr u dûr ettinse dünyada

Îlâhi kısmet eyle kendine sahbâ-yı cennâtı

3.2.6. Emin Feyzi'nin Şiirlerinde Toplumsal Düşünce

Çok farklı konularda şiir kaleme alan Emin Feyzi, şiirlerinde toplumu ilgilendiren sosyal meseleler hakkında da fikir belirtmekten geri durmamış, şiirlerinde toplum için sanat anlayışıyla hareket etmiştir. Cülüs-i Cenab-ı Padişahi, Osmanlılık, Hürriyet ve Ahd- ı İstibdad gibi şiirlerde dönemin sosyal ve siyasi olaylarını toplumcu bir anlayışla kaleme almıştır. “Osmanlılık” şiirinde ideal bir Osmanlı tipini karakterize etmiş, bunu da doğruluk, adalet, yeri geldiğinde düşmana karşı bela olabilecek cesaret, gibi kavramlarla tamamlamıştır.

Uzun ve sancılı bir mücadele sürecinin ardından ilan edilen meşrutiyet ortamının sağladığı hürriyet düşüncesini gül bahçesine benzetir. Şiirin devamında:

Terakki eyledi şems-i şukûha devlet u millet

Reh-i irfanı gösterdi bize envâr-ı hürriyet

diyerek hürriyeti bir aydınlanma aracı olarak görür. Şiirin geneline yansıyan asıl problem insanın özgürlük problemidir. Emin Feyzi, meşrutiyet öncesi dünyayı, zulmün hüküm sürdüğü bir savaş alanına benzetmektedir. Bu savaş alanında zalimler, birbiriyle ittifak ederek büyük zulümler yapmaktadır. O, insanların içinde

bulunduğu ümitsizliğin giderilmesini, eşitliğin sağlanmasını, adaletsizliğin önüne geçilmesini, korku ikliminin ortadan kaldırılmasını, toplumda emniyetin sağlanmasını hürriyet fikrinin tesis edilmesi ile olacağına inanmaktadır.

Tarihin her döneminde ve her toplumda olduğu gibi Osmanlı devletinde de rüşvet olayları meydana gelmiştir. Özellikle de Osmanlının son dönemlerinde meydana gelen sosyal ve ekonomik sıkıntılar, rüşvet olaylarını daha da arttırmıştır. Devlet her ne kadar bunun önüne geçmeye çalışsa da bozulan sosyal ve ekonomik yapı buna izin vermemiş, başta İstanbul olmak üzere merkezden uzak diyarlara kadar yaygınlaşan bir hal almıştır. Emin Feyzi, bu durumu "Ahd-ı İstibdad" şiirinde;

Bir maaş almak için çekmedeyiz bin zahmet

Koğulur her kapudan istese her kim para

Bu vilâyetde maîşet edemez bir memur

Vermese aylığının nisfını defterdâra

diyerek Bağdat defterdarını rüşvet aldığı için eleştirir. Şiirin devamında İslam dünyası ile Batı'yı karşılaştırarak sanayi devrimi ile gelişen Batı'ya karşı İslam dünyasının yerinde saydığını, gelişmenin gerisinde kaldığını eleştirir. Şiirin son dizesinde ise gerçeği söylemenin zülf-i yâre dokunacağı için onu korkuttuğunu dile getirir:

Bildiğim şeyleri hep söyleyecek olsam

Diycekler ki dokundu zülf-i yârâ.

3.2.7. Emin Feyzi'nin Şiirlerinde Tabiat Algısı

Tabiat ve ona ait unsurlara karşı duyulan his, şiir için her zaman önemli bir ilham kaynağı olmuştur. Kimi şairler için tabiat bir sığınma merkezi olurken kimi şairler için tabiat, uyandırdığı manalar itibariyle insandaki hikmet anlayışının kaynağı olmuştur.

Emin Feyzi'nin tabiata bakışı modern edebiyatın tabiat algısından farklı bir yerdedir. Zira Emin Feyzi, tabiata ve tabiat unsurlarına hikmet açısından bakmış ve onların arkasındaki gizli sırları ve anlamları irdelemeye çalışmıştır. Bu yönüyle de daha kalıpsal ve klasik edebiyatın tabiat algısına yakın durduğu söylenebilir. "Rekabet" şiirinde tabiatın ezeli bir sanatkârın elinden çıktığını ifade eder:

Dest-i icâz-ı sâni-i ezeli

Bez-i ihsân eder hafî u celî

Reşha-i pâş-ı inâyet olmağla

Muhterem kıldı reng u bûy-ı gülü

"Nazm-ı Dil-cû" şiirinde tabiatın seçtiği manzaralar karşısında duyduğu hazzı bir tablo şeklinde resmeder. Ve okuyucuyu da bu tabloyu izlemeye davet eder:

Geliniz seyr-i nevbahâr edelim

Dilber-i nâzı der-kenâr edelim

Her taraf sebze-zâr-ı şevk olmuş

Her çiçek bir nişân-ı aşk olmuş

Nağamât-ı tuyûr-ı hoş elhân

Ebedî bir sürûr eder ilân

Bir güzel kuş kasîde nazm ediyor

Âşıkâne neşideler okuyor

İhtizâr eyledikçe bâd-ı nesîm

Veriyor kâinâta feyz-i amîm

Emin Feyzi'de tabiat ve eşya, kendi izlenimlerine göre anlam kazanır. Yani ruh hali eşyaya aksederek onda yeni bir anlam kazanır. Bu yönüyle ekspresyonizme yaklaştığı düşünülebilir. "Mesa-yi İd" şiirinde:

Bir bulut bus eder leb-i ufku;

Celb eder reşk-i fecr ile şafakı

diyerek tabiat olaylarını ona yüklediği anlamlara göre tasvir eder. Söz konusu şiirin devamında ise:

Nara-yı ra'd u aks-ı berk-i cihân

Olur, â'mâk-ı kalbe lerz u resân

Ra'd ise nâle-i semâvîdir

Nâlede âh-ı serd-i hâvîdir

Eşk-i mâtem gibi iner bârân

Mahv olur şevk u şâdî-i yârân

şeklinde bir tasvir yapıp kelimelerin seçiminde bir parnas gibi davranmış, şiirin ahengi ile anlam akışı arasında başarılı bir uyum

yakalamıştır. Bu yaklaşımla yazdığı şiirlerinde Fikret'in tesirini de görmek mümkündür.

3.2.8. Emin Feyzi'nin Şiirlerinde Bireysellik

Emin Feyzi, şiirlerinde toplumsal konularla birlikte bireysel konulara da yer vermiştir. Şiirlerinde şahsi hayatında yaşadığı sağlık problemleri, ölüm, acı gibi konuların yanında divan şiirine ait imajlardan gül, bülbül, sevgili gibi konuları işlemiştir.

“Hâl-i Ye's u Keder” şiirinde yaşadığı sağlık sorunları ve içine düştüğü müşkül durumu:

Esîr-i hastahâne olduğum günden beri zârem;

O rütbe âcizem ki kendi cânımdan da bizârem.

İki yıldır alîlim rûz u şeb giryân u nâlânım,

Derûnum dâğ-dâr oldu kan oldu çeşm-i giryânım.

Şeklinden anlattıktan sonra insanların vefadan yoksun, çıkarıcı, zalim olduklarını:

Ne semte eyledimse bir nazar derd u belâ gördüm;

Mahalle dostu zannetiğim yerden cefâ gördüm.

Belirterek bu durumdan yakınır. Emin Feyzi, acı ve ıstırapın kendisinde yeni bir hal olmadığını, ezelden kısmet olduğunu:

Bana rûz-i ezelde kısmet olmuştur musîbetler;

Onun-çün bitti ömrüm bitmiyor hâlâ bu miñnetler

belirttikten sonra şiirin devamında şikayet yerine sebat göstermek

gerektiğini ve mükafatını da Cenâb-ı Hak'tan beklediğini ifade eder:

Sebat etmek gerek ta yevm-i mahşer sıdk u safoette;

Mükâfatım mukadderdir Cenâb-ı Rabb-i izzette.

Emin Feyzi, küçük yaştan itibaren hastalık, acı, aile bireylerinin ölümü gibi yaşamın hep elemli yüzünü gören bir şairdir. Ve şiirlerinde de zaman zaman bu ruh halinin havası sezilmektedir. Bazen bu hal onda kaldırılamayacak duruma gelir. "Hâlim Perişân" şiirinde şair, taşan bu ıstıraplı ruh halini cenab-ı Hakk'a arz-ı hal eder:

Fikrim perîşân hâlim perîşân,

Ey Rabb-i zîşân sen merhamet kıl.

Ey feyz-i akdes ey nûr-i a'zam,

Ey Hâlık-ı küll ey Rabb-i âlem,

Hadden tecâvüz etti ziyânım;

şiirin devamında şimdi değil de ne zaman dercesine Allah'a seslenip O'ndan inayet beklediğini ifade eder:

Lütf u âmimin ne vakt içindir

Merahimin hep kimin içindir

3.2.9. Emin Feyzi'nin Şiirlerinde Aşk

Hem dini hem mitolojik kaynakların çoğunda yaradılışa kaynaklık eden asıl unsurun aşk olduğu görülmektedir. "Bûy-i Dil-ârâ" adlı şiirde ise divan şiirinde sıkça kullanılan gül, aşk, sevgili gibi divan edebiyatı geleneğine uyar.

Gülün bûy-i dil-ârâdır dimâğa;

Yetişmez mi ne hacet seyr-i bâğa.

Sefâ-yı cenneti gördüm gözümle,

Hayâliyle bu şeb yatdım yatağa.

Hased etdi gül-i hoş-bûy-i bostân

Letâfet neşreden ol gül yanağa.

Emin Feyzi aşk duygusunu kimi zaman divan şiiri geleneğindeki mazmunlarla kimi zaman da halk şiiri söyleyişine yaklaşılarak verir. “Nazlı Dilber” şiiri, aruz ölçüsüyle yazılmış olmasına rağmen halk şiiri söyleyişi daha baskın bir suret arz eder. Şiir, dil ve üslup yönüyle Muallim Naci’nin “Köylü Kızların Şarkısı” şiirine benzer. “Benzetmelerde tabiat ögelerinin hâkim olması, kırsal yaşam belirtisi” (Yeşilyurt, 2020: 536) ifadesidir. Nitekim şiirde geçen şahin bakışlar, tatlı sözler, nazlı dilber gibi ifadeler yalın bir tabiat tasviri olarak karşımıza çıkar ki bu da daha çok halk şiiri üslubuna ait benzetmelerdir. Şiir, bütün itibariyle de sade, açık ve akıcı bir dille ifade edilmiştir.

Bakın şu nâzlı dilbere,

Ne rütbe hüsn-ı hâli var?

Kemâli var, cemâli var;

Melek gibi hasâli var.

O tatlı tatlı sözlerin

Şâhin bakışlı gözlerin

Kulub-i celbe muktedir

Büyük bir itidâli vâir

O rûy-i pûr letafeti

Kelâm-ı pûr zarafeti

Âşık gözünde bir büyük

Makâm-ı ihtifâli var

3.2.10. Emin Feyzi'nin Şiirlerinde Hikemîlik

Nâbi Ekolu" veya "Nâbi Tarzı" olarak da bilinen ve Türk edebiyatında 17.yüzyıldan itibaren yaygınlaşmaya başlayan hikemî şiir veya hakimane şiir: "düşünceye ağırlık veren, amacın okuyucuyu uyarmak, düşündürmek ve aydınlatmak olduğu, daha doğru bir ifadeyle insana doğruyu, güzeli göstermeye yönelik görüş bildiren" (Demirel, 2009:292) didaktik içerikli şiirlere denir. Nâbi ile yaygınlaşan bu tarz, sonraki şairler tarafından da yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

Okuyucunun eşyaya hikmet nazarı üzerinden bakıp eşyanın mahiyetini anlamaya ve okuyucuyu düşünmeye sevk eden Emin Feyzi, "Mücâhede", "İlet-i İşret", "Seng-i Mezâr", "İbret", "Garez ü Hased" gibi şiirlerini hikemi bir tarz ile kaleme almıştır.

Emin Feyzi, "Mücâhede" şiirinde insanın, Allah'a yakın olmak ile mutluluğa erişebileceğini, aksi halde ömrün daima derd ve keder içinde olacağını ifade eder:

Akl-ı kâmil eylemez bâb-ı Hüddâdan infikâk;

Zikr-i Mevlâ'yı ferâmûş eylemez vicdân-ı pâk;

Sine-i sıdk u sefâ olmaz kederle çâk çâk;

“İllet-i İşret” şiirinde ise içkinin insanı düşürdüğü harâb hali ifade eder. Ona göre içki ile akıl birbirinden tamamen uzak noktada yer alırlar:

Akl u işret birbirinden hayli dūr;

Olsa da sakileri gılman û hur

Emin Feyzi, içkinin şuuru ortadan kaldırdığına, şüursuzluğun da korkaklığa neden olduğuna inanır.

Aklını gâib eden korkak olur;

Mey içüb medhûş olan olmaz cesûr.

Şiirin devamında “Mey” ve “nedir” sözcükleri üzerinden istifham sanatını kullanarak içkinin akıl ehline dost olamayacağını ifade eder.

Mey nedir? Bir düşmen-i akl u zekâ;

Mey nedir? Bir rehzen-i mülk-i şuûr.

Mey nedir? Mînâ nedir? Sâğar nedir?

Kim demiş bunlardır esbâb-ı sürûr?

Şair; bâde-kâse, telh-semm, şîrîn-şifâ sözcükleri arasında leff ü neşr-i mürettep sanatını kullanarak içkinin verdiği lezzetin geçici olduğuna vurgu yapar:

Bâde-i telh eylemez şîrîn mezâk

Kâse-i semmden şifâ etmez zuhur

“Garez ü Hased” şiirinde; insan vicdanını, ilahi adaleti yeryüzündeki örneği olarak gören Emin Feyzi, gönül ehlinin sinisini, vicdanını, berrak, saf bir aynaya benzetir:

Vicdanına baktıkça görür suret-i hakkı;

Erbâb-ı dilin sînesi mir'ât-ı safâdır.

Emin Feyzi, insanın özü ve sözü ile bir olması gerektiğini ifade eder. Ona göre insanın kalbinden geçirdiği düşünceleri ile dile getirdikleri arasında bir tutarlılık olması gerekir. Dilin, kalbin tercümanı olması gerektiğini ifade eder. Bunu “Lisan Kalbin Tercümanı Olmalı” şiirinde şu dizelerle ifade eder:

Olmazsa eğer şimdi kalbinle lisanın bir;

Maşşere günü hiç durma dosdoğru cehneme gir.

3.2.11. Emin Feyzi'nin Kürtçe ve Farsça Şiirleri

Emin Feyzi, Türkçe şiirlerin yanında Kürtçe ve Farsça şiirler de kaleme almıştır. *Encümen-i Edîbân-ı Kürd* adlı eserinde kendi yazdığı Kürtçe şiirlerden bir dördlüğe de yer vermiştir:

Ke ceyšî xem hicûmî kir nizamî umrî min têk çû

Ebter mimkun niye asayiş halî perîşanim

Binay burcî beden roxa be gulley hadisat emro

Nema quwet le ejnomda bira piştîm şika şanim (Arslan, 2022: 21).

Îlâve-i Şuâât adlı eserinde de “Yâr-i Vefâdâr Nedârem” başlığıyla Farsça şiirlere yer vermiştir.

Der halk-i cihân yâr-i vefâdâr nedârem;

Mâ gayr-i to bâ hîç kesi kâr nedârem.

Mezkûr eserin sonunda ise Farsça bir beyitle okuyucudan affını istirham eder. Eğer şiir ve yazımda herhangi bir hata ve kusur varsa bu kalemimin kusuru değil, gönlümdeki gamdan kaynaklıdır diyerek eserini tamamlar:

Eger inşâ u imlâ em harâb est

Sebep in est ki dil der ıztırâb est.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ŞUÂÂT VE İLÂVE-İ ŞUÂÂT'IN METNİ

4.1. Metin Tesisinde İzlenen Yol

Metnin incelenmesi ve okunması aşamasında, Ferit Devellioğlu'nun *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat'ı* esas alınmıştır. Ayrıca *Şuâât* adlı eser üzerine Yasemin Alper'in "Emîn Feyzî ve Şu'â'ât" başlıklı makalesinden de istifade edildi.

Eserin incelenmesi ve çevirisi esnasında bazı kelimelerin metin tamiri yapılmıştır. "Hürriyet" adlı şiirin orijinal metninde **genc-i mutalmıs** [مظلمس] geçse de yaygın olan kullanımı **genc-i mutalsam** olduğu düşünülerek metin tamiri yapılmıştır. Yine "Melal-ı Hayat" şiirinin sekizinci beyitinde şiirin orijinalinde geçen **مشكن (mişkin)** kelimesi, cümle bağlamına uygun olarak **miskin** şeklinde metin tamiri yapılmıştır.

"İsti'taf" şiirinde de beşinci beyitte geçen **گنہبار (günahbar)** kelimesi cümlenin anlam bağlamına uygun olarak **günahkâr** şeklinde metin tamiri yapılmıştır.

Emin Feyzi Bey'in *Şuâât ve İlâve-i Şuâât* adlı eserleri, Taksim İBB Atatürk Kitaplığında, **FKG_Osm_00576** ve **Bel_Osm_K.06053** demirbaş numarasıyla yer almaktadır.

Yazarın hayatı ve metin inceleme bölümleri kısmında yapılan alıntılar, metnin orijinal dil ve üslubu esas alınarak belirtilmiştir.

Metnin orijinalinde noktalama işaretlerine yer verildiğinden, çeviri sırasında metnin orijinal haline bağlı kalınarak noktalama işaretleri kullanılmıştır. Yazar, iki adet şiirin kenarına kısa dipnotlar almıştır, ancak bu dipnotlar okunamadığı için köşeli

parantez ile belirtilmiştir.

Metinde yeni Türk alfabesinde olmayan Arap harfleri transkripsiyon işaretleri, Ferit Develioğlu'nun "Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat" kitabı esas alınarak yapılmıştır.

4.2. Metin

4.2.1. Şuâât

Tazarru'

Sence Yâ Râb[bî] keremdir merhamettir itiyâd;

Bizce de lutf-i amîmindir medâr-ı istinâd;

Eyledin afv u 'atâ ebvâbını halka güşâd;

Hep berât-ı afvdır âyât-ı Kur'ân-ı mecîd.

Eylemişler çünkü emr u nehyine karşı înâd,

Mazhar-ı kahr oldılar ehl-i Semud u kavm-ı Âd;

Fiilini kabil değil bir kimse etsin intikâd;

Gerçi lutfun varsa da kahrın dâhî gayet şedîd.

Vardır ahkâm-ı şuûnunda nizâm u ittirâd;

Sence birdir halk-ı insân u nebatât u cemâd;

Verdin ancak âdeme bir fazla idrâk u sedâd;

Kühünün hayrânıdır her akl u her râ'y-ı sedîd.

Bî-irâden bi-semerdir bezl-i sa'y u ictihâd;

Kabza-i hükmündedir miftâh-ı bâb-ı rızık u zâd;

Senden eyler istifâde cümle efrâd-ı ibâd;

Feyz-hâh-ı dergehindir şeyh u dervîş u mürîd.

İstemezsen kimse etmez fikr-i imâr-ı bilâd;

Emr u nehyinle olur kâim nizâm-ı adl ü dâd;

Vâcib olmaz mı bize artık itâat inkıyâd;

Halka-i der-gûşdur lutfun olur bay u ubeyd.

Eyleyenler râh-ı Hak'dan inhirâf û irtidâd

Zemherir-i ye's u hayrette iderler incimâd;

Hem olur a'zâları nâr-ı cehennemde remâd;

Kimden istimdâd iderler ol zamân şemr u yezîd?

Kimden istimdâd ider erbâb-ı şer yevmüt- tenâd?

Hufre-i nîrân olur me'vâları bi'sel mihâd;

Ol zamân ki dâhil-i cennet olur hâlis ibâd

Rahmetinden etme bu abd-i hakîri nâ- ümîd.

Vasfını kâbil değil tahrîre bahr olsa medâd;

Çünkü deryâ-yı kemâlinle kelâmın bî-nefâd;

Eyleyen varsa bu yolda sû-i fikr u itikâd

Onlara lââyık görölsün kahr-ı cebbâr-ı anîd.

Mekke-i mükerreme -320-

İsti'tâf

Ey mihr-i şeref maşrık-ı envâr kerem kıl;

Ey fahr-ı Resûl Ahmed-i Muhtâr kerem kıl.

Olmuş senin evsâfına Mevlâ dahî âşık;

Mahbûb-i Hüdâvend-i keremkâr kerem kıl.

Hüsn-inazarın bedrika-ı izzu âlâdır;

Peygamber-i Hak sâhib-i enzâr kerem kıl.

Cân-dâde-i emrin bütün ensâr u muhâcir;

Ey rûh-ı Resûl ceşşine sâlâr kerem kıl.

Olsun dil u cân mescîd u mihrâbına kurbân.

Ey müncî-i her abd u günâhkâr kerem kıl.

Cülûs-ı Cenâb-ı Pâdişâhî¹

Cihândâr-ı cihân-perver penâh-ı dîn ü devletdir;

Penâh-ı dîn u devlet pâdişâh-ı mülk u millettir.

Bu vasfın mazharı bir böyle yevm-i pûr-saâdetde,

Hilâfet tahtına revnak veren bir şems-i hikmetdir.

Cenâb-ı Hazret-i Sultan Muhammed Hân-ı zî-himmet

Bugün zînet-fezâ-yı tâc u evreng-i hilâfetdir.

O şâhenşâh-ı azam nûr-ı çeşm u cân-ı âlemdir;

O evreng-i hilâfet ka'be-i âmâl-i ümmettir.

Makam-ı ihtîşâmı minber u mihrâb-ı ref'etdir;

Sarây-ı izz u câhı mazhar-ı eltâf-u izzettir.

Mukaddesdir o rütbe efsar-i zîbâ-yı Osmânî

Ona nisbetle şebâl-i hü mâ bî-kadr u kıymettir.

¹ V. Reşad'ın tahta çıkışı üzerine kaleme alınmıştır.

Eder efkâr-ı hayriyye tenûr-ı kalb-i âlîden;

Dil-i şâhenşeh-i âlî-himem bedr-i hakikatdır.

Cülûs-ı meymenet me'nûs-ı zât-ı pâdişâhîden

Cihân müstağrak-ı envâr [u] şâdî u meseretdir.

Nesîmetdi beşâretle meşâm-ı âlemi tatîr;

Bu da kutsiyet-i baht-ı hümâyûna işâretdir.

Sezâdır cümle âlem arz-ı şâdî eylese zîrâ

Bugün herkes için bir yevm-i pür-feyz u saâdetdir.

Semâ setreylesin ikd-ı süreyyâyı hicâbından;

Bu şeb zîrâ zemîn ondan ziyâde vakf-ı zînetdir.

Gelin seyreleyin câh u celâl-i şâh-ı devrânı;

Ki ihrâz-ı mubâhâte bu fırsat bir ganîmetdir.

Sürûr u mefharet el birliğıyle çıkdı meydâna;

Bu dem hengâm-ı şâdîdir bugün yevm-i meserretidir.

Şekâvet ağlasın çıksın saâdet gül gibi gülsün,

Şeref-yâb-ı tefeyyüz ehl u erbâb-ı sadâkatdır.

Sadâkatsız cihânda kimse olmaz nâil-i rifat;

Terakkiye delâlet eyleyen sıdk u selâmetdir.

Rizâ-yı şehriyârî feyz-i eltâf-ı İlâhîdir;

Duâ-yı tâcdârı mucib-i gufrân u rahmetdir.

Gürûh-ı bendegânız hayr-hâhânız dua-hânız;

Duâ-yı şân-ı devlet muktezâ-yı âkl u hikmetdir.

Hüdâ tahtında bâkî eylesin sultân-ı zî-şânı;

Vücûdı çünki ihsân-ı Celîl-i Rabb-i izzetdir.

Kumandan

Âferîn zât-ı kumandanîdeki ulviyyete;

Hasr-ı âmâl eyledi ihyâ-yı mülk ü millete.

Düşmenin âmâl-i istikbâlini tahrîb ile.

Rûz u şeb sa'y eyliyor tezyîd-i ma'mûriyete.

Her iki dünyâda hıfz-ı şân u haysiyet için,

Lütf eder hep sâhib-i irfân u ehl-i himmete.

Az vakitte virdi ordu-yı hümâyûna nizâm;

Hâl-i zaf u zilleti döndürdi faâliyyete.

Çekdi ray-ı sâibiyle silk-i nazma askeri;

Hüsn-ü tedbîri sebebdir izdiyâd-ı satvete.

Hubb-i dîn ü devlet üzre dâhil olmuş âleme;

Cân fedâdır tâ ezelden izz ü şân-ı devlete.

Hırz-ı cân etsin bütün güftârını ehl-i hüner;

Tâ ki hâcet kalmasın bir başka ders-i hikmete.

Gûş-ı hûşa geldi her yerden sadâ-yı âferîn;

Hazret-i paşadaki sıdk u hulûs-ı niyyete.

Safvet-i vicdânna bundan büyük olmaz delîl:

Müsteniddir cümle icraâtı hilm ü re'fete.

Eyler engüşt-i işâretle adû-yı ser-nigûn;

İktizâ itmez teşebbüs tîg-i cebr ü şiddete.

Has u 'âmı eylemiş birden esîr-i iltifât;

Bak ulüvv-i himmete bak hüsn-i tab' u tıynete.

İtse mahzûn bir dile ayn-ı nevâzişle nigâh,

Vâsil eyler rûtbe-i ulyâ-yı mesrûriyyete.

Esdikâyı şâd ider adâya zillet-bahş olur;

Sa'yi ol sûretledir îfâ-yı memûriyyete.

İzzet u ikbâlidir Hak' dan temennâ etdiğim;

Hep budur arz u niyâzım bârgâh-ı izzete.

Bağdad -325-

Osmanlılık

Sanmayın ki bî-sebeb ceng ü cidâle mâiliz;
 Hak yolunda her ne söylense mukarrerkâiliz;
 Avn-ı Hak'la rütbe-i sabr u sebâta nâiliz;
 Dergeh-i Hak'dan niyâz-ı rahmet eyler sâiliz;
 Düşmana karşı gelince bir belâ-yı hâiliz.
 Maksad-ı erbâb-ı cevri ü itisâfa hâiliz.

Fikrimiz hep iktisâb-ı nâm ile şöhret değil;
 İnhimâk-ı nâm u şöhret matlab-ı hikmet değil;
 Hırs-ı dünya nev-i insâna güzel haslet değil;
 Ancak ehl-i dilce acz u meskenet âdet değil;
 Düşmana karşı gelince bir belâ-yı hâiliz.
 Maksad-ı erbâb-ı cevri ü itisâfa hâiliz.

Tâ küçükden fart-ı gayretle yetişmiş askeriz;
 Râh-ı ikdâm u mesâîye alışmış askeriz;
 Doğrulukla kesb-i feyz ü ref'et etmiş askeriz;
 Hizmet-i ihvâna sa'y u gayret etmiş askeriz;
 Düşmana karşı gelince bir belâ-yı hâiliz.
 Maksad-ı erbâb-ı cevri ü itisâfa hâiliz.

Âlem-i fazl u kemâlâta biziz şems-i münîr;
Âsuman-ı müsadinde yok bize misl ü nazîr;
Hikmet-i Hak bizdedir hem bizdedir hayr-ı kesîr;
Ey fakîr-i bî-haber sanma bizi hor u hakîr;
Düşmana karşı gelince bir belâ-yı hâiliz.
Maksad-ı erbâb-ı cevır ü itisâfa hâiliz.

Etmeyiz biz hiçbir işte doğruluktan ihtirâz;
Adl ile insâf ile âlemde buldık imtiyâz;
Dest-i cevır ü itisâfı etmeyiz halka dırâz;
Vermeyiz âmâl-i ehl-i şerri tervice cevâz;
Düşmana karşı gelince bir belâ-yı hâiliz.
Maksad-ı erbâb-ı cevır ü itisâfa hâiliz.

Şübhe etmez kimse ki gayret hamiyet bizdedir;
Âdeme lâzım olan rüşd ü rüyet bizdedir;
Hüsn-i tynet hüsn-i niyyet âdemiyet bizdedir;
Her ne semte azm edersek gâlibiyet bizdedir;

Düşmana karşı gelince bir belâ-yı hâiliz.

Maksad-ı erbâb-ı cevri ü itisâfa hâiliz.

Hak Teâla ehl-i hayrı zâr u bîmâr etmesin;

Esdikâyı derd ü âlâma giriftâr etmesin;

Kahr-ı Rabbânîsini halk üzre izhâr etmesin;

Asker-i Osmâniyânı harbe icbâr etmesin;

Düşmana karşı gelince bir belâ-yı hâiliz.

Maksad-ı erbâb-ı cevri ü itisâfa hâiliz.

Râh-ı Hak'dan münharif pîr-i hakîme pek yazık;

Kadr-i nimet bilmeyen ehl-i naîme pek yazık;

Sadakatden irâz eden yâr-i kadîme pek yazık;

Bizlere âciz diyen merd-i fehîme pek yazık;

Düşmana karşı gelince bir belâ-yı hâiliz

Maksad-ı erbâb-ı cevri ü itisâfa hâiliz.

Tab‘-1 Bülend

Şeref virdi cihâna Hazret-i Osmân-ı Osmânî;²

Sezâdır her senâya himmet-i Osmân-ı Osmânî;

Hakikat-bîn olan kâmil olan her sâhib-i câha,

Medâr-ı mefharetdir satvet-i Osmân-ı Osmânî.

Mücerred sâkinân-ı bârgâh için değil belki,

Cihâna vâcib oldu hürmet-i Osmân-ı Osmânî.

Meğer erbâb-ı Hak’dan pîşgâh-ı pür-günâhından

Ve illâ eksik olmaz ni’met-i Osmân-ı Osmânî.

Cihânı ser-be-ser müstağrak-ı nûr-ı hüküm eyler;

Tulu’ etdikçe şems-i tal’at-i Osmân-ı Osmânî.

Kıyâm-ı haşre dek fark-ı ümemde izz ü ref’etle

Temevvüc-sâz ede Hak râyet-i Osmân-ı Osmânî.

Süleymaniye -1302-

² Nakşibendi meşayihından Süleymaniyeli merhum Osman Efendi’dir.

İstifâde

Ey şeyh bana lütf u keremle nazar eyle;

Tahkîk ile bir sâhib-i ilm ü hüner eyle.

Emret olayım saye-i dergâhına dâhil;

Ol şâyede talîm-i reh-i hayr u şer eyle

Bir sırr-ı nihân zâhir olur her nazarından;

Bu hikmet-i Hak'dan beni de bâ-haber eyle.

Kasdım bu ki vâsıl olayım evc-i kemâle;

Şu yoldaki bâğ-ı emeli pür-semer eyle.

Yâhûd eğer olmazsa bu maksad mutehassıl,

Bir nazara da dîvâne-i bî-pâ vü ser eyle.

En ahkâr olan bendeni aksâm-ı belâdan,

Hıfz etmek için cânımı elde siper eyle.

Kurtar beni Őu dađdađa-i tûl-i emelden;

Âzâde-i endîşe-i kâr u zarar eyle.

Süleymaniye -1302-

Ey Nefis

Gâfil olup aldanma hayâlât ile ey nefis;

Mekr ü hîl-i dehr-i denîden hazer eyle.

Lâzım değil artık sana temdîd-i ikâmet;

Sür'atle bu bâzâr-ı fenâdan güzereyle.

Bak çeşm-i basiretle birâz cânib-i Hak'ka;

Fikr-i hikem-i sâni sem' ü basar eyle.

Tâli' sana yâver olacak olsa da bi'l-farz,

Her kârını tefvîz-i kaza vü kader eyle.

Süleymaniye -1302-

Vech-i Hak

Kurs-ı hurşîd eyler aktâr-ı cihânı gark-ı nûr;

Vech-i Hak eyler zemîn ü âsumânı gark-ı nûr.

Bir kemâl-i bî-misali âleme ibrâz için,

Kâf-ı kudret eylemiş kevn ü mekânı gark-ı nûr.

Ârsa-i mahşerde olsa cilveger eltâf-ı Hak,

Der-akeb eyler cehennemle cinânı gark-ı nûr.

Lem'a-pâş oldukda âfâk üzre şems-i Ma'rifet,

Zerresi eyler dil-i pîr u civânı gark-ı nûr.

Va'de-i vaslınla kaldı yolda ey meh çeşm-i can

Eyle teşrifinle bezm-i âşıkânı gark-ı nûr.

Şâir-i nâzik-edânın etse bir kerre zuhûr,

Pertev-i fikri eder levh-i beyânı gark-ı nûr

Esef³

Ey mürüvvet-pîşe ey sâhib-himem,
Fahr ederdi ilm ü fazlınla ümem.

En vefî bir hâdim-i millet idin;
En safî bir sâhib-i himmet idin.

En büyük bir feylesof-ı âsr idin;
Ilm ü hikmetçe ferîd-i dehr idin.

Her sözün bir sihr idi amma helâl;
Nazm u nesrin revnak-ı akd u lâl.

Sa'yını meşkûr ede Zât-ı Hüdâ;
Kıldın ashâb-ı güzîne iktidâ.

Doğrulukla hıfz-ı nâmûs eyledin;
Rihletinle halkı me'yûs eyledin.

³ Merhum Namık Kemal Bey'e.

Yok, yere mahv oldun ey tab'-ı behîn;

Hep ehibbâ kaldı nâlân u hazîn.

Hak verir elbette vicdânın bize;

Dâğ-ı dildir şimdi hicrânın bize;

Hayf ki bu yoldadır hükm-i kazâ

Muktezîdir 'arz-ı teslim u rızâ.

Ehl-i himmet dâima giryân olur;

Cehl u bid'at sâhibi handân olur.

Cümle erbâb-ı fazîlet hâs u 'âm

Almak isterler felekden intikâm.

Çok esef sa'y eyleyince maksada,

Her biri âzim olur bir meşhede.

Düşmenim ben âlemin eyyâmına;

Nefret olsun çarhına ahkâmına.

Bağdad -1305-

Muvaffakiyet

Şehr-i Bağdâd'ı ziyâretten murâdı Dicle'nin

Hep Recep Paşa'dan⁴ etmekdir füyûzât iltimâs.

Her nesîm-i subh ki eyler bu kişverden mürûr,

Tab'-ı âlîsinden eyler feyz ü ref'et iktibâs.

Ol kadar etmiş teâli kevkeb-i ikbâlini:

Vâsıl olmaz künhüne mirsâd-ı efkâr u havâs.

Dest-gîr-i seyf-i satvet olsa fikr-i harb ile

Çâk eder kalb-i adüvvü şiddet-i havf u hurâs.

Pâsbân-ı mülk onun fermân-ı adl ü dâdıdır;

Nakd-i ömr-i âdemi etmez mezâlîm ihtilâs.

Âsaf-ı a'zam ki olmuş şöhreti âfâk-gîr

Nâsa hizmet eylemekle addolunmuş hayr-ı nâs.

⁴ Atik altıncı ordu kumandanlığından

Şimdi ancak sâbit olmuş bir hakîkattir bu ki:

Hazret-i Paşa onunla hiç kabul etmez kıyâs.

Gelmemiş sadr-ı vücûda öyle âlî bir müşîr;

Ârif u kadr-âşinâ vü âlem ü hikmet-şinâs.

Her biri bünyân-ı şevket denmeğe şâyân olan,

Çok büyük âsâra kıldı vaz'-ı erkân u esâs.

Farz-ı ayn olmuş ki gelsinler onun tebrîkine;

Âsuman u arzdan cem'-i melâik cümle nâs.

Bağdad -1313-

Hamiyyet

Müşîr Paşa dururken kimse bakmaz çarh-ı gerdûna;

Onun lutfu müreccehdür hezârân sihr u efsûna.

Meâlîdir ser-â-pâ tab'ı-ı hikmet menba'ı el-hak;

O menba'dan olur sârî safâ her kalb-i mahzûna.

Cihâna gelmemiş öyle Müşîr-i mekremet-pîrâ;

Onun her lutfu benzer âdetâ bir dürr-i meknûna.

Mu'îni her teşebbüsde rızâ-yı halk u Hâlıkdır;

Muvâffıkdır bütün âmâli zîrâ şer' u kânuna.

Biri sâbit biri seyyâr olur fart-ı safâsından

Nesîm-i lutfu sâri olsa ger deryâ vü hâmûna.

Merâm u maksadı tamîm-i envâr-ı adâletdir;

Hezârân nefret olsun düşmen-i bed-tıynet ü dûna.

Irâk'ı kıldı minnetdâr lutfu tâ o günden ki:

Kudümüyle şeref-bahş oldu ordu-yı hümâyûna.

Mürûr-ı asr ile gerçi muahherdir bu ülkâda

Fezâilce mukaddemdir fakat Hârûn u Me'mûn'a.

Müşîr-i muhterem şems-i saâdetdir bu âlemde;

Sirâyet etmiş envârı tamâm-ı arz u meskûna.

Hüdâvend-i kerem-fermâ o zât-ı efhâmı dâim

Muvaffak eylesin her kâr-ı hayr ü emr-i mesnûna.

Bağdat -1312-

Hüsn-i Niyet

Sen efendim zât- 1 Hakk'ın bir büyük ihsânısın;

Mülk-i insâniyyetin bir âsaf-1 zî-şânısın.

Gark-1 envâr-1 mekârim eylemişsin âlemi;

Âsumân-1 'izz ü ikbâlin meh-i tâbânısın.

Senden eyler istifâze feylesofân-1 zamân;

Çünkü dârül-ilm ü dehrin hoce-yı irfânısın.

Zât-1 pakında rıza-yı hak tecessüm eylemiş

Halk için eltaf-1 Hakk'ın bir büyük burhanısın

Hak-1 paye arz-1 hacet etse bir abd-1 zaîf

Lutf-1 tab'ınla devâ-sâz-1 dil-i nâlânsın

Nerde varsa bir esir-i dest-i bî-dâd-1 felek

Atıfletle çâre-sâz-1 sine-i suzansın

Rûh-ı peygamber olur daim meded-karın senin

Çünkü lutf u merhamette peyrev-i yaransın

Edip

Pek güzeldir yazdığım şey ey edip

Gâh ki yaz öyle bir pend-i musîb.

Bir şerefdir senden olmak müstefîd;

Etme halkı ol şerefdin bî-nâsîb.

Âleme neşr etdiğin bend-i latîf

Eyledi efkâra te'sîr-i garîb.

Hâb-ı gafletden uyandı mülkde;

Kuvvet-i tab'ınla bir kavm-ı necîb.

Öylece halkı salâha sevk eder

Sâhib-i himmet olan merd-i lebîb.

Meclis-i erbâb-ı dâniş eyledi

Mebhas-ı fazlınla kesb-i fer ü zeb

Verdiđin bir ders-i ibretidir bize;

Yaz yine bir ders-i diğer 'an-karîb.

Bağdad - 1305-

Mekteb⁵

Hazret-i Hak bu güzel mektebi ma'mûr etsin;

Cümle memûrlarının sa'yını meşkûr etsin.

Feyz-i eltaf-ı Hüdâ şa-şa-pâş olmağla,

Bu mübarek yerin etrâfını pür-nûr etsin.

Bu eser bir semer-i lütf-ı Hüdâvendîdir;

Halkı çok böyle eserler ile mesrûr etsin.

Terbiyethâne-i etfâl-i vatandır mekteb;

Avn-ı Hak dest-i mesâibden onu dûr etsin.

Sâdık-ı devlet olan bendeleri şâd ederek,

Düşmenin rûzunu gözde-i şeb-i deycûr etsin.

Bağdad -1306-

⁵ Bağdad İ'dâdîsidir

Ulüvv-i Cenâb

Her kimin var ise akl u edeb u iz'ânı

Yâd eder hürmet ile âsaf-ı vâlâ-şânı.

Medhini yazmağa yok kilik-i hünerde tâkat;

Meğer imdâd ede lütf u kerem-i Rabbânî.

Lütfen izâh ediniz kimdir o vasf ettiginiz?

Tâ ki hâk-i rehine vaz' edelim pîşânı.

Dâver-i mülk-i kerem Hazret-i Hamdî Paşa⁶

Görmemiş çeşm-i felek zâtına misl ü sâni

Ne kadardır acaba lutf u inâyeti onun?

Var mıdır kullarına merhamet ü ihsânı?

Merd-i meydân-ı himem ancak odur âlemde;

Vermedi, vermeyecek kimseye ol meydânı.

⁶ Baban hanedanı eşrafından

Her kime nisbet edersek edelim, bî-şübhe

Lutf u ihsân u keremde görünür rüchânı.

Hep adâletle mi icrâ ediyor ahkâmı?

Hayra matûf oluyor mu nazar-ı em'ânı?

Şer' ü kânun ile infâz-ı umûr etmekle;

Şâdumân eyledi her kâmil olan insânı.

Ufk-ı tâl'i sa'dında olur cilve-nümâ

Şems-i ikbâl eyle necm-i şerefi Osmânî.

Akl u âdâb u kemâlâtı hakîmâne midir?

Ne kadardır acaba mertebe-i irfânı?

Gerçi haddim yok onun kadrini takdîre fakat

Yakışır olsa Felâtun-ı hikem unvânı.

Fıtrat-ı rıfk u nevâzişle müzeyyen ise de,
Dehşet-efzâ-yı kulûb olmadadır fermânı.

Dîn için hidmetini hasmı ederse inkâr
Onu tevîle nasıl yol bulacak yârânı?

Hidmet-i dîne olan sa'yını eyler tasdîk,
Her kimin var ise peygamberine imânı.

Ehl-i dîn olmasa bir kimseye yokdur aslâ
Hüsn-i enzârını celb eylemenin imkânı.

Ederiz öyle ise biz de ona arz-ı senâ
Uğruna vakf ederek sıdk ile cism ü cânı.

Tebrîk

Geldi tevîk-i Hüdâvendî birinci rütbeden;

Etdik ibrâz-ı hunermendî birinci rütbeden.

Rütbe-i fazlın soruldu hâce-i idrâkdan,

Bir lisân-ı sıdk ile dendi birinci rütbeden.

Gelmemiştir İbn-i Sinâ'dan büyük bir feylesof;

Sensin ancak misl ü mânendi birinci rütbeden.

Nakş olundu yâd-ı ihsânın sipih-i sînedey;

Eylerim zikr-i Nakşibendî birinci rütbeden.

Âlemi teshîr eden zincîr-i lutf u re'fetin

Bendegânın oldu pâ-bendi birinci rütbeden

Arş-ıâlâ-yı mekârimden mübâreksadrına

Bir nişân-ı müftehir etdi birinci rütbeden.

Hâlisen tebrik eyle arz-ı dua-hânı ile

Kalb-i mahzûnum ferâhlandı birinci rütbeden.

Bağdad -1323-

Mücâhede

Akl-ı kâmil eylemez bâb-ı Hüdâdan infikâk;
 Zikr-i Mevlâyı ferâmûş eylemez vicdân-ı pâk;
 Sîne-i sıdk u safâ olmaz kederle çâk çâk;
 Tende tâbın var iken kıl bezl-i hayra inhimâk;
 Çünkü en âhir olur cây-i karârın zîr-i hâk.

Eylemez bir kimseyi kibr ü teannüd müstefîd;
 Hod-pesend-i bed-nihâdı sevmez ol Rabb-ı Mecîd;
 Eyler insânı teannüd her fazilet-denbaîd;
 Nev'i insâna yakışmaz fiîl-i şeytân-ı anîd;
 Eyleme İblîse nâr-ı masiyetde iştirâk.

Bî-sebeb hiç kimseyi incitme etme dil-fikâr;
 Nef' eğer ister isen kıl lütf-ı Hak'dan intizâr;
 Hâsılı, lâzımsa olmak şâd-kâm u kâm-kâr;
 Sâlik-i râh-ı Hüdâ ol hayr ile kıl iştihâr;
 Çünkü cây-i ehl-i şer daim olur çâh-ı helâk.

Etdiğin cürm ü cinâyetden nedâmet etmesen,
Celb ü tahsîl-i rızâ-yı Hakk'a himmet etmesen,
Sıdk ile ihlas ile îfâ-yı hizmet etmesen,
Hakk'a karşı her dakika şükr-i nimet etmesen,
Her iki dünyâda billâhî olursun derd-nâk.

Her ne rütbe eylesem şeytân u nefis ile cihâd,
Aczim ol nisbetde eyler izdiyâd u iştidâd;
Sendedir ey Hâlık-ı küll hep ümîd ü itimâd;
Sen terahhumle eğer etmez isen bu abdi şâd;
Kim terahhum eylesin yâ Rabbi lâ-Rabbi sivâk.

Bağdad -1319-

İllet-i İşret

Akl u işret birbirinden haylî dûr;

Olsa da sâkîleri gılmân uhûr.

Gâib etmez akçesiyle aklını,

İşrete meyl etmez ashâb-ı şuûr.

Zaîf u zilletden ibâret dir sonu;

İbtidâsı gerçi bî-havf u hutûr.

İbtidası şiddet-i humk u cünûn;

İntihâsı gâyet zaîf u fütûr.

İşrete her kim ederse inhimâk

Eyler ondan ol iki hâlet sūdûr.

Meyle etme kendini hor u hakîr;

Pendimi gûş eyle ey merd-i gayûr.

Cem dahi olsan felek câmin kırar;

Müstefîd etmez seni kibr ü gurûr.

Aklını gâib eden korkak olur;

Mey içüp medhûş olan olmaz cesûr.

Bâde-i telh eylemez şîrîn mezâk;

Kâse-i semmden şifâ etmez zuhûr.

Mey nedir? Bir düşmen-i akl u zekâ;

Mey nedir? Bir rehzen-i mülk-i şuûr.

Mey nedir? Mînâ nedir? Sâğar nedir?

Kim demiş bunlardır esbâb-ı sürûr?

Bak şu miskin sarhoşun ahvâline,

Kalmamış benzinde kan çeşminde nûr.

Ger bu meslekde devâm eyler ise,

Mutlaka bir gün olur çeşmânı kûr.

Hak Teâla etmesin bir kimseyi

Mubtelâ-yı illet-i fîsk u fücûr

Bağdad -1322-

Seng-i Mezâr⁷

Murâdın iktisâb-ı feyz ü tenvîr-i basîretse,

Gel ey zâir oku bir fâtiha sonra bu ebyâtı.

Muazzez muhterem bir zât-ı âlîdir yatan burda;

Zevâl-i âlemin işte bu da bürhân-ı isbâtı.

Harâb-âbâd-ı dehri terk edip kendi saâdetle,

Harabatîlerin sermâye-i fâhr u mübâhâtı.

Tesâdüf etmedim bir öyle ehl-i fikr ü irfâna;

Ziyâret eyledim ömrümde çok ehyâ vü emvâtı.

Şarâb-ı nâbdan mehcûr u dûr etdinse dünyada

Îlâhî kismet eyle kendine sahbâ-yı cennâtı.

Bağdad -1318-

⁷ Zürefadan bir zat için.

Necâbet

Şâm ahâlisi mehâsinle olunmuş tavsîf;
Şu sebebdir ki denilmiştir ona Şâm-ı Şerîf.

Bir bahâr-ı ebedî etmede icrâ-yı nüfûz;
Giremez bâğlarına båd-ı muhâlifle harîf.

Berâda nehri değil sanki âkar âb-ı hayât;
Rûh-ı sârî gibidir hep suları sâf u nazîf.

Merce ismiyle müsemmâ o çimen-zâr-ı bedî
Cevdet-i âb u hevâsıyla olunmuş tarîf.

Dilbere karşı gülü etmededir nâz u niyâz;
Dil-i bîmârî budur işte eden zâr u zaîf.

Aşk u sevdâ yeridir sahâ-i saffâniyye;
Hâs u Hâşâkı bile aşk u muhabbetle elîf.

Sâlihiyye⁸ yeridir dâr-ı safâ-bahş-ı naîm;

Şeref ü fazla odur menzil ü irfâna muzîf.

Rebûhenin hüsnü tabîisini inkâr etmez,

Meğer ol kimse ki olsun azıcık akli hafîf.

Çünkü ser-tâ-kâdemi olmuş ezelden pür-nûr,

Oldı menziline sultân-ı rüsul Şâm-ı Şerîf.

Gerçi çok fazl u hüner menba'ıdır hutta-i Şâm,

Âbidin Beg gibi yok onda hünermend ü zarîf.

Akl-ı küll olsa Şuâât-ı meh ü mihr-i münîr

Nûr-i irfânına karşı görünür zıll-ı keşîf.

Şân-ı ûlvîsini takdîse şitâb etmek ile

Cân fedâdır nazar-ı lutfuna her tâb'-ı münîf.

⁸ Şam'ın bir mahallesi.

Her kime sordım ise verdi şü sûretle cevâb:

Âbidin Beg gibi yok sâhib-i vicdân u aff.

Beni etmişse de mağlûb keder-i ceş-i hümûm,

Silk-i nazma ederim işbu temennâyı redîf.

Bezl-i enzâr-ı inâyet ile Mevlâ kılsın

Zâtını şâd u kavi hasmını nâşâd u zaîf.

Şam-ı Şerif -1322-

Safvet-i Vicdân

Görmek istersen cihânda menba'-ı envâr-ı dîn,

Gel de gör şems-i kemâl-i Mîr Muhammed Âbidîn.

Pür safâdır lutf-ı tâb'ıyle meşâm-ı mülk-i Şâm;

Şöhret-i mecdiyle oldu gûş-ı âlem pür-tanîn.

Meclis-i insî tarabgâh-ı melâikdir desem,

Kavlimi isbât için yüz gösterir rûhu'l-emîn.

Arz-ı dîdâr eylese fasl-ı şitâda bâğda,

Bülbüle söyler tabiat geldi yâr-ı dil-nişîn

Hasmını kahr etmeğe yok hâcet ceng ü cidâl;

El verir göstermesi bir, sadece çîn-i cebîn.

Ben hatâ etdim hatâdır düşmanı vardır demek;

Teşne-i ihsânıdır her ferd-i sükkân-ı zemîn.

Hüsn-i halk ü hüsn-i tab' ü hüsn-i tıynet cümleten

Rû-nümâdır zât-ı pâkinde, hezârân âferîn.

Her ne semte azm ederse rehberi tevfikidir

Her işinde avn-ı Hak'dır yâver ü yâr-ı Muîn.

Kendi nefsinden ziyâde bendegâna lutfedip

Bende-perverlikde îcâd etdi bir tarz-ı nevîn.

Şam-ı Şerif -1321-

Cemâl-i Fikret⁹

Muhtâr Beg'e bak bak ne büyük ehl-i hünerdir;

Efkâr-ı hakîmânesi hep dürr ü güherdir.

Fikr et ne büyük mertebe-i himmeti vardır;

Takdîri hemân hâric-i idrâk-ı beşerdir.

Âfâka şeref verdi güzel bir eseriyle;

Hurşîd-i cihân-tâba muâdil bir eserdir.

Nîk u bedi tezekkür ü tefekkür sadedinde,

Şerh eylediği meseleler gör ki nelerdir.

Tarîfi gibi fikr iledir nîl-i meâli;

Bürhân-ı müeyyed buna âyât u siyerdür

Fikretle refik olmasa yok nef'i eğerçi

Enmûzec-i ihsân-ı Hüdâ sem' ü basardır.

⁹ Giritli Ahmet Muhtar Efendi'nin *Mecâl-i Fikret* isimli eseri için yazılmıştır.

Fikreylemese akıbetkârını âdem,

Bî-şübhe onun mâhasal sa'yi kederdir.

Ancak edilen vasfa sezâ-fikr-i sahîhdir;

Kec-bîn olanın hayrı şer ü nef'i zarardır.

Nîreng-i hevâ eylemeye fikrini teşvîş;

Zirâ ki bunun âkıbeti havf u hatardır.

Şam-ı Şeref-1321-

Kahr-ı İntikam

Beni zulmünle zebûn eyledin ey tab'-ı leîm,

İntikâmım alır elbetde Hüdâvendigârım.

O zamân ki olunur hayr ile şer vezn ü hisâb,

Seni tahlîs edemez kahr-ı Hüdâdan zer ü sîm.

Zer ü sîmin gibi Hak eyleyecek hor u hakîr,

Yevm-i mahşerde makâmın olacak nâr-ı cahîm.

Gerçi küfr üzre ölüp gitdi Ebu Cehl-i laîn

Sana nisbet sayılır kalbi onun kalb-i selîm.

Kerem-i Hak'dan uzak lutf-ı Hüdâ'dan mahrûm

Mazhar-ı la'net olur sen gibi şeytân-ı racîm

Bağdad -1319-

Melâl-ı Hayât

Fikr-i hak-bîn âlemi bâtl görür mahzûn olur;

Sıdk-ı kavî u fi'lden âtl görür mahzûn olur.

Hâtîrât-ı nefis ü şeytâna kapılmış sâlikin,

Hâlini bir mürşid-i kâmil görür mahzûn olur.

Ehl ü erbâb-ı himem hem-cinsini ihvânını,

Zikr ü fikr-i hayırdan gâfil görür mahzûn olur.

Râh-ı hem-vâr-ı hakikatden teb'îdeyleyen

Münkirini âlem-i âmil görür mahzûn olur.

Kûşe-i zilletde kalmış feylesof-ı zü-fünûn

Çok cehûlü nimete nâil görür mahzûn olur.

Nâr-ı cân-sûz-ı mezâlimle yanar bir kışverin,

Hâlini şâhenşeh-i âdil görür mahzûn olur.

Bir esîr-i kayd-ı gam gamdan rehâ bulmak için,

Sa'yını bî-nef ü bî-hâsıl görür mahzûn olur.

Tayy-ı eb'âd ile miskin-i âşık-ı şeydâ yine,

Vasl-ı rûy-ı yâri nâ-kâbil görür mahzûn olur.

Bağdad -1309-

İbret

Çarhın irâe ettiği eşkâli seyredin;

Halkı ihâta eyleyen ahvâli seyredin.

Gül-zâr içinde hâr u has olmuş karîn-i gül;

Te'sîr-i hüsn-i tâlî' ü ikbâli seyredin.

Bî-râh-ber hakîkate varmak ümîd eder;

Şol bî-bızâa tâlib-i âmâli seyredin.

Âsârıdır meziyyet-i şâhsı ayân eden;

Akvâli ber-taraf edib ef'âli seyredin.

İbret-geh-i mesâibi görmek gerek ise,

Hâzır olanda meclis-i cühhâli seyredin.

Garez ü Hased

İhsân-ı İlâhî gibi bir dâd-resim var;

Gerçi feleğin kasdı bana cevri ü cefâdır.

Varsın hased erbâbı ne derlerse desinler;

İnsân olana layık olan sıdk u vefâdır.

Vicdânına bakdıkça görür sûret-i Hakk'ı;

Erbâb-ı dilin sînesi mir'ât-ı safâdır.

Ey hasm-ı denî anlayamazsın bu merâmı;

Dânâ-yı sühân hep üdebâ u zürefâdır.

Ehl-i gareze zulm ü sitem lutf u keremdir;

Dâ'-ı hasede cevri ü cefâ ayn-ı şifâdır.

Bağdad -1316-

Meveddet

Nedir bu hiss-i meveddet? Nedir bu meyl-i derûn?

Ki satvetiyle eder rûh-ı esdikâyı zebûn.

Nedir bu aşk-ı hakikat, nedir bu celb-i kulûb?

Ki dilberin gözü etmez bu mertebe meftûn.

Eerse semt-i vefâdan şemîm-i hubb u vedâd

Esîr-i cevr-i felek, dillere eder imdâd.

Kırılma sâğar-ı ülfet dağılsa bezm-i sürûr,

Dil ü derûnu eder hüzn-i bî-emân berbâd.

Cemâl-i hubb-ı hakîkiyelerim takdîs;

Fünûn-ı sıdk u safâyı odur eden tedrîs.

Cilâ-yı kalb-i meveddet nedir? Refîk-i şefîk;

Safâ-yı tab'-ı uhuvvet nedir? Celîs-i enîs.

Şifâ verir dil-i bîmâra feyz-i sıdk u yakîn;

Devâ-yı lutfuna mazhar olur karîn-i emîn.

Şâm-ı Şerîf -322-

Hürriyet

Bi-hamdillâherişdi devre-i gül-zâr-ı hürriyet;

Cilâdâr etdi çeşm-i ümmeti didâr-ı hürriyet;

Dil-i lâhûtîyânda iktisâb-ı inşirâh etdi;

Yetiştikde sımâh-ı âleme ahbâr-ı hürriyet.

Mezâlim dest-ber-dest vifâk olmuş idi akdem;

Hurûşân ceş-i gam, seyl-âb-ı hüzne gark idi âlem;

Yetişdin çok şükür gülşen-serâ-yı izz ü ikbâl;

Meşâm-ı cânı tatîr eyledi izhâr-ı hürriyet.

Hüdâ tevfiğini rehber edince cem'-i ihvâna,

Atıldı müstebîd deryâ-yı bî-pâyân-ı nisyâna;

Terakkî eyledi şems-i şukûh-ı devlet ü millet;

Reh-i irfânı gösterdi bize envâr-ı hürriyet.

Dirâyet ittihâd etdi şecâatle besâletle;

Hakîmâne tedbir ü fedâkârane himmetle,

Yıkıldı tâ esâsından binâ-yı zulmün erkânı;

Penâh-ı adl ü hak oldu der ü dîvâr-ı hürriyet.

Kulûba uğramazdı hiç ümîd-i emn ü âsâyış;

Hatâlarla görülmekde devâm eyler idi her iş;

Hafâ-gâh âdemde müstetîr-i genc-i mutalsamdı;

Yed-i hikmetle oldu münkeşif-ı esrâr-ı hürriyet.

Cihân bir arsa-i heycâ idi zulm u şekâvetden;

Zaîf u aciz u nâ-çâr idik havf-i ihânetden;

Düçâr olmuşdu hep âmâl-ı millet kayd-ı eşkâle;

Onuhalletdi hükm-i akl ile efkâr-ı hürriyet.

Bugün âmâlimiz hep itilâ-yı şân-ı ümmetdir;

Teceddüdle terakkî müktezâ-yı akl u hikmetdir;

Usûl-i nazma da verdi teceddüd feyz-i ulviyyet;

Hayât-i câvidânı bahş eder eş'âr-ı hürriyet.

Arîze-i Cevâbiyye¹⁰

Ey hüner-ver iltifâtınla beni şâd eyledin;

Gark-ı bahr-ı hüzn idim lutfunla imdâd eyledin.

Şâm'a revnak verdi ol âfitâb-ı re'fetin;

Feyzîni bu kerre atf-ı sû-yi Bağdad eyledin.

Muktezâ-yı hüsn-i hulk u safvet-i vicdân ile,

Bir veli-nimetlik etdin bendeni yâd eyledin.

Çok zamanlardan beri oldum esîr-i derd ü gam;

Bir kerem-nâmenle kayd-ı gamdan âzâd eyledin.

Sadme-i dest-i kazâdan kalmamışdı tâkatım

Hâne-i sabrım harâb olmuşdu âbâd eyledin.

Mündericdi nâme-i âlîde bir âlâ gazel;

Onda farkü'l-hadd güzel sanatlar îrâd eyledin.

¹⁰ Rûfekâ-ı kiramımdan bir zâta

Cisme cân ü cân için neşv ü nemâ vermek gibi,
Sanat-ı tahrîrde bir hikmet icâd eyledin.

Sen o paşa-yı hüner-versin ki îlm ü fazl ile
Sayt-ı kadr ü şânını eflâka es'âd eyledin.

Bende-perverlik dahî bir fenn-i âle'l-âdedir,
Sen bu fende haylî şâkirdânı üstâd eyledin.

Evc-i âlâ-yı kemâle irtikâ etmek için,
Cümle akrânından akdem tayy-ı eb'âd eyledin.

Dîn ü devlet hizmetinde bezl-i himmet etmeğe,
İmtisâl-i meslek-i âbâ u ecdâd eyledin.

Zât-ı Hakk'ın cümle-i in'âmını tahdîs için,
Adl u hakkâniyeti kendince mu'tâd eyledin.

Hak Teâla ömrünü ikbâlini kılsın mezîd;
Çünkü feyz-i lutfunu hakkımda mezdâd eyledin.

Kezâ

Vâsıl oldu emriniz iş'ârınız;

Neşe-bahş oldu dile eş'ârınız.

Benziyor akd-i Süreyyâ nazmına

Ondaki elfâz-ı cevher-bârınız.

Rûh-perverdir dem-i İsâ gibi

Kuvve-i kudsiyye-i güftârınız.

Bâb-ı ilm ü hikmeti tezyîn eder

Cevher-i gencîne-i efkârınız.

Cebr-i kesr-i hâtır-ı nâ-şâddır

Zübde-i âmâl-i hayr-âsârınız.

Şübhesizdir iktizâ-yı tab' ile

Bez-i lutf u merhametdir kârınız.

Eylerim ârz-ı teşekkür her zamana

Pâyîdâr olsun fakat enzârınız

Bağdat -1323-

Top

Bir berk-i cân-güdâz ile bir ra'd-ı hevl-nâk,

Bir dehşet-i zemîn ile bir âfet-i zamân,

Bir lerziş-i musîbet ü bir havf-ı bî-emân,

Gökler zemîne sâikalar yağdırır gibi,

Volkân fezâyâ âteşini püskürür gibi,

İnsânlara tehiyye eder varta-i helâk

Bir savt-ı dü-şikâf u pür-âşûb u cân-hırâş,

Tarrâkası cihânı eder ra'se-dâr-ı mevt;

Ahvâl-i rûz-ı mahşeri tasvîr eder o savt;

Bahr-ı kazâ telatuma gelmiş gibi garîb,

Kahr-ı Hüdâ tehâccüme gelmiş gibi mehîb,

Îrâs eder nizâm-ı şuûnâta eğnişâş.

Feryâd eder gazab ile bir isr-i der-cehîm;

Tehdîd eder halâyıkı nâr-ı gazab ile;

Âteş saçar alevleri haşyet verir dile;

İlkâ eder cihâna bir endîşe-i elîm.

Topdur bu kahr u şiddeti icrâ eden bütün;

Topdur eden kefîbe-i a'dâyı ser-nigûn;

Top iddia-yı bâtlı tahkir ü tard eder;

Yaylım âteşle mülkünü zîr ü zeber eder.

Bağdat -1324-

Hayâl-i Hâl

Tâbi'im şâirlere bahs-ı gül ü gül-zârda;

İmtisâl etmem fakat vasf-ı cemâl-i yârda.

Medh ederler her eserde rûy-i yârı hâl ile

Zevk-i rûhânî tecellî etmez ol âsârda.

Şâirânın vehmidir hâle melâhat bahş eden;

Bence yokdur bir letâfet benleri tezkârda.

Söyleyin Allâh için, bir hüsnü var mı şâmenin?

Leke peydâ etmemiş mi gerden-i dil-dârede?

Hâr u hasdır gül-şen-i hüsnünde ol büskürme ben;

Bâğ içinde menfaat yoktur vücûd-ı hârda.

Hâli halîdir melâhatdan cemâl-i dilberin;

Bir hatâdır kâle almak nâmınış'ârda.

Hüsn-i âlem-gîre karşı ben siyâhî bendedir;

Tab'-ı âlî itibâr etmez ona pâzârda.

Kasvet-efzâdır kulûba nokta-i sevdâ-yı hâl;

Olma sevdâvî-mizâç kalma sakîm efkârda.

Bağdad -1323-

Nevha-i Aşk

Eerse semt-i kemâlâta merd-i sâha-i aşk

Olur, nişemîn ikbâli zıll-ı devha-i aşk.

Hatîb-i minber-i irfânı feyiz-yâb eyler

Dehen-gûşâ-yı kemâl olsa ger karîha-i aşk.

Şuûn-i kevn ü mekânı güzel eder tâsvir,

Rüsûm-ı rûz-ı ezeldir hutût-ı levha-i aşk

Ederse gül gibi bir sîneyi makkar-ı şeref,

Nişân-ı mefhareti andırır ceriha-iaşk.

Rükâd-ı leyl-i âdemden odur eden bîdâr

Gelince sâmi' a-i kâinâta sayha-i aşk.

Hezâr sihr ü füsûn gösterir harîm-i dile

Nevâziş etmede rûha nevâ-yı nevha-i aşk.

Şemîm-i misk-i cinânı eder bize ihdâ;

Cilâ-yı akl u zekâdır safâ-yı nefha-i aşk.

Sicill-i safha-i âlem kifâyet etmez ona,

Bitib tükenmeyecek cân-fezâ medîha-i aşk.

Dersââdet -1307-

Gam-ı Eyyâm

Kim çeker bâr-ı gam-ı eyyâmı nâçâr olmasa;

Gam harâb eyler cihânı Hak nighdâr olmasa.

Âşıkı izâc eden ancak belâ-yı hicrdir;

Dilde olmaz dâğ-ı hasret firkat-i yâr olmasa.

Gönlümün feryâdını beyhûde sanma ey tabîb;

Eylemez hasretle âh u nâle-i bîmâr olmasa.

Gerçi çokdur âşık-ı dîdâr-ı gül hayfa ki hîç,

Âşık-ı sâdık bulunmaz bülbül-i zâr olmasa.

Mümkün olmaz gönlüme bir yerde ârâm u huzûr;

Mesken-i dilber olan sahn-ı çemen-zâr olmasa.

Ser-fürû olmaz cihânın kahrına âlâmına

Âşık-ı bî-dil esîr-i zülf-i dildâr olmasa.

Düşmen-i ehl-i fazilet olduğu malûm iken,

Kim sever çerh-i sitemkârı sitemkâr olmasa

Bağdad -1304-

Bedia

Bâd eser dâmân-ı gülden şâhsârı titretir;

Âşıkın âh-ı hazîni zülf-i yârititretir,

Dil nasıl tâkat getirsin nare-yi mestâneye?

Bülbülün feryâdı sahn-ı lâle-zârı titretir.

Dest-i bî-dâd-ı sabâdan goncedir âşüfte-hâl;

Zûr-bâzû-yı muhahbbet kalb-i zârı titretir.

Dillerin sayyâdıdır çeşm-i siyâhı dilberin;

Her nigâhı saha-i sayd u şikârı titretir.

Yıldırım tesîrini icrâ eder hicrân-ı yâr

Sîne-i sûzân u kalb-i dâğdârı titretir.

Şairin dest-i kemâlâtında seyret hâmeyi,

Sanki dest-i Murtazâdır Zülfikârı titretir.

Olsa zâhir kûşe-i ebrû-yı merd-i müstakîm

Der-'akeb bünyân-ı ömr-i hilekârı titretir.

Yâveri eltâf-ı Hak'dır ehl-i sıdk u safvetin;

Dehşet-i rûz-ı cezâ ashâb-ı nârı titretir.

Sâbit ol azminde ey merd-i mücâhid gayret et;

Gayret-i merdâne kûh-ı zî-vakâri titretir.

Bağdad -1323-

Nigâh-ı Nevâziş

Dergeh-i ihsânına olduk dahîl;

Hakkımızda olmasın lutfun kalîl.

Celb-i kalb-i âşıkân-ı zâr için,

Lutfunu 'âm et emân olma bahîl,

Pek güzelsin bî-bedelsin dilberim;

Yoksana hüsn ü melâhatde misîl.

Sende olmuş muktezâ-yı hilkatın,

Hüsn-i sûret hüsn-i siretle adîl.

Bir nigâh-ı dil-nevâzın oldu hep

Menzil-i âmâl-i uşşâkadelîl.

Çeşm-i bed-hâh-ı rakîb-i dûnden,

Hüsnünü hıfz eylesin Rabb-i Celîl.

Pertev-i Cemâl

Evsâf-ı mehâsindir eden âlemi ma'mûr;

Bir lutf ile kıl hâtır-ı nâ-şâdımı mesrûr.

Ey yâr! Yeter eylediğin bunca tegâfûl;

Etme bu kadar lal-i lebinden beni mehcûr.

Etmezsen eğer bezl-i inâyetle nevâziş

Hakkımda olur subh-ı saâdet şeb-i deycûr.

Cebr etmez isen merhem-i lutf u kereminle

Bî-şübhe kalır kalb-i şikestem yine meksûr.

Hüsn-ı nazarın olmasa bir fâide vermez

Ne hâme-i irfân u ne de said-i pür-zûr.

Şems-i nazar-ı merhametin kılsa tecellî

Sârî olur âfâk-ı dile şa'şa-i nûr.

Bağdad -1311-

Ruhsâr-ı Âl

Bak bak şu dilberin gül-i ruhsâr-ı âlma;

Ermiş bahâr hüsn ü cemâli kemâline.

Yârin itâbını işiden bahtiyârdır;

Bedbaht odur ki olmaya nâil-i visâline.

Lâzımsa bezm-i sohbet-i yâra mukârenet.

Sabr u tahammül etmeli nâz u delâline.

Âşık benim diyen çok olur dehrde fakat

Yok kimsenin vukûfu bu kavlin meâline

Görseydi dilberin o letâfetli rûyun

Hayrân kalırdı Yûsuf-ı Ken'an cemâline.

Amasya -1308-

Dide-i Fettân

Mâh-ı nev olmuş cemâlinden münevver sevdiğim;

Encüm-i yârâna sensin mihr-i enver sevdiğim;

Rûyet-i didârın oldu 'îd-i ekber sevdiğim;

Ben seni terk eylemem tâ rûz-ı mahşer sevdiğim;

İşte oldum dergehinde abd-ı kemter sevdiğim.

Bezm-i ülfet makdeminle sevdiğim pür-nûr olur;

Subh-i 'îd olsa dem-i hicrin şeb-i deycûr olur;

Kim görürse nev-bahâr-ı hüsnünü mesrûr olur;

Dide-i fettânını görmekle dil meshûr olur;

Ruhların berg-i gül-i ra'nâyâ benzer sevdiğim.

Bir hatâdır ger disem dilberlerin akrânısın;

Gülşen-i hüsn ü cemâlin gonce-i handânısın;

Mekteb-i aşkın güzel mecmua-i irfânısın;

Sanki kendi rûyunun bir âşık-ı zî-şânısın;

Hüsnünâ kendin dahî oldun musahhar sevdiğim.

Ol zamânlar ki muhabbetle beni yâd eyledin,
 İltifâtınla dil-i nâ-şâdımı şâd eyledin;
 Gark-ı bahr-ı hüzn olanma' sumaimdâdeyledin;
 Hırmen-i ömr-i adûyyu mahvu berbâdeyledin;
 Her husûsda Hak seni etmiş muzaffer sevdiğim.

Tâ kıyâmet sohbetin hâtır-nişânımdır benim;
 İltifâtın feyz-bahş-ı cism ü cânımdır benim;
 Dâğ-ı sînem hasretim nâm u nişânımdır benim;
 Hâb-gâhın melce'im dârü'l-emânımdır benim;
 Sen meleksin huld ise eğlendiğin yer sevdiğim.

Safvet-i vicdânını ruhsâr-ı âlın gösterir;
 Meslek-i sıdk u safâyı hüsn-i hâlin gösterir;
 Fıtrat-ı pâkîzeni sıdk-ı makâlin gösterir;
 Lutfâ istihkâkımı şevk-i visâlin gösterir;
 Vaktidir bezl et yine bir lutf-ı diger sevdiğim.

Bağdad -1314-

Feryâd-ı Rûh

Zârım ham-ı ebrû-yı kemândârın elinden;

Ol gamze o tîr-i nîgeh-i yârin elinden.

Düşmen ise de câna yine hicri çekilmez;

Feryâd-ı elem devrî-i didârın elinden.

Kim eyleyebilmiş bu kadar çevre tahammül?

Kurtar beni yâ Rabbî şu gaddârın elinden.

Çeşm-i siyehin gamzesi bir âfet-i cândır;

Hıfz eyle İlâhî şu sitemkârın elinden.

Yârin bana gösterdiği enva'-ı cefâyı

Hiç kimse daha görmemiş ağyârın elinden.

Yok, dahli bu işte ne rakîbin ne adûnun;

Çekdim ben o işkenceyi dildârın elinden

Zâlim ne kadar kendini tahlîse çalışsa

Âzâd olamaz kudret-i Kahrhârın elinden.

Pâ-bûsî-i dâmân-ı keremdir çıkacak şey

Gam-dîde olan âşık-ı bîmârın elinden.

Bağdad -1305-

Dâğ-ı Hasret

Ciger pûr dâğ-ı hâsrettir firâk-ı rûy-ı dilberden

Âyırmaz kalb-i zârım rûyunu berg-i gül-i terden

Şeb-i hicrin nedir ol dil-şikâf âlâm u ahzânı

Ki müdhişdir hezârân kerre hevl-i rûz-ı mahşerden

O rütbe rûh-perverdir şemîm-i zülf-i dildârın

Çekilmiş zanedersin bûy-ı misk ü üd u anberden

Bakin ol ârız-ı gül-gûna ol ruhsâr-ı zibâyâ

Ki fark etmez dil-i âşık cebîn-i mâh-ı enverden

Nedir müjgân u ebrûlardaki tab'-ı cefâkârı

Ki bedterdir dile te'sîrde şimşîr ü hançerden

Humâr-ı gafleti terk eyle cûyâ-yı kemâlât ol

Tulû' eyler meâli maşrık-ı irfân olan yerden

Heykel-i Aşk

Hareketsiz niçin şu dağ duruyor?

Yokmu tab'ında hiç meâsir-i aşk?

Görünür onda çok menâzır-ı aşk;

Belki bir emre intizâr ediyor.

Dağlara mevc-i münceîd demeli;

Çünkü evvel denizdi hep dünyâ,

Mevc-i cûş-ı mehâbet-i deryâ,

Hâsıl etti heyâkil-i cebeli.

Şu cebel muhbir-i tabiattır;

Bize târih-i kâinât okuyor;

Hâdisât-ı cihânı bildiriyor;

Tabakâtı kitâb-ı hikmettir.

Şu selâsil şu muhteşem dağlar

Mazhar-i zübde-i vakâyidir;

Muhzin ü mekmen-i bedâyidir;

Zîneti kalb-i lâleyi dağlar.

Dağdaki karların Şuââtı

Aks edince uyûn-ı nâzıraya

În'itaf eyledikde bâsıraya

Mahveder dildeki küdürâtı.

Nakş-ı dâmân-ı kûhu seyredelim;

Levha-i şiir-i pür-terâvetdir;

Sahne-i gülşen-i letâfetdir;

Mazhar-ı lutf-ı nevbahâr olalım.

Zirvesinden âkan küçük cebelin,

Zannolunmuş ki âb-ı cârîdir;

Hâlbuki bir hayât-ı sâridir;

Neşr eder feyz-i lutfunu ezelin.

Görünüyor hep metâlib-i ervâh

Dağların sahn-ı lâle-zârında;

Âşıkın sebze-i mezârında

Heykel-i aşkdır bütüneşbâh.

Beyrut -1321-

Rekâbet

Dest-i icâz-ı sâni'-i ezeli
Bez-i ihsân eder hafî ü celî;
Reşha-pâş-ı inâyet olmağla,
Muhterem kıldı reng ü bûy-ı gülü.

Bu tecelli bu imtiyâz-ı şuûn
Bülbül-i zârı eyledi memnûn;
İktizâ-yı tehâlûf-i âmâl,
Lâleye oldu nakş-ı dâğ-ı derûn.

Oldu sünbül dahî buna mahcûb;
Âfitâb-ı ümidi etti gurûb;
Hüzn ile çeşm-i girye-nâkiyle,
Ser-fürû oldu ol güzel mahbûb.

El ele verdi lâle sünbül ile
Bir hazîn inkisâr-ı müşkil ile
Mütehassir ü münkesir, mağmûm,
Pûr-rekâbet kesildiler gül ile.

Oldu öyle bir ihtilâf-ı latîf;

Sonra aşk etti onları telîf;

Onlarıhiss-i aşkedermesrûr

Bizi de âşıkâne şir-i zarîf.

İstanbul -1327-

Nazm-ı Dil-cû

Geliniz seyr-i nev-bahâr edelim;

Dilber-i nâzı der-kenâr edelim.

Sünbül-i zülf-i yâri koklayalım;

Dil-i bîmâr-ı aşkı okşayalım.

Severim ben zemîn-i tenhâyı;

Severim deşt ü kûh u sahrâyı.

İşte matlûb olan zemîn bu zemîn:

Her taraf pûr vakâr u pûr temkin.

Perî-i nev-bahâr-ı tâze heves

Serdi sahrâlara yeşil atlas.

Her taraf sebze-zâr-ı şevk olmuş;

Her çiçek bir nişân-ı aşk olmuş.

Cümle-i dil-şikestegân-ı cefâ

Dilleri oldu bezm-gâh-ı safâ.

Nağamât-ı tuyûr-ı hoş elhân

Ebedî bir sürûr eder ilân.

Küçücük kuşların cıvıltıları

Komadı hüzn ü inkisâr eseri.

Bir güzel kuş kasîde nazm ediyor,

Âşıkâne neşîdeler okuyor.

İhtizâz eyledikçe bâd-ı nesîm

Veriyor kâinâta feyz-i amîm.

Sâde bir şir-i tâb-nâk u nezîh

Olur etrâf-ı cûy-bara şebîh.

O letâfet ki var leb-i cûda

Görünür böyle nazm-ı dil-cûda.

Deryâ-yı Ummân

Bak şu âsâr-ı sun'-ı Mevlâ'ya;

Bak mehâbet-nümâ şu deryâyâ.

Sath-ı pûr-şûrişi temevvüceder;

Dil-i âşık gibi teheyüceder.

Dağ gibi dalgalar eder icâd;

Dehşetinden cihân eder feryâd.

Öylece gerçi çok huşûneti var,

Bir de bir devre-i sükûneti var.

Ozamânâşıkhezineye döner;

Âdetâ şu'le-i ümîdi söner.

O güzel rû-yi sâf u sim-âbî

Gösterir bir sükûn-ı bî-tâbî.

Sathı âyîne-i tabiat olur;

Levha-i ihtişâmuzîynet olur.

Gece makes olur sitârelere;

Görünüyor yerde âsumân nazara.

Bir hafif rüzgâr temas etse,

Şu'le-i mehde in'ikâs etse,

Ârızı bedr-i envere benzer,

Sîm-ten bir perî denizde gezer.

Bumbay-1320-

Mesâ-yı 'Îd

Bir bahâr mevsiminde vakt-i sabâh,

Okşuyorken zemîni rûh u riyâh,

Parlıyorken semâda matla'-ı nûr,

Gülüyorken cihân, ferîh ü fahûr,

Bir bulut bûs eder leb-i ufku;

Celb eder reşk-i fecr ile şafakı.

O bulut git gide tekessur eder;

Yere karşı semâ tesettür eder.

Çekilir bir ridâ-yı serd ü sefid;

Değişir tarz-ı dil-firîb-i ümîd.

Dem-i şâdî çabuk murûr eyler;

Buralı bir hevâ zuhûr eyler.

Na'ra-i ra'd u aks-i berk-i cihân

Olur âmâk-ı kalbelerze-resân.

Ra'd ise nâle-i semâvîdir;

Nâlede âh-ı serd-i hâvîdir.

Eşk-i mâtem gibi iner bârân;

Mahv olur şevk ü şâdî-i yârân.

Her kemâli zevâl eder takib;

Her ümidi budur eden tahrîb.

Muktezâ-yı nizâm-ı âlemdir:

Subh-ı 'îdin mesâsı mâtemdir.

Şuân-ı Kevn

Hallâk-ı cihân semâ yaratmış;

Ecrâm ile sakfını donatmış.

Kurs-ı meh ü mihri pek güzeldir;

Bunlar iki Pertev-i ezeldir.

Ancak birinin küsûfû vardır;

Dîger birinin hüsûfu vardır;

Seyreyle târîki kehkeşânı;

Ol şâh-rah-ı ziyâ nişânı.

Gör onda olan o inhinâyı;

Gösetermeye cânib-i fenâyı.

Bir şeyde bekâ tefekkür etme;

Bir reng-i vefâ tasavvûr etme.

Gerdûn ki nazarda nîlgûndür,
Bir câm-ı safâ-yı ser-nigûndür.

Gerçi güzel âfitâbı vardır
Cân yakmağa da şihâbı vardır.

Biz gerçi deriz sitârelerdir,
Zâhir görünen şerârelerdir.

Dûd-ı dil halk olan sehâbı.
Setr etmede mâh u âfitâbı.

Âvâz-ı mehîb ra'd u berki
Tehdîd eder ehl-i garb u şarkı.

Her katre-i feyz-bahş-ı bârân
Bir eşk-i sefîdidir semânın.

Her bâd-ı nesîm-i nev-bahâran

Bir âh-ı hazînidir cihânın.

Îcâb-ı tabiat-ı zemîndir:

Üstünde ne var ise hazîndir.

Âlem deme cây-ı pûr-şereftir;

Peygûle-i mihnet ü esefdir.

Bir arsa-ı gîrüdâra benzer;

Mevc-i yemm-i bî-karâra benzer.

Gâyetle güzel bahânı vardır;

Ol mevsimin iştihârı vardır;

Bir başka zamânı var onun da;

Yani ki hazânı var onun da.

Gerçi gül-i hoş-likası çoktur;

Heyfâ ki gülün bekâsı yoktur.

Hûn-ı dili gör teccüm etmiş;

Gül gonca olub tebessüm etmiş.

Bülbül ise rûh-ı âşıkândır;

Mehcûr-i safâ-yı âşiyândır.

Hemdem ona yoktur ins ü cândan;

Feryâd ediyor gam-ı cihândan.

Bezm-i meye benziyor bu âlem;

Bî-hûşdur onda nev-i âdem.

Her bir demin sonu kederdir;

Nev-i beşerin demi hederdir.

İnsânlar ölür inen gamla;

Eyyâmı geçer gam u elemle.

Toplansa sirişk-i ehl-i irfân;

Dünyâda olur ikinci tûfân.

Mahsûl-i cihân gam u kederdir;

Dâd u sitedi bütün zarâdır.

Dünyâyâ denilmeliydi makber;

Zirâ doludur ölümle her yer.

Tamir-i mezâr için mi geldik?

Ya geşt u güzâr için mi geldik?

Gülşendenevâ-yı andelibân

Rikkat veriyor dil-i hazine.

Külhanda mezellet-i garibân

Müncer olur âh ile enîne.

Yok çâre-i germ ü serd-i âlem;

Yok gâyet kahr u derd-i âlem.

Sevdâ da belâ-yı hanûmândır;

Bir nâr-ı âzab-ı cism ü cândır;

Dil verme cemâl-i yâre zîrâ:

İcâb-ı vefâyı etmez icrâ.

Pek âldatıcı cemâli var[dır];

Zannetme onun kemâli vardır.

Ebnâ-yı beşer birer belâdır;

Hep yek digeriyle müptelâdır.

Söndük de çerâg-ı izz ü câhın

Kimse sana arz-ı hidmet etmez.

Eflâka da çıksa âh u vâhın

İmdâdına kimse himmet etmez.

Eltâf-ı Hüdâ'ya kıl tevessül;

İhsânlarına teşekkür eyle.

Ahkâm-ı kazâya kıl tevekkül;

Hikmetlerini tezekkür eyle.

Olsan da kederle zâr u nâlân

Söyle ki bu şîve-i kaderdir.

Âlâmını etme halka ilân

Zira o da ayrı bir kederdir.

Servet-i tama' ile olma mağrûr;

Emvâl-ı zaîfe olma gâsıb.

Mansıb hevesiyle olma mesrûr;

Bir gün seni terk eder menâsıb.

Hırs u tama' a kapılmak olmaz;

Nâr-ı gazaba atılmak olmaz.

Ey şahsı hasûd-ı bî-mürüvvet!

Dünyâya nedir senin lüzûmün?

Ey tab'-ı hasîs-i bî-fütüvvet!

Yetmez mi tehâlik ü hücûmun?

Çok geldi cihâna ehl-i kudret;

Çok geldi harîs-i şân u şöhret;

Onlar gibi sende zâr olursun;

Gam-dîde ü dil-fikâr olursun.

Ey sâhib-i hüsn-i tab'-ı vicdân!

Eymenba'-ı âkl u fehm ü izân!

İbret yeridir cihân-ı fânî;

Gûş eyle kelâm-ı ârifânı.

İsbât-ı liyâkat eyleyenler

İnsânlara hayır-hâh olurlar.

İbrâz-ı sadâkat eyleyenler

Şâyeste-i izz ü câh olurlar.

Ol ehl-i vakâr-ı hilm ü temkîn.

Ahbâbını etme zâr u gamgîn.

Âldanma adüvv-ibed-nihâde;

Yoktur sana ondan istifâde.

Re'fet olamaz dil-i adüvvde;

Hiç su duramaz kırık sebûda.

Düşmenleri etme mahrem-i râz;

Efkârını etme hasma ibrâz.

Lâzımsa da işde akl u tedbîr,

Tedbîr edemez kazâyı tağyîr.

Memuruz egerçi kesb ü kâre.

Vâcibdir egerçi istişâre.

Etmezse Cenâb-ı Hak meşîet

Hâsıl olamaz muvaffakiyet.

Farz et ki bahâdır-ı zamânsın,

Yahûd ki zaîf u nâtüvânsın,

Hak'tır edecek seni muvaffak,

Etmezsen eger cidâl-i nâ-hak,

Ne şâh u ne de gedâdan iste,

Fevz ü zaferi Hüdâ'dan iste.

Her kârını eyle Hakk'a tefvîz;

Ahkâm-ı kazâyâ etme tarîz;

Vîranede bir garib, muhtâc,

Yatmakta âlîl ü bî-nevâ, âç.

Hâkim ise başka bir sebeble

Sehm-i gam-ı dehre olmuş âmâc.

Hâkimleri hep düşündüren şey:

Ulviyyet-i taht u ziynet-i tâc.

Ahvâl-i cihâna sarf-ı efkâr [et]

Eyler bize hüznü hayret intâc

Ey hâdî-i münhic-i saâdet

Göster bize bir sirâc-ı vehhâc.

Bağdad -1323-

4.2.2. İlâve-i Şuâât

(Şuâât ismiyle evvelce neşrolunan risâlenin lahikasıdır)

Bismillahirrahmanirrahim

(Ya Allah)

Ey cümle halâyıkın ilâhı Eltâfını ehl-i ilme 'âm et.

Ey âlim ü câhilin penâhı Erbâb-ı kemâlî şâd u kâm et.

(Ya Resulallah)

Yâ Resulallâh yâ hayru'l-enâm

Ey medâr-ı izz ü cah-ı has u 'âm

Tâ ebed olsun mübarek rûhuna

Zat-ı Hak'dan hem salat u hem selam

Hâlim Perîşân

Fikrim perîşân hâlim perîşân,

Ey Rabb-i zîşân sen merhamet kıl.

Âlâ u ednâ hâk-ı derindir;

Mutî' u âsi hep çâkerindir;

Şefî'-iümmet peygamberindir;

Mutî' isem de âsi isem de,

Sen merhamet kıl sen merhamet kıl.

Ey feyz-i akdes ey nûr-i a'zam,

Ey Hâlık-ı küll ey Rabb-i âlem,

Hadden tecâvüz etti ziyânım;

Derd ü kederle geçdi zamânım;

"Erhem binâ" der vird-i zebânım;

Lutf-ı âmîmin ne vakt içindir?

Merahimin hep kimin içindir?

Çoktur günâhım yoktur penâhım;

Sen merhamet kıl ey pâdişâhım.

Kirdâr-ı mahlûk bahânelerdir;

Hatâ u sevâb efsânelerdir;

Âffin yanında bunlar nelerdir;

Hatâya bakma sevâba bakma;

Nâr-ı gazbla bu abdi yakma.

Zârım esîrim hârım hakîrim;

Hâl-i zebûnum halka nihândır;

Derd-i derûnum sence ayândır;

Lutf-u keremle ol deste-gîrim.

Makâm u mesken mülk-i âdemdi;

Mülk-i kadîm-i nev-i âdemdi;

Bir güzel mekar bir hoş âlemdi;

Getirdiğinçün bu muhtezâra

Sen merhamet kıl bu hâl-i zâra.

Gam-dide bir rûh feryâd ederse

Bir kalb-i mecrûh nâlân olursa,

Âh-ı ciğer-soz arşa çıkârsa,

Bunlar için kim mededkâr olsun?

Senden başka kim nigahdâr olsun?

İlahi bir hakk-ı hakîm-i mutlak,

Sen merhamet kıl sen merhamet kıl.

Mescid-i Âli

Ey mehbit-i feyz-i ezeli mescid-i âli,

Bî-nakş u nigâr-ı gül ü gül-zâr güzelsin.

Ey minber-i vâlâ-i ilm-i dîn-i muallâ,

Ey heykel-i kudsiyet-i efkâr güzelsin.

Ey secdegâh-ı cem'-i mülk-i ravza-i Rızvan,

Ey sahn-ı safâ-bahş u sefâdâr güzelsin.

Fahr eyle makâmında semâvât-ı âlîye,

Ey kubbe-i hazrâ-i şeref-bâr güzelsin.

Ey hâbgâh-ı hazreti peygamber ü şeyhayn,

Ey hücre-i pür-feyz ü pür-envâr güzelsin.

Şâkir Olmalı

Şükr ü hamd etmek gerekdir hâlıkın in'âmına;

Arz-ı tekbîr eylemek lâzım mübarek nâmına.

Lutf-ı Mevlâ olsa yâr ve yâveri bir kimsenin

Ser-fürü etmez bütün âlemlerin ahkâmına.

Dâne-çin-i feyz-i eltâf-ı Hüdâvendi olan

Düşmez asla dâr-ı dünyâda zaruret dâmına.

Âfitâb-ı rahmetinden in'ikâseyler şeref

Âsümânın sabit ü seyyâr olan ecrâmına.

Gerçi âcz u zilletim çokdur yine subh u mesâ

Eylerim şükr ü senâ in'âm-ı hayr-ı encâmına.

Vefînîmet

Ey merâhimkâr efendim ben küçük bir bendeyim;

Lutfüna mühtâc olân bir bende-i şermendeyim.

Gülşen-i sıdk u sefâdır bârgâh-ı ref'etin;

Pâsbân-ı hâk-ı pâyim dergeh-i gülşendeyim.

Aşk-ı dîdârınla oldu dil esîr-i pîç u tâb;

İştîyâk-ı makdeminle rûz ü şeb nâlendeyim.

Ben cihân-ı bî-bekâyâ geldiğim günden beri

Bahr-i bî-pâyân-ı derd ü mihnetin karendeyim.

Arşa çıkdı nâme-i soz u güdâzım ye's ile

Âtîfetle kıl nazar mahv u fenâ hâlindeyim.

Zât u Sıfât-ı Mübârek

O paşa-yı saâdetmendi Mevla
Ser-efrâz eylemek üzre yaratmış.

Gör nice kadrini her kesden âlâ
Hulûs u hüsn-i niyetle donatmış.

Keremkâr olduğundandır ki olmuş
Der-i erbâb-ı hâcetin penâhı.

Sezâ-vâr olduğundandır ki olmuş
O rütbe-i mazhar-ı lutf-ı İlâhi.

Sadâkatdır esâs istinâdı
Temessük eylemiş akvâ esasa.

Rızâ-yı hazret-i haktır murâdı
Eder ebzâl-i himmet nef'-i nâsa.

Bulunsa şimdi âlemde Felâtûn

Büyük paşaya eyler ârz-ı tekrîm.

Kemâlinden olur mesrûr u memnûn

Diler ondan tarîk-i ders ü ta'lim.

Ne rütbe olsa hakkında sezâdır

Bütün halk-ı cihânın iltifâtı.

Kemâli âlemehayret-fezâdır

Mübarekdir onun zât u sıfâtı.

Maârif

Maârifdir eden envâr-ı adl ü re'feti tezyîd;
Maârifdir cihândan zulmet-i cehli eden teb'îd.

Maârif olduğu yerde cehâlet pâydâr olmaz;
Cehâlet girdiği yerde fenâlıklar eder tevlîd.

Maârif nerede olsa farz olur tahsile gitmek;
Hadîs-ı itlebü'l- ilmu eder bu hikmeti te'yîd.

Silâhın seyf-i ilm ü hikmet olsun hâlihâzırda;
Eger ister isen a'da-yı mülk ü milleti tehdîd.

Bekâ bulmaz hünersiz milletin ikbâl u tevfiği;
Zevâl olmaz o kavme kim eder irfânını tezyîd.

Benî- âdem dinlemek câiz olmaz ol denî taba
Ki kavlı u filini etmez riyâ u kizbden tecrîd.

Ahd-ı İstibdâd

Bir maâş almak için çekmedeyiz bin mihnet;

Koğulur her kapıdan istese her kim para.

Bu vilâyetde¹¹ maîşet edemez bir memur

Vermese aylığının nısfını defterdâra.

Askerin öyle hayati maâş alması da

Bir terakkî eserî arz olunur hünkâra

Vüzerâya verilir hep fukarânın mâli

Mûrun akvâtını it'âm ediyorlar mâra.

Bir fakîr âdem eger ölse dahî açlıktan

Kimse gitmez evine hâlini istifsâra.

Ehl-i İslâm o kadar fakr u zarûret gördü

Ki hemân her iş için gıpta eder ağyâra.

¹¹ Bağdat

Her kesin pâye-i ikbâli teâlî etmiş
Kim tenezzül edecek memleketî imâra.

Eser-i zulm ile ol rütbe döküldü kanlar
Memleket benzedi hûn-âb ile bir gül-zâra.

Katledup kaçmış olan zâlime bir şey olmaz;
Fakat ilân âsılır levha ile duvâra.

Küberâdan biri bin türlü kabâhat etse
Yine hiç kimse cesâret edemez ihtâra.

Bir küçük âdam eger zerre kadar sehv etse
Muktedir olsalar ol ânda âsârlar dâra.

Bir güzel çârşıya benzer cihet-i adliye;
Ki ona dâhil olân dini satar dînâra.

Ne cehâlet ne rezâlet ne hacâletdir bu

Ki merâtıb satılır akça ile tüccâra?

Ne revâ ben gibi bir hadim-i mülk ü millet

Yedi ayda eline geçmeye hiçbir para?

Bildiğim şeyleri hep söyleyecek olsam eger

Diyecekler ki dokundu yine zülf-i yâra.

Merdûd Söz

Âyât u ehâdis okunân medreselerde

Şeytân-ı anîdin sözü hiç kâle alınmaz.

Cemiyet-i ashab-ı diyânetde tabîi

Mülhidle pelîdin sözü hiç kâle alınmaz.

Adl-ı umûr u ilm-i âli olduğu yerde

Şemr ile Yezîd'in sözü hiç kâle alınmaz.

Bir meclis-i âlîde eâzım bulununca

Huddâm u abîdin sözü hiç kale alınmaz.

İsga olunur herkesin âz çok sözü âncak

Bir hasm-ı anîdin sözü hiç kâle alınmaz.

Şâir Şeyh Rızâ Efendi'ye Cevâb

Vâsıl oldu destime eşârınız;

Pek güzeldir menhec-i efkârınız.

Gark-ı nûr-i mefharet oldu o kevn

Çok şükür bu abd-i bî-mikdârınız.

Çünkü geldi izzet ü ikbâl ile

Name-i manzum-ı kıymetdârınız.

Siz beni pek çok senâ etmişdiniz;

İşte oldum bende minnetdârınız.

Pek hatâdır sizlere şâir demek

Sihrdir çünkü bütünâsârınız.

Cân bağışlar morde-i sedsâleye

Şive-i güftâr-cevher bârınız.

Mihr-i burc-ı mekremetdir tab'ınız;

Münteşirdir âleme envârınız.

Âşık oldum gördüğüm yerde size;

Can-fezâdır rû'yet-i dîdârınız.

Kible-gâh-ı ehl-i dildir hücreniz;

Bâhtiyâr oldur ki olmuş cârınız.

Ber-karâr olsun mübârek tekyeniz;

Pâyidâr olsun binâ-yı dârınız.

Yine Müşârün-ileyhe

Şeyh-i âlî-himmetin eşârı hep sihr-i helâl

Karşısında en büyük şâir olur mebhût u lâl

Meclisinde eylese bir kimse davâ-yı kemâl

Mutlaka vardır şuûrunda zevâl u ihtilâl.

Çıksa kabrinden Aristo eylese best-i makâl

Şeyhe karşı ilminden dem vurmağa bulmaz mecâl.

Lutfu olmazsa mesâide bizce bir emr-i mahâl

Hak-i pâyında durub etmek onunla hasbihâl.

Gerçi yokdur nezd-i 'âlîyesinde bir dirhemce mâl

Zatına ihsan-ı hakdır hem kemâl u hem cemâl.

Şair Tefik Fikret

Geçmektedir kavâfil-i ömrüm azâbile;

Rûh-ı hazîn ezilmededir pîç u tâb ile.

Gam-dîdelik tabîatıdır ömr-ü zarımın;

Bitmez tükenmez âh u enîni hisâb ile.

Sıhr ü füsûn-ı âlem-i kevn ü fesâddan

Yok kurtuluş tevakkî ile ictinâb ile

Her şeyi mahv-ı sa'y ile küşüş eder iken

İhfâ eder bu tasdini rengîn-i nikâb ile.

En dil-şikef elemleri hükm-i kazâ bütün

Erbâb-ı fikre kısmet eder intihâb ile.

Âsâyış-ı hakîkiye mümkün değil vusûl

Bin türlü ilm ü fazl u hüner-i iktisâb ile.

Ser-ezel nüvâzeşini etdi hep dirîg;

Şad etmedi suâli güzel bir cevâb ile.

Bâzû-yı iktizâ-yı kader oldu cilveger,

Âldı götürdü Fikreti fart-ı şitâb ile.

Geldikçe yâda himmeti hüsn-ü tabîatı

Cân u dil âğlıyor elem ü ıztırâb ile.

Şayestedir cihân-ı edip hep benim gibi

Âh eylesin nevâ-yı hazin rubâbile

Fahreylesin kemâl u hünerim yevm-i haşre dek;

Evsaf-ı ber-güzide-i âlî-cenâb ile.

Bûy-i Dil-ârâ

Gülün bûyî dil-ârâdır dimâğa;

Yetişmez mi ne hacet seyr-i bâğa.

Safâ-yı cenneti gördüm gözümle,

Hayâliyle bu şeb yatdım yatağa.

Melâyık vecde geldi zannederdim,

Seher vakti sesi geldi kulağa.

Gören ol cism-i sâfî zanneder ki

Olunmuş nûra beyzîden isâğa.

Hased etdi gül-i hoş-bûy-ı bostân

Letâfet neşreden ol gül yanağa.

Nâzlı Dilber

Bakın şu nâzlı dilbere,

Nerütbehüsn-ihâli var?

Kemâli var, cemâli var;

Melek gibi hasâli var.

Fakat biraz hazîn durur.

Bu âleme itâbeder;

Fenâ-yı nev-i âdeme

Büyük bir infiâli var.

Nigâhı âşikânedir;

Edâsı şâirânedir;

Dil-i hazini şâd eder

Güzel güzel hayali var.

O tatlı tatlı sözlerin

Şâhin bakışlı gözlerin

Kulûb-i celbe muktedir

Büyük bir itidâli vâr.

O rûy-i pûr-letâfeti
Kelâm-ı pûr-zarafeti
Âşık gözünde bir büyük
Makâm-ı ihtifâli var.

Tâlâkat-i nisânı var;
Zarâfet-i beyânı var,
Ferah-fezâ-yı can u dil
Fesâhat-ı makâlî var.

Eger fehîm isen sakın
Deme ki başka kimsede
O kaşların, o gözlerin
Yanakların misâli var.

Vech-i Cemîl

Ne rütbe neş'e-fezâdır bakın o vech-i Cemîl

Ki cezbese ediyor kalb-i âşıkânı âlîl.

Olunca cilve-nümâ ondaki şua-ı edeb,

Safâ-yı hubb ile doldu fezâ-yı mülk-i Haleb.

Hicâb-ı hüsnünü tezyîd eder letâfet ile

Dil-i zebûnu musahhar eder zerâfet ile.

Ulüvv-i kadri küçük kaddini eder tezyîn;

Bu hüsn-ü hal ukemâlieylemez tahsîn?

Güzel sözüyle güzel gözleri güzel hulku

Esîr-i aşk-ı ciger-sûz eder bütün halkı.

Kilk-i Hüner¹²

Ey kilk-i hüner mülk-i kemâlât senindir;

Şân u şeref ü fahr u mübâhât senindir.

Verdin eserinle edebiyâyâta fuyûzât;

Ey kân-ı kerem hakk-ı mükâfât senindir.

Şevk-âver-i cân u dil olur zâde-i tabın;

Ne-şüküfte-i mezâmin u makâlât senindir.

Olduk şeref-i seyf-i saâdet ile tev'em;

Ey hâme-i allâme kerâmet senindir.

Tebrîk ile terdîf ederim arz-ı hulusi;

Kalbimde olan sıdk u mevâlât senindir.

¹² Bir belâgat kitabı münasebetiyle

Sadâkatşîâr Bir Zât-ı Muhtereme

Merhabâlar ey veliyyü'l-nimeti-i âlî-himem;

Es-selâmey menba'-ı ihsân u inam u kerem.

Ey kemâl-i izzet ü ikbâl u câhun mazharı;

Ey ulüvv-i tab' u hüsn-ü halk u haslet masdarı.

Eylerim ol canib-i âliyye ihdâ-yı selâm:

Birde acz u meskenetle arz u izâh-ı merâm.

Dest-i kudret hâlimi zâr u perîşân eyledi;

Baht u tâlî' gönlümü giryân u nâlan eyledi.

Geçdi ömrüm hep felâketler ile emrâz ile

Düşmanın hakkımda icâd ettiği agrâz ile.

Kimse bilmez kimsenin bâtındaki âmâlini;

Hak bilir âncak tamamıyla kulun ahvâlini.

Esdikâdanda tecâvüz vâki oldu hakkıma;

İtimâdım var fakat kendi vefâ u sıdkıma.

Gerçi sıbket etmemiştir zatına bir hizmetim
En küçük bir bendine vardır büyük bir hürmetim,

Şâkirim sıdk u hulûs-ı kalb ile in'âmına
Arzı tekrim eylerim dâim mübârek nâmına.

Lutfunu ihsânını asla ferâmuş etmedim
Düşmünân-ı bednihâdın kavlini gûş etmedim.

Etmedim nâ-ehle dost olmak için birgün ricâ;
Gerçi bazen bir hakîkat eyler icâb ilticâ.

İhtiyar-ı firkat etmekten nedâmet eyledim;
Tali'-i nâ-sâzıma tan u melâmet eyledim.

Her zamânda ben duahânım devâm-ı ömrüne;
Cân fedâyım cân-sipârım tâ kıyâmet emrine.

Kuvâ-yi Milliyye¹³

Bir kemâl-i bî-misâli âleme ibrâz eden

Hâmî-i bünyân-ı devlet Kuvâ-yi milliyyedir.

Bir kumandân-ı celîlü'ş-şâne nâil oldu ki

Her kelâmı bir kitab-ı hikmet-i külliyyedir.

Düşmen-i bed-mâyeyi bir hamlede mahveyledi;

Esdikâ-yı dine bu bir hidmet-i fiiliyyedir.

Âldı her bir gazvede binlerce düşman cânını;

Âldığı cânlar seferde ücret-inâliyyedir.

Öyle feth ü nusreti müminlere temîn eden

Sanma fenn-i iktisâd u servet-i mâliyyedir.

Kavm-i Türk'ü bunca teyîdâta mazhar eyledin

Mahz-ı lutf-u hak olan bir kuvve-i akliyyedir.

¹³ Vaktinde *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde neşr olunmuştur.

Hırs-ışöhretten münezzehdir muazzezrûhumuz;

Da'î-yi şân u şeref ulviyyet-inesliyyedir.

Hiç çıkışmasın bu ulvîlerle yoktur nisbetin;

Tıynetin ey münkir-i hak tıynet-i süfliyyedir.

Sû-i hâlindir seni sevk eyleyen yanlış yola;

Aklını teşvîşeden vaziyet-i hâliyyedir.

Açtığın davâyı fasl etdi şerefli ordumuz

Seyf ü satvet muteber bir hucet-i adliyyedir.

Millet-i islâmın ihraz ettiği fevz ü zafer

Şübhesiz ki yâdigâr-ı kuvve-i milliyyedir.

Pâyidâr etsin cihânda hak o âlî kuvveti;

Çünkü hıfz-ı mülk için bir illet-i asliyyedir.

Sulh-i Zafer¹⁴

Ferahnâk eden diyârımızda;

Güller biterdi gül-zârımızda.

Sabr u sükûnet şehrâhemizdi,

Sıdk u selâmet dil-hâhemizdi.

Taraf-dâr idik sulh u selâha

Sa'yeyliyorduk fevz ü felâha

Sem'-i derûna sadâ gelirdi;

Hak'tan şu yolda nidâ gelirdi.

Ey şânlı bayrak sallan şerefle;

Düşman mahvolsun derd ü esefle.

Fırsat gözetdi vicdân-ı nâ-pâk;

Harbe kalkıdı hasm-ı bî-idrâk.

¹⁴ Vaktiyle ayrıca dahi tab' u neşr olunmuştur.

Hudûdu geçdi bir sürü haydûd;

Hıyânet etdi gürûh-ı merdûd.

Yahşi değıldi kasdı yamândı;

Fikri pek hâin-i bî-imândı.

Düşmen-i bedkâr bir hücum etdi;

Âncak hücum-ı bî-lüzum etdi.

Farz oldu bize ebrâz-ı himmet;

Vatan uğruna eylemek hizmet.

Gayret hamıyyet kaydadı coştı;

Nisvân u sıbyan hep harbe koştı.

Ârslan kesildi en küçük nefer;

Kazanmak için bir şanlı zafer.

Rûh-ı şehidân feryâda geldi;

Lutf-ı peygamber imdâda geldi.

Tayyâre, torpîl, tahte-l bahr u top;

Bunlarmış insânı mahveden mîkrop.

Bizce bunların yoktur kıymeti;

Hepsini ezdi Türk'ün himmeti.

Şanlı askerinin her bir neferi;

Oldu bu mülkün bir gazanferi.

Gazi kumandan Mustafa Kemâl;

Kahr ile kıldı hasmı pâyimâl.

Nidâ ederdi ol zât-i âli;

Şöyle söylerdi lisân-ı hâlî:

Ey şânlı bayrak sallan şerefle;

Düşman mahvolsun derd ü esefle.

Geldi yetiştî âvn-ı ilâhî;

Kırıldı dinin hasm-ı bedhâhı.

Düşman hem kaçtı hem kaçar hâlâ;

Hep bizimledir eltâf-ı Mevlâ.

Millet şâd oldu fevz ü nusretle;

Düşman mahvoldu derd ü hasretle.

Geldi İslâmın vech-i münîri;

Mağlûb olunca hasm-ı şerîri.

Gerçi çok evler yandı yıkıldı;

Gerçi kederle çok can sıkıldı.

Cihâd-ı a'zam hitâma erdi;

Millet-i İslâm merâma erdi.

Şânlı ordunun sa'y u savleti;

Kurtardı dîn-i mülk ü milleti.

Gûş-i cihâna sadâlar geldi;

Lisân-ı Hak'dan nidâlar geldi.

Ey şânlı bayrak sallan şerefle;

Düşman mahvolsun derd ü esefle.

Ceng ü cidâlde biz galib olduk

Sulh için dahi biz tâlib olduk

Harbe girişdik imdâd-ı Hak'la;

Sulhu bitirdik irşâd-ı Hak'la.

İkrâr ettiler ehl-i siyâset;

Şark ehlindedir fehm ü ferâset.

Hakk-ı hayatı te' mineyledik;

Tac u ikbâli tezyîn eyledik.

Şimdi sevinsin çocuklar kızlar;

Ağlamasınlar yetim öksüzler.

Çünkü en elzem kesb-i hünerdir;

Beyhude şeyden sarf-ı nazardır.

Sanat marifet lâzımdır şimdi;

Tezyîd-i irfân vaktidir şimdi.

Hâl-i Ye's u Keder

Esîr-i hastahâne olduğum günden beri zârem;

O rütbe âcizem ki kendi cânımdan da bî-zârem.

İki yıldır alîlim rûz u şeb giryân u nâlânım;

Derûnım dâğ-dâr oldu kan oldu çeşm-i giryânım.

Kesildi tâb u takat hâne-i sabrım harâb oldu;

Makâm u meskenim bir dûzah-renc ü azâb oldu.

Hakaretle cefâ u cevri ile zâr u zebûn oldum;

Mezalimle düçâr-ı kayd u zencir-i cünûn oldum.

Nedir tab'-ı beşerde gördüğüm meyl-i dil- âzârı;

Niçin hiç kimsenin kolunda yok ciddiyet âsârı.

Ne semte eyledimse bir nazar derd ü belâ gördüm;

Mahalle dostu zannettiğim yerden cefâ gördüm.

Hazân-ı ye's ü hayertde düçâr-ı iftirâ oldum;

Cehîm-i âcz u zillette giriftâr-ı cezâ oldum.

Bana rûz-ı ezelde kısmet olmuştur musîbetler,

Onun-çünbitti ömrümbitmiyor hâlâ bu mihnetler.

Kabul etmez gönül âzâdelik bâb-ı inâyetten;

O yolda mahvolub gitmek büyüktür her ganîmetten.

Sebât etmek gerek tâ yevm-i mahşere sıdk u safvette;

Mükâfâtım mukadderdir Cenâb-ı Rabb-i izzette.

Egerçi câhilim yoktur kemâlim ilm ü irfânım;

Hezâran şükr ü hamd olsun ki hâlis ehl-i imânım.

Şefaata ümîdim hep Muammed Mustafâ'dandır;

Fakat âf u inâyetçe Cenâb-ı kibriyâdandır.

En ikdam ihtiyacım rahmet-i Yezdanadır âncak;

Şifâ bahş-ı devâdır hazret-i Allah'a yalvarmak.

Nedir cürmüm günâhım bundaki hikmet nedir yâ Râb?

Ki her kim isterse kalkar beni tekdir eder yâ Râb.

Günâhım çok ise hiç şüphe yok affın kadar olmaz;

Senin affın olan yerdeyse hîç hüzn ü keder olmaz.

Hatâya sevk eden varsa sevaba râh-nümâlik et;

Azâba yok ise emrin bu kahr u derdi eksik et.

Hedef etme beni bundan ziyâde zulm ü tahkire;

Tahammül kalmadı nâ-hak yere tevbîh ü tekdîre.

Nâmûs u Edeb

Gencine ü servet bize nâmûs u edebtir;

Ârâyış u haşmet bize nâmûs u edebdir.

Âzâde-seriz mazhar-ı feyz-i ezeliyiz;

Bahşayış-ı kudret bize nâmûs u edebdir.

Her harfine bir cevher-i cân dense sezâdır,

Divân-ı belâgat bize nâmûs u edebdir.

Nâmûs u edebdir bize sermaye-i ref'et,

Sermaye-i ref'et bize nâmûs u edebdir.

Zannetme ki biz sâlik-i sahrâ-yı dalâlüz,

Şehrâh-ı hidâyet bize nâmûs u edebdir.

Bir başkaca üstada ne hâcet ne lüzum var,

Üstâd-ı fazilet bize nâmûs u edebdir.

Bir hasm-ı anûd anlamadı anlayamaz da,

Manâ-yı sadâkat bize nâmûs u edebdir.

Kıl Bana Lutf u inâyet

Kıl bana lutf u inâyet ey kerîm-i bî-zevâl,

Kaldır üstümden bu derdi ey hekîm-i lâyezâl.

[Mahzun Olur]

Bir harîsin dest-i kahrında zebûn u nâtuvân,

Bir esîri merd-i sâhib-dil görür mahzun olur.

Dest-i bîdâd-ı sabâdan çâk-dil gülhançeye,

Âşık-ı sâdık olan bülbül görür mahzun olur.

[Gavs-ı Geylâni]

Görmeyen yoktur cihânda feyz-i Abdulkâdir'i,

Ol sebebtendir ki oldum bende-i hâk-ı deri.

[Mezra'-i Ukbâ]

Bu cedelgâh-ı fenâ mezra'-ı ukbâdır,

Denir amma banâ bir âlem-i bî-manâdır.

Bir feza-yı elem ü cevr ü sitem derd ü keder,

Bir muhit-i gam u pür-şoreş ü pür-gavgadır.

[Cezâ Cins-i Âmeldendir]

Ben-i âdemdeki zillet bütün tûl-i emeldendir;
 Kanâat ihtiyar etse o da acz u keseldendir.
 Bu insanlar fenâdırlar fenâlık görmelidirler;
 Ki kânûn-ı ilâhîce cezâ cins-i ameldendir.

[Lisân Kalbin Tercümânı Olmalı]

Olmazsa eğer şimdi kalbinle lisânın bir
 Mahşer günü hiç durma dosdoğru cehenneme gir.

[Demesin Hiddet Etme]

Demesin hiddet etme hiddeti icâb eder çok yer;
 Halîm olsan aduvv-i bî-imân fırsat bulur (...) ¹⁵ yer.

[Mübârek Dinmez]

Görmeğe kâdir değildir çeşm-i zâhir binemez
 Yoksa bir bahr-ı hakâyıkdır mübârek dinemez.

¹⁵ Bu üç nokta şiirin orijinaline aittir.

[Bir Yâlân Kavlin Cezâsı]

Sen beni zem ettiğinde ben seni medh eylerim;

Bir yalan kavlin cezâsı olmalı ancak yâlân.

[Tüfeng]

Gör tüfengi ki nasıl âdeme bî-dâd etdi;

Kendi öldürdü yine kendisi feryâd etdi.

[Cenâb-ı Şeyhîn]

Memdûh-ı zât-ı hâlık u mahlûk

Cenâb-ı şeyhin sıddîk u fârûk.

[Sû-i Karîn]

Düşmen-i vicdândır insan için sû-i karîn;

Âdemi igfâl eder her yerde şeytân-ı laîn.

Bir adüvv-i bî-imân olmuş karînim hem-demim;

Kıl beni hıfz u himâye ya İlâhe'l-âlemîn.

[Masdar-1 Hayr]

Vücûdun masdar-1 hayr olduğundan,

Şeref verdi cihâna nâm-1 nâmın.

Devâm-1 ömrüne ikbâlına ben

Dua etdikçe âlem söyler âmîn.

[Tasvir]

Ben ölünce fâciât-1 dehre cismim ağlasın;

Cismimin kalmaz vücûdu bârî resmim ağlasın.

[Kartvizit]

Gönül samîmî-i ihlâs ile selâm ediyor;

Huzûr-1 pür-şerefe arz-1 ihtirâm ediyor.

[Tebrîk]

Ben mübârek 'îydini kalbimle tebrîk eylerim;

Hem bu yolda rûhumu kalbimle teşrîk eylerim.

[Davâmız]

Davâmızın muhâkemesi kaldı mahşere;
Müncer olur neticesi düşmen için şerre.

[İnfâk]

*Sa'ilun iz câ'e beynen ferzuku*¹⁶;
(Len tenalu'l-birra hattâ tunfiku¹⁷).

[Olma Münkir]

Olma münkir etme bunda iddiâ:
(Leyse lil insâni illâ mâ se'â¹⁸)

[Yâr-i Vefâdâr Nedârım]

Der halk-ı cihân yâr-ı vefâdâr nedârem;
Mâ gayr-i to bâ hîç kesi kâr nedârem.

[Dil Der İztırâb]

Eger inşâ u imlâ em harâb est
Sebep în est ki dil der-ıztırâb est.

¹⁶ Bu mısra Arapçadır. Anlamı: Aranıza bir dilenci/isteyici gelince ona verin”

¹⁷ Âl-i İmran suresi, 92. Ayet.

¹⁸ Necm suresi, 39. Ayet.

Şark şairleri eskiden beri büyük zâtları kasîde ile methetmek âdetleriydi. Emel-i mükâfatla bu yolda çok çalışdıklarından şiir ü edebe terakki vermişlerdir. Mûmâileyhim zâtlar dahi o medâyihе istihkaklarını isbata gayret etdiklerinden ve bununla da ahlâkiyata hizmet edilmiştir. Sonraları istibdâd ve hodbînlik tevîd eder korkusuyla âdet-i mezkure metruk bırakılmışdır. Hâlbuki hiss-i âdaletten mahrum yaratılmış olanlar her halde yapacakları neyse yaparlar. Demek onları müstebîd eden şiir değildir. Fakat onların istibdâdlarıdır ki bazı kimseleri kendilerine meddah etmişlerdir. Zaman-ı hazırda gerçi edebiyât ve ahlâkiyatın terakkisini kasîdecilikle te'mine hacet yoksa da tabiatıyla aşk u alâkanın bilcümle safahatine dair mebzulen türlü türlü şiir yazarlarken fezail ü kemâlât- ı insâniyeyi hâiz âlî simâların şiir ile tavsifini nazar-ı nefretle görüp ihmal etmek için hangi makul sebep tasvir olunabilir.

Emin Feyzi

SONUÇ

Hazırlanmış olan bu çalışmada, bir dönem Osmanlı ordusunda Miralay rütbesine yükselmiş, askeri okullarda Osmanlı Türkçesi, Fransızca dersleri vermiş, mühendis, öğretmen, asker, fikir adamı ve şair olan Emin Feyzi Bey'in *Şuâât* ve *Îlâve-i Şuâât* adlı iki şiir kitabının çevirisi, edebi kişiliğinin belirlenmesi ve şiirlerinin incelenmesi yapılmıştır. İbnülemin Mahmut Kemal, Şeyh Rıza Talabani, Mehmet Emin Zeki Bey gibi önemli isimlerin takdirini kazanmış bir şair olmasına rağmen Emin Feyzi Bey, edebi kaynaklarda ve akademik çalışmalarda adından pek bahsedilmeyen bir şairdir. Bu çalışma vesilesiyle şiirleri irdelenerek şiir anlayışına ve sanatkâr mizacına ulaşılmaya çalışılmıştır.

Emin Feyzi Bey, şiirlerinde hem halk söyleyişlerine hem de hikmete önem vermiş, duygu ve düşüncüyü sanat estetiği içinde harmanlamıştır. Şiirlerinde yer yer vecizli söyleyişler kullanmıştır. Dil ve üslup bakımından söz sanatlarına çokça başvurmuş, kapalı anlatıma özen göstermiştir. Şiirin yanında bilim ve felsefe konularında çalışmalar yapmış ve çeşitli eserler kaleme almıştır.

Bir milleti var eden temel özelliği o milletin dilidir. Dil ise kültürü ayakta tutan en temel unsurdur. Dilin gelişmesi, kuşaktan kuşağa aktarımı ise şairler sayesinde gerçekleşir. Zira dile hayat veren şey şairlerin söz oyunları, kelime seçimindeki ince ustalıkları ve titiz çabalarıdır. Bu yönüyle her şair, mensubu olduğu milletin kültür hayatında önemli bir role sahiptir. Her şair, kendi döneminin sözcüsü olmakla beraber kendinden önceki şairlerden devraldığı dil bayrağını bir sonraki kuşağa aktarmada da önemli görevi icra etmektedir.

KAYNAKÇA

- Acehan, A. (2015). Fyodor Mihayiloviç Dostoyevski ve Ahmet Mithat Efendi'den Hareketle Nesir Türünden Eserlerde Yazar-Eser İlişkisi. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*. 8(15), 5-30.
- Adak, A. (2015). *Destpêka Edebiyata Kurdi ya Klasik*. Nûbihar Yayınları.
- Alper, Y. (2021). Emîn Feyzî ve Şu'â'ât. *Turkish Studies*, 16(3), 1109-1162. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.51134>.
- Arslan, M. (2014). Di Dewra Osmaniyân de Weşangeriya Kitêbên Kurdî (1844-1923). [Yüksek Lisans Tezi]. Mardin Artuklu Üniversitesi.
- Arslan, M. (2016). Serbestî Gazetesi (1918-1919) ve Bedirxanîler: Celadet Alî Bedirxan'ın Yazıları ve Kürtlere Dair Bazı Haberler. *Kürdoloji Akademik Çalışmalar Cilt 2*. Karacan, H. (Ed.). (ss. 393-460). İstanbul: Yargı Yayınevi.
- Arslan, M. (2016a). Hacî Qadirê Koyî: Serencama Dîwana wî li Stembolê û Hevaltiya Wî bi Keyfî re. *The Journal of Mesopotamian Studies*, 1 (1), 91-101.
- Arslan, M. (2022). Emin Feyzi'nin Edebi Yönü Hakkında Birkaç Söz. Bozkurt, S.-Arslan, M. (Ed.). *Süleymaniye'den İstanbul'a Bir Kürt Aydını Emin Feyzi Bey'in Hatıraları*. (ss. 17-25). İstanbul: Nûbihar Yayınları.
- Baykuşak, T. (2022). Modernleşen İmparatorlukta Bir Kürt Aydını: Süleymaniyeli Emin Feyzi Bey. Bozkurt, S.-Arslan, M. (Ed.). *Süleymaniye'den İstanbul'a Bir Kürt Aydını Emin Feyzi Bey'in Hatıraları*. (ss. 9-16). İstanbul: Nûbihar Yayınları.
- Bilmen, Ö. N. (2020). *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*. Kitap Kalbi Yayıncılık.
- Bozarslan, M. Emîn. (1985-1988). *Jîn Kovara Kurdî-Tirkî*Kürdçe-Türkçe Dergi 1918-1919*. c. I-V, Uppsala: Deng Yayınları.

- Bozkurt, S. & Arslan, M. (Ed.). (2022). *Süleymaniye'den İstanbul'a Bir Kürt Aydını Emin Feyzi Bey'in Hatıraları*. İstanbul: Nûbihar Yayınları.
- Çağrıçı, M. (2000). İnfâk. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt. 22, ss. 289-290). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çalışkan, A. (2016). Bir Tür Olarak Münâcât ve İbrahim Şinâsî Efendî'nin Münâcât'ının Tahlili. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(43), 88-139.
- Çelik, H. (1991) *Ali Suavi Hayatı ve Eserleri* [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Çelik, S. D. Y. (2003). Ay Bedir Halindeydi, Zafer Kazanıldı, Mehmet Akif Ersoy'un "Çanakkale Şehitleri". *Bilig*, (27), 85-106.
- Demir, H. (2010). Muallim Naci: Eski mi, Yeni mi? *Türkbilig*, 19, 176- 185.
- Develioğlu, F. (2020). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dilçin, C. (2005). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dönmez, E. (2016). Ziya Gökalp'in Şiirlerinde Öteki Örneği Olarak Yunan. *Uluslararası Savaş ve Edebiyat Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 519-533.
- Efe, Âdem. (2009). Sebîlürreşad. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. (Cilt. 36, ss. 251). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Emin, F. (1924). *Eser-i Hayât-ı Feyzî Esef-i Zamân-ı Mâzî*. İstanbul: Necm-i İstikbâl Matbaası.
- Emin, F. (2012). *İlim ve İrâde Maddiyûn Mezhebinin Reddini Muhtevîdir* (A. Utku & U. Köroğlu, Çev.). İstanbul: Çizgi yayınları.
- Emin, F. (1327/1911). *Şuâât*. Nişan Babikyan Matbaası.
- Emin, F. (1341/1325). *İlâve-i Şuâât*. İstanbul: Necm-i İstikbâl Matbaası.
- Hardal, M. (2013). *Mehmed Rif'at Efendî'nin Şiirleri ve Edebî Kişiliği*.

- [Yüksek Lisans Tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Harmancı, M. E. (1999). *Şinasi Divanı* [Yüksek Lisans Tezi]. Kocaeli Üniversitesi.
- Horata, O. (2020). Giriş. M. İsen. (Ed.), *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı* (ss.11-20). Grafiker Yayınları.
- Işık, S. (2012). İlk Kürtçe Şiir Antolojisi Encümen-i Ediban-ı Kürd ve Süleymaniyeli Emin Feyzi Bey. *Kürt Tarihi*, 29, 61-65.
- İnal, İ. M. K. (1969). *Son Asır Türk Şairleri-1*. MEB Yayınları.
- İsen, M., & Horata, O. (2020). Tarihi Gelişim. M. İsen. (Ed.), *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı* (ss.73-212). Grafiker Yayınları.
- İslamoğlu, M. (2016). *Hayat Kitabı Kur'an Gerekeçeli Meal- Tefsir*. Düşün Yayıncılık.
- Kadir, C. (2013). *Şeyh Rızâ Talebânî'nin Türkçe Şiirleri* [Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Kalyoncuoğlu, Z. (2011). *Anadolu'da Kuva-yı Milliye'nin Oluşumu* [Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Koç, Y. (2018). *Osmanlı'nın Son Döneminde Yayımlanan Kürtçe Dergilerde Kimlik ve Siyaset Tartışmaları* [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Kurdakul, Ş. (1992). *Çağdaş Türk Edebiyatı 1*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Macit, M. (2020). Divan Estetiği. M.İsen. (Ed.), *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*. (ss.63-72). Grafiker Yayınları.
- M. Emin Zeki Beg. (2013). *Kürtler ve Kürdistan Tarihi* (V. İnce, M. Dağ, R. Adak, Ş. Aslan, Çev.). İstanbul: Nûbihar Yayınları.
- M. Emin Zeki Beg. (1998). *Meşahir-i Kurd û Kurdistan*. (M. Baban, M. Yağmur, S. Kutlay, Çev.). Apec & Öz-Ge Yayınları.
- Meriç, C. (1993). *Jurnal 2*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özdil, M. (2017). Kolektif ve Bireysel Kimlikler Bağlamında Sosyal Bütünleşme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(28), 383-400.

- Özen, İ. (2015). Tevfik Fikret'in Yağmur Şiirinde Hissedilen Musiki. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 251-262.
- Şenbalcı, G. (2009). *Mehmed Âkif ve Tevfik Fikret'in Eğitim Görüşlerinin Mukayesesi*.
[Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Şentürk, A. (2009). *Osmanlı Şiiri Antolojisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tanpınar, A H. (2010). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Taş, K. (2002). Tanzimat ve Batılılaşma Hareketlerine Sosyolojik Bir Yaklaşım. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (7), 87-94.
- Totonji, H. (2020). Mehmed Emin Feyzî Bey ve İlâve-i Şuâât Üzerine. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 20 (8), 181-190.
- Uçman, A. (2014). Tanzimat'tan Sonra Edebiyat ve Siyaset: Nâmık Kemal ve Ziya Paşa Örneği. *Türkiyat Mecmuası*, (24), 113- 128.
- Veroj, S. (2021). Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde Kürt Basını. *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, (52), 193-216.
- Yeşilyurt, Ş. (2020). Muallim Naci - Köylü Kızların Şarkısı. M.N. Parmaksız (Ed.), *Tanzimat Dönemi Şiir Çözümlemeleri*. (ss.532-536). Yade Akademik Yayınları.
- Zürcher, E J. (2000). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

SÖZLÜK

A

Âbad: Mamur, şen
Abd-1 kemter: Aciz kul
Abd-1 zaîf: Güçsüz kul
Ab-1 hayat: hayat suyu,
ölümsüzlük suyu
Aduvv: düşman
Adl ü dâd: hukuka uygun
Afak: Ufuk, etraf
Afif: Temiz, güzel
Afitab: Güneş
Agrâz: gazezler
Ahkar: küçük, horlamak
Ahzan: Hüzün
Ahval-1 ruzmahşer: Mahşer
günü halleri
Akl-1 Kâmil: olgunlaşmış,
kendini gerçekleştirmiş akıl
Akl-1 küll: her şeyi kavryan
akıl
Akva: daha kuvvetli
Aktar-1 Cihan: uzak bölgeler
Alil: hasta, illetli
Amim: umum ait, yaygın
Anîd: Çok inatçı
An-karib: Yakından
Arş-1 Ala: Allah'ın tahtı
Arz-1 didar: yüz diyarı

Asaf: Vezir
Asâr: İntikam
Âsâr: eserler
Aşub: Karıştırıcı
Avn-1 Hak: Allah'ın yardımı

B

Bade-i tehl: Acı şarap
Bahil: avare, başıboş
Bahşayış: başıslama, affetme
Bedrika: Delil, kılavuz
Bednihad: Kötü huylu
Bed-tıynet: Yaradılış, fitrat
Bendegân: Hizmetçi
Ber-karar: devamlı, kararlı
Bezl: Bol. Bol bol verme
Bezm: Sohbet meclisi
Bezm-i Âşıkân: Âşıklar
meclisi
Bid'at: Sonradan çıkarılan
adetler
Bidâ'a: sermaye, anapara,
bilgi
Bihîn: ziyade iyi, makbul
Bilferz: Farz olarak
Bimar: Hasta
Berkemal: Mükemmel
Berada: Şam'da bir nehir

Bî-sebeb: Sebepsiz
Burhan-ı mueyyed: kurtarıcı
 öğütler

Ç

Can-dâde: canını veren
Cah-ı helak: helak olma
Makam-ı Cângüdâz: Yürek
 yakan
Canfeza: Gönle ferahlık
 veren
Canhıraş: Dayanmayacak
 şekilde acı veren
Cânib: Yan, yön
Cebin: Korkak, cesaretsiz
Cedelgah: Çekişme yeri
Celb: Kendi tarafına çekme
Ceng: Muharebe, kavga
Ceng u cidal: kavga ve savaş
Cevaz: Müsaadeli
Cevdet: iyilik, hoşluk, tazelik
Ceyş: Asker, ordu
Cidal: Sözle mücadele
Cilveger: Cilveli
Cinan: cennetler

Ç

Çarh: çark, dönen şey
Çarh-ı çark: Çark, felek
Çarh-ı Gerdûn: Dönen felek
Çeşm-i Giryan: Ağlayan göz

Çeşm-i zahir: Gören göz
Çîn-i Cebîn: alın kırışıklığı

D

Dâğ-ı Dil: Gönül yarası
Dâneçin: dane toplayan,
Dâver: Adil, insafılı
 hükümdar
Daver-i mülk: mülku
 koruyan
Dem-i İsa: isanın nefesi
Derdnak: Dertli
Dehan-güşa: söyleyen,
 geveze
Dehr: zaman, dünya
Dermek: çok beyaz un
Devha: büyük ulu ağaç
Deycûr: karanlık
Dıraz: Uzun
Didar-ı hürriyyet: hürriyyetin
 yüzü
Dil-cû: gönlün aradığı, güzel
 sevgili
Dilşikaf: Yüreklere delen
Dil-firib: cazibeli
Dilfigar: Âşık, gönlü yaralı
Dilhah: Gönül arzusu
Dü-şikaf: acıklı, dokunaklı
Dûn: Başka, hayrı, diğer

E

Eazım: büyük, ileri gelen
Ebvab: Kapı
Ebyat: Beyitler
Ebna-yı beşer: İnsanoğulları
Ebzal: bolca sarfetme, kullanma
Ecram: ruhsuz olan cisimler
Edip: yazar
Eğnişaş: karışıklık, iftira
Ehl-i hüner: sanat ehli
Ehibba: Dostlar, sevgililer
Elif: ülfet olan
Eltaf-ı Hak: Allah'ın lutfu
Esdika: Sadık olanlar
Emtav: Meyyitler, ölüler
Engüş: Parmak
Enmüze: numune, örnek
Enva-ı cefa: Türlü cefalar
Envar: Nur, ışık
Enzar: bakış, nazar
Esef: üzüntü, acınma
Eşbah: cisimler
Evsaf: Vasıf

F

Fazl: Âlimlere yakışır olgunluk
Fahr: Övünmek
Fasl-ı Şita: Kış mevsimi

Fena: Yokluk
Fer: parlaklık
Ferahnak: Neşeli
Feramuş: Unutma
Feraset: Anlayışçılık
Ferd-i sekkan-ı zaman: zamanın sakin insanı
Ferih u fehûr: çok övücü
Fevz: urtuluş
Fez-i lütuf: İyiliğin bolluğu
Feyz-yâb: feyiz bulan
Firak: Kaçmak, kaçış
Füsun: Şaşırtıcı, hayret verici
Füyûzât: bolluk, bereket

G

Gadab: Gazap
Gaib: Kayıp
Gam-dide: dert, keder görme
Gark-ı Nur: Batan nur
Gaze: Muharebe, cenk
Geşt: Seyretme, dolaşma, yolculuk
Geda: Fakir, kimsesiz
Güdaz: Mahveden, yakan
Gıpta: İmrenme
Gılman: Bıyığı yeni bitmiş genç
Gîrüdâr: cenk, savaş
Giryan: ağlayan, gözyaşı döken

Gûş: Kulak, işitmek
Gûş eylemek: dinlemek
Gûş-i Huş: dikkatli dinlemek

H

Hacalat: utanma, ayıplanma
Hadim-i millet: Millet hizmetçisi
Hail: Korku, dehşet veren
Hâl-i zaîf: Zayıf hal
Hakir: Küçük
Hakikat-bîn: hakikati gören
Hamiyyet: din, vatan millet gibi kutsal değerleri koruma gayreti
Handan: gülen
Harab-abad: harabiyetle dolu olan, dünya
Harim-i dil: gönül haremi
Harîs: hırslı
Has u 'am: herkes
Hasım: düşman
Hasm-ı anûd: inatçı düşman
Haslet: Güzel
Haşa: korku, çöp, süprüntü
Havas: duygu
Hefa-gâh: gizlilik yeri
Hem-dem: cançığer olmak
Hevlnâk: korkulu
Hezaran: Binlerce
Hidmet: Hizmet
Himem: himmet, gayret

Huddam: hizmetçi
Hümum: tasa, kaygı, keder
Huşe: Salkım, başak
Hümük: Ahmaklık, budalalık
Hüruşan: coşan, çağlayan
Hürşid-i cihan: dünya güneşi
Hüsuf: Ay tutulması
Hüs-n-ü tedbir: iyi düşünülen yol
Hutûr: hatıra gelmek, hatırlanmak

İ

İbtida: Başlangıç, baş taraf
Îd: bayram
İfa: Yerine getirme
İhanet: aşağılık, alçaklık
İhtilas: çaldırmak
İhraz: kazanmak
İhya u emvat: diriler ve ölüler
İhtifal: merasim, anma töreni
İhtizâz: titreme, sallanma
İktiza: Lazım gelme
İktisab: Kazanma, kazanç
İm'an: dikkatli araştırma
İnfikak: Yerini terk etme, ayrılma.
İncimad: Donma
İnhimak: ahmak olmak
İnhina: Eğirilik
İnhiraf: tahrif olma,

doğrudan sapma

İnitaf: iki kat olma, bükülme

İntikad: Kötülemek

İnhiraf: Dönme, sapma

İntizar: Adamak

İntiha: Son, nihayet

İrtidad: dinden dönme

İrtika: ilerlemek, terakki

İsr: iz, eser, alamet

İsga: dinlemek

İsaga: kalıba dökülme

İstinad: dayanma, güvenme

İşar: bildirme, gösterme

İşret: İçki, alkollü meşrubat

İştidad: Şiddetlenme

İştihar: Meşhur olma

İtisaf: yolsuzluk, haksızlık

İtiyad: Alışkanlık

İzdiyad: Çoğaltma, artma

I

Ikd û leâl: inci

İşk: Aşk

Iras: vermek, verilmek

K

Kaf-ı kudret: Muhit olan dağ

Kail: Söyleyen, anlatan

Ka'r: kuyu, deniz dibi

Karih: yaralı, çıbanlı

Kariha: kendiliğinden gelen fikir

Kurs-ı hurşîd: güneş

yuvarlağı

Kamkar: İsteğine ulaşmış

Kavm-ı necib: Cömert kavim

Kâse-i sem: zehirli kadeh

Kecbîn: şaşlı bakan, ters

düşünen

Keftar: Sırtlan

Kesb: Kazanç

Kehkeşan: Samanyolu

Kevkeb: Yıldız

Kişver: Memleket, ülke

Kurs: Tablet

Künhn: aslı, özü gerçeği

Kübera: büyükler

Küsuf: Güneş tutulması

L

Levh-i beyan: İzah levhası

Liyakat: İktidar, ehliyet

M

Mahasıl: meydana gelen şey

Mahzun: hüznünlü

Mahzen: saklama yeri, korunak

Maşrık: doğu

Ma'siyyet: İtaatsizlik, günah

Mansıb: makam, rütbe
Mebhût: şaşkı, hayretli
Mecd: yücelik, ululuk
Medad: mürekkep
Medar-ı istinad: Daynma sebebi
Mefharet: Övünülecek şey
Mehabet: heybetli görkemli
Mehbube-i hüdevend: Yüce mutluluk
Mehbit: incek yer
Meh-i taban: parlayan ay
Melce': sığınacak yer.
Mekare: hile yapmak
Mekmen: gizlenecek yer, saklanacak yer
Mekr: hile, aldatma
Mekremet: kerem, izzet
Mekmer: puslu
Menba-ı elhak: hakikat kaynağı
Menba-ı envar-ı din: din nurunun kaynağı
Menhec: geniş, açık yol
Meratıb: mertebeler
Merd-i Fehim: anlayan insan
Merd-i gayur: gayretli insan
Mesadet: mübarek, uğurlu
Mesruriyet: Sevinçlik
Meserret: sevinç, mutluluk
Meşkûr: Şükre layık olan
Miftah-ı babı- rızık: Rızık kapısının anahtarı

Mîrsad: gözlemevi
Misl û manend: Eşi benzer olmayan
Mubahat: Günah, sevabı olmayan
Mücerred: soyut
Müncer: bir yana doğru sürüklenen
Müreccah: tercih edilen
Müsemma: isimlendirmek
Müşir: işaret eden, mareşal
Mehasin: güzellik
Muhzin: hüzmün verici
Muktezi: Gerekli, lazım
Mukaddes: kutsal olan
Murûr: geçmek
Münharif: Yoldan çıkmış
Münhec: açık, aydınlık yol
Müstefid: İstifade eden
Müstened: Bir şeye isnat etmiş
Müşarün ileyh: kendine işaret eden

N

Nalan: inleyen, sızlayan
Nakd: akçe
Nef': fayda, yarar
Nakil: dönen, kaçınan, çekinen
Nazıra: nazar eden, bakan, göz

Nazire: tehir etmek, benzer, misli
Nedamet: pişmanlık
Nefâd: tükenmek, fenâ bulmak
Nekkad: mahir, iyi seçen
Nesim-i Subh: sabah rüzgârı
Neşr: neşretme, yayma
Nevaziş: okşayış, iltifat
Nevin: yeni
Nikab: yüz örtüsü
Nilgün: lacivert renkli
Nigahdar: bekçi, gözcü
Nigâh: bakma, nazar
Nigâr: resim
Nîk u bed: iyi-kötü
Nireng-i hava: hileli, kötü hava
Nişemîn: oturulacak mekân
Nisvan: kadınlar

P

Pasban: gece bekçisi
Payidar: ölümsüz, sonsuz
Pelîd: pis, murdar
Penah: Sığınma
Pend: nasihat, öğüt
Pertev: ziya, ışık
Pertev-i Fikr: fikir ışıkları
Perver: besleyen, yetiştiren
Peygüle: köşe, bucak

Peyrev: takipçi
Pîç û tab: ıstırab, endişe
Pir û civan: yaşlı ve genç
Pira: süsleyen
Pişe: İş, meşguliyet
Pişgah: Huzur
Pür-âşub: karıştırıcı, karıştıran
Pür-tanin: Çok gürültülü

R

Rah-ı ikdam: çalışmanın yolu
Rah-ı hak: hak yolu
Rah-ı hayr: hayır yolu
Rah-nümalik: kılavuzluk
Raşedar: titretici, titreyiş
Rebuh: tepe
Rechan: kıyamamak
Re'fet: acımak, merhamet etmek
Ref'/Ref'et: kaldırma; yüceltme
Reşha: damla, katre
Revnak: zinet, parıldama
Reyah: Şarap
Rıda: parlaklık veren şey
Rihlet: göç, sefer
Ruh/Ruhsar: yanak
Rûhpervar: ruha ferahlık veren

Ruz-i ceza: ceza günü,
mahşer günü.
Ruz u şeb: gece gündüz
Rûy: yüz
Rû-nüma: meydana çıkan
Rûchân: üstünlük, yeğlik
Rûsum: resimler, şekiller

S

Saâdet-mend: bahtiyar,
mutlu
Sadr: kalp, göğüs kafesi
Safvet: temizlik, paklık
Sahib-icah: makam sahibi
Sail: fakir, isteyen
Sakim-efkâr: yanlış fikirler
Salahiyet: yetkili, yetkin
Sa'y: çalışma
Sebû: testi
Sedad: istikamet, akıl
Sehv etmek: unutmak, hata
yapma
Sem: İştirmek
Seraşer: Baş aşığı
Ser-ta-kadem: baştanaşığı
Sernigün: başaşığı
Seyyar: yolcu
Seyf: kılıç
Seza: layık
Seza-fikr: layık fikirler
Silk: dizi, sıra
Sim-ab: gümüş suyu

Simah: kulak deliği
Sît: çatırtı, patırtı
Sıbyan: çocuk
Sa'd: Saadet, uğura mensup

Ş

Şaduman: sevinçlilik,
mutluluk
Şadkâm: çok sevinçli
Şa'şa: parıldamak
Şan-ı ulvi: yüce şan
Şarab-ı nab: saf, katıksız
şarap
Şayeste: uygun, yaraşır, layık
Şehab: Su ile karışmış süt
Şehrah: büyük cadde, yol
Şehriyar: padişah, sultan
Şerare: kıvılcım
Şitab: koşmak, acele etmek
Şirin mezak: tatlı zevk
Şehbal: kuş kanadının en
uzun tüyü
Şekavet: eşkiyalık, haydutluk
Şu'ûn: işler
Şuâât: Işık, parıltı
Şûriş: savaş, çarpışma

T

Tabnak: parlak, ışıklı
Tasdik: doğruluğunu kabul
etme

Tahdis: anlatmak
Tahkik: incelemek
Tarabgah: eğlence yeri
Tarrâka: gümbürtü
Tahrir: yazma
Tarik-i kehkeşan: smanyolu
Tasdi: can sıkma
Tavsif: nitelendirme
Teannid: inat eden
Tebaud: uzaklaşmak
Tedris: okutmak, öğretmek
Teheyyüç: heyecanlanma, coşma
Tecessüm: cisim şekline getirmek
Tekdir: kızma, azarlama
Temdid: uzatmak, sürdürmek
Temessüc: tutunma
Temessük: yapışmak, tutunmak
Temevvüc: dalgalanma çalkalanma
Tenvir: aydınlatma
Terahüm: merhamet etme, acıma
Terakki: ilerleme
Tervaet: tazelik
Terbiyethane-i etfal-i vatan: mektep, okul
Tervîc: değerini arttırma
Teshîr: büyülemek, sihir, etki

Teşvîş: karıştırma
Tezkâr: zikretmek
Tevakki: çekinme, hazer etme
Tevbih: azarlama
Tev'em: ikiz olan
Tevekki: sakınma
Tevfik: uygun düşürmek
Tevfik-i Huda: Allah'ın yardımı
Tevfiz: havale etmek, bırakmak
Tulu: doğma, doğuş

U

Ulviyet-i nesliye: neslin yüceliği
Ukd: bağ, bağlama
Ukd-ı Süreyya: Süreyya Yıldızı Takımı
'Uyûn-ı nâzır: bakan gözler

V

Vala: yüksek
Vasf: sıfat
Vasıl: ulaşan, erişen
Varta: uçurum
Veli-nimet: nimet veren
Vech-i münir: nur yüzlü
Vefi: vefalı

Vifak: barış, samimi anlaşma

Vird-i zeban: sık sık tekrar edilen dua

Y

Yaver: yardımcı

Yar-ı dil-nişin: gönülde yatan sevgili

Yevm- haşr: mahşer günü

Vech-i Cemile: güzel yüzlü

Z

Zahir: görünen, aşikâr olan

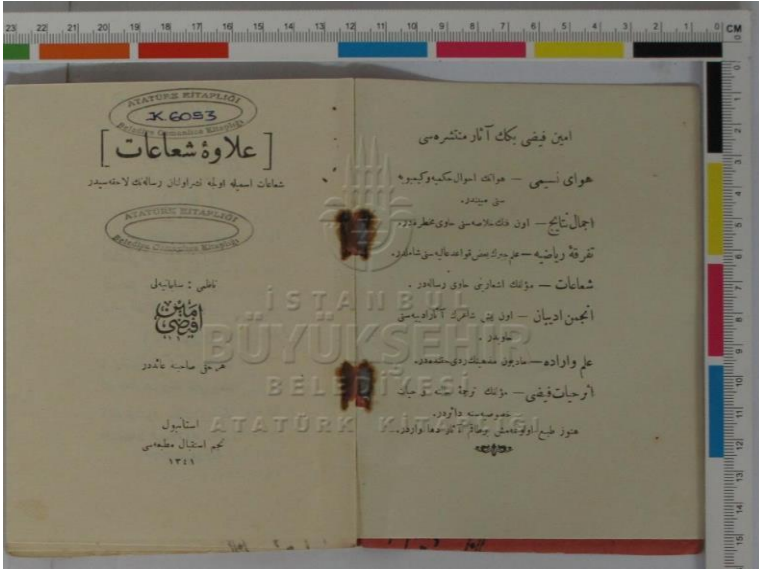
dalâl: doğru yoldan çıkma

Zî-şan: şanlı, meşhur

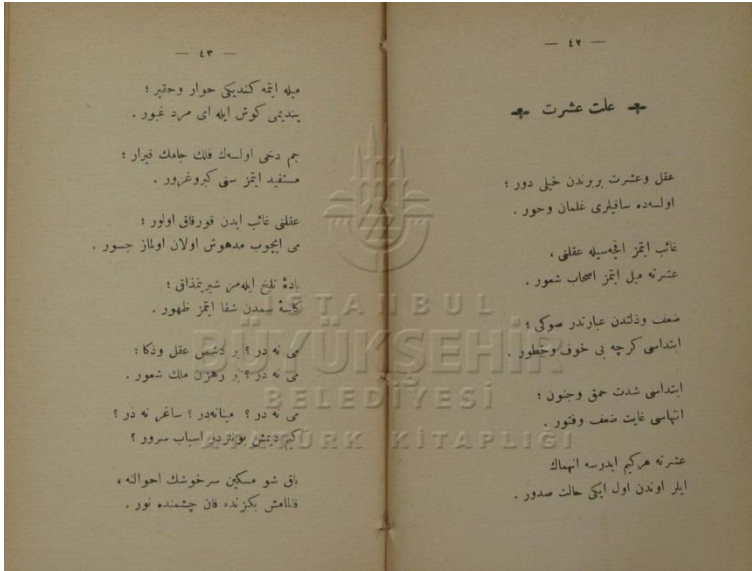
Zinet: süs eşyası

Paris Beyne'l-Milel Târîh Cem'iyet-i İlmiyyesinin üyesi olan Emin Feyzi'nin yukarıda derc edilen resmi -elimizdeki tek resim-cemiyetin neşretmekte olduğu *Revue International* nâmındaki risâlesinin 30 Haziran târîhli nüshadan alınmıştır.

İlâve-i Şuâât kitabının iç kapağı

Şuâât kitabının orijinal metninden bir örnek

جبله ۱۸ عدد ۶۹۰

(سبیل الرشاد)

صفحه ۲۰۶

بولورده اونی مکرم بوز دکنکی بر دتمده جمع اتمک صورتیه قسملک حکمتی برته کتیرمش اولیور .
 یوسف علیه السلام قاردرشلرله اولان قصه سنه کلنجه بوبایدکی دایمیی بیان ایتدین اول وقتیه خلاصه نقل اللمه ایجاب ایدیلور:
 ملک مصر طرفدن حضرت یوسفه اولداریک بوتون خزان مالیه سی تودیح ایلدکن صکره کونک بزنه قاردرشلری کندیسک حضورینه چیغورمشلاری . حضرت یوسف اولاری طمانیشدی ؛

لکن بونلر بدرتی قالدیردق نزه ایچون قیلرله چقاردقلری وکندیسنه هیچ بر تیلک اصابت ایچیکنه دائر عهد و میثاق اتمک صورتیه اولمان حیلته ترتیب ایلدیلری یوسنی طایرمامشاردی .
 اجمالک حضرت یوسفک قویوه آتیلماسیه قاردرشلرک ذخیره آلمی ایچون حضورینه چیغمارلی آردسکدن قرق سنهک برمدت نی مشارالیک سیاستده قاردرشلری طرفدن برون بره طمانیه چی قدر تبدل حصوله کتیرمشدی .

آکلانلیبورک حضرت یوسف جانب حق طرفدن ملک و حکومته نائل اولدقن سوکره بدریک احوالی صورتده برمدقن اصلاکری طوریموش . بنسأ علیه کندیسک سوکره دن بر ارک قاردرشی دنیایه کلدیکندن خیردار ایمش . ایشته رنجی سفرلنده فوق الساده اهزاز و اکرام ایتش وایستدکنرندن زیاده ذخیره و برمش اولدیی قاردرشلر نه درها سفره باکابا کزهن اولان قاردرشکزی کتیریکزه دیبه قصد ایتدیکی ارک قاردرشی بودر .

قالدی که حضرت یوسف قاردرشلرک حافی و قحط و غلا بوزندن ممرض اولدقلری شد ایله ییلدی ایچون قاردرشکزی کتیرمه کنر سزه ذخیره ویرم و هیچ یانه باقلاشاییکزه دیشدی . سوکره بو حیلته سی اعام ایلدک کندی آدملرینه قاردرشلرک کتیرمش اولدیی ذخیره بدل کندیلرینک خبری اولمشیزین بوکلرینک ایچنه ساقلاملری امر ایچیش ایدی . مقصدده بونلر بودلرینه دونه رک ذخیره چی آجوب بدلیک اناه ایلدیکنی کورنجه کندی حقدنه ذاتاً مساهد اولان نلدری برفات هم کوزلشجک نظرلنده کرم و صیاحتی سوک درجه نی بوله جقدی .

بخت بیندی
 عبدالعزیز چاولیش

عرصه عرفات
 مساوات مطلقه احرامنه بوروش بیلکجه سرویا بر هنه تک کاه صفا و صروه ساحه سنده مست باده توجدا اولدق جولانلری ، کاه بیت معظمک اطرافده سیل خروشان کی شطارتل توجاری نوقدر شوق افزا ایله عرصه عرفاتده بوییکلرجه ارواح سالله تک حضور و حدایتیه قارشی عشوق مکتشاری ده اولقدن عیرتاه اول مرتبه حیرتبخشادر .

بلای جبدنه ناه سواد بربر روشنضریک خبلیه کرانتبانی اره صره (لیک) دیمسی اص ایلر . برصاری انادانه تبلیغ ایچین نفوس موجوده عدنجده احرام اولجریک ساللاندیق کوردکجه اوکوه بر شکوه بروبال آجیش ، دهه عالی برقاهه هرجه ایلدیکه محنه عرفات دخی اوکا بیرو اوله چیق طن اولتور .

او محیط معظمن انشارایدن (لیک) سدالریک هیئت جموعه سی اطرافه عکس انداز اولدجه طاشلر ایلکیور ؟ وادیلر آه ایلدیور ، الله دیبور قیاس اولتور . دویای تضرع ایچیده چریشان بوز بیلکجه روح منیج و شمار هودیت دائرمنده اشکرز ندامت اولان بنا اولقدن قلب حزین جنباً منتشر و منفردی ، فکرآ متحد و منفق اولدقن هب بردن نجلی انوار رحمت انتظارده بولتور .

براشتیاق و الهاته ایبه دنیاتک هر گوشه سندن کلوب طوبلانیان مشوع مشربلر ، مختلف مذهبیلر هب برفقطله وحدته توجه و هب بر مشرق عنایتدن استمدای طایفت ایلدیور . هر کوز الله باقور . هر قولاق الهی دیکلیور . هر قلب الهی دوشونیور .

دینه بیلرک وادی هر فایک هر ذره خاک برقلب متفکره هر ذره خلشکی برسان ذاکر وظیفه سی ایل ایلر . انسان دامان جبدنه کائن حوض بهشتیک کنارنده ایشانه قدر دوروبده دویای فوضایک جوش و خروشی کورمیلدر . کوزلی کزلی اهلرله سوز و کداز درونی خالقه ایصال ایدن توبه کارانک عرق و مؤثر اولان غلبان صدق و صوفلرینی سیر ایلدیرک علوت اسلابک دجه سی تمایله تقدیر ایلدیلرین .

اک بووک مدار سلامت حضور برتور رسالنده نیاز و روضه مطهرده نمازن جارتدر . اونیا زله طریق صلاح بولتور . او نمازده اصلاح نفس اولتور .

شفاعتله خلاص اتمی درعهده بیوران نی هسرتک لطف همی هابونلرینه علاوه صدیق اکبره و قاروق اعظمک ، الحاصل بوتون بوسله شفاعتکارک حضوره عالیله مباحی و شرفیاب اولقدن بووک نسمات تصور اولته بیلر .

خیمه نشین سخن جنت اولان اصحاب کرامک و بلخاسه جناب حزمک مقدس ارامکاه سادتلرنده شمه فشان اولان انوار رحمتی متحصل صفا شجاءه حیات افزا نأترات روحیه ایله فیضیاب اولوق ایدی برنمت عظامدر .

ایشه بش سنه اولورک مسلمانلر اول سادتلردن ، اولمنتلردن محروم بولدیور : بته نتیجه حرب هموی ، بته حرک باذکار مشومیلدر .

دو دوغم دیلانه آتیش بزی الهیمز
 واصل اولمازی اوکا برکه اولسون آهمز
 ملنک اولسون بوتون ذوق و صفای جنک
 قورتولوشدر حال حاضرین بزم طواهرز

امین فیضی

Emin Feyzi Bey'in, *Sebilürreşad* dergisinde yayımlanan "Arsa-i Arafât" başlıklı yazısı.